



Ketabton.com

د مشہد سفر

او دسنیانوغم خپلی حالت

لیکنه : محمد بشیر مدنی

کال : ۲۰۲۳ میلادی



دمشهد سفر اودسنيانوغم خپلي حالت

5	سريزه
6	دسفر كيسه
11	جفر افيابي موقعيت:
11	تاريخي پس منظر:
11	تفريحي فعاليتونه:
12	د اقامت خايونه :
12	د ليدو وړ خايونه :
12	د ليدو غوره وخت :
13	په مشهد (خراسان رضوی) كې كوهسنگي منظره :
17	دطوس ښار تاريخي شاليد :
24	دامام رضا دحرم د جوړوالی تاريخچه :
25	دامام رضا دحرم نقشه : -
26	دامام رضا دزيارت صحنونه :
31	دامام رضا دحرم رو اقونه (برنډې) :
53	شيعه گان او عقیده يی :
53	بنسټ ايښودونكي او مهم شخصيتونه:
56	نظرونه او عقيدې:
59	فكري او عقيدوي ريښې:
61	-شاه اسماعيل او دولتي مذهب):
63	- اسماعيل صفوي (وینه بهوونکې خپرې نامعلومه كيسه) :
72	هارون الرشيد :

دمشهد سفر او دسنیانوغم خپلی حالت

- په ایران کې د سنیانو تاریخ او سنی ټولنو ته کتنه : 79
- په ایران کې د سنی مذهب تاریخ او واقعیت: 96
- په ایران کې ځینې ناروا او حرام کارونه: 99
- 1-دعلی بن موسی زیارت ته دحرم نوم ورکول 99
- 2- دحجاب نشتوالی 101
- 3- مؤقته نکاح : 109
- پایله :..... 124
- مصادرو او منابعو فهرست 126

دمشهد سفر او دسنيانوغم خپلي حالت

سريزه

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على سيدنا ومولانا وحبينا محمد وعلى آله وأصحابه ومن تبعهم
الى يوم الدين .

وبعد : ما ځينې سفرونه كړي خود مشهد سفر ډير عجيب وه ځكه زه داسې يو هيواد ته لاړم چې ظاهرا يو
اسلامي هيواد دى او نوم يې هم د ايران اسلامي جمهوريت دى ، د جمعې په ورځ كوهسنگې پارک ته لاړم ،
دا چې لباس مې افغاني ملى لباس وه دوپته بنه نه بنكاريدم ، ما د جومات په هكله پوښتنه وكړه هغوى يوې
خواته اشاره وكړه چې هلته جومات دى كله چې ورغلم خلكو په كې اتن كاوه نو حيران شوم ، بيامې ديو
دوست څخه پوښتنه وكړه چې نن د جمعې ورځ ده لمونځ به چيرې كوو هغه په ځواب كې وويل دلته جومات
نشته ، ماهڅه وكړه جومات پيدا كړم خوو مې نشو كړاى ، ځينو تكيه خانو ته ورغلم هلته به ټول د شيعه
مشرانو د عكسونه څخه ډك وه ، پاركونه هم په مجسمو پوښلي وه ،

سفر د پوهې، تجربې او بصيرت يوه مهمه وسيله ده. د شيعه نړۍ يوله مقدسو ځايونو څخه دمشهد ښار
دى، چې نه يوازې د معنوي سفرونو كوربه دى، بلكې تاريخي، جغرافيايي او كلتوري ارزښتونه هم لري. پدې
ليكنه كې هڅه كوم د مشهد ښار او د امام رضا د حرم په اړه هر اړخيز معلومات وړاندې كړم، له جغرافيايي
موقعيته نيولې تر تاريخي شاليد، تفريحي فعاليتونو، اقامتي ځايونو، د زيارت صحنونو، برنډو، او د شيعه
عقايدو وضاحت پورې. همداراز، د ايران د سني ټولنو وضعيت او په دغه هيواد كې د مذهبي ازاديوو اقعيت
هم څېړل شوى دى، ترڅو لوستونكى له بېلابېلو اړخونو نه ژور درك ترلاسه كړي. على كل حال څه گڼ وډ
معلومات مې راټول كړي غواړم گرانو لوستونكو ته يې د كتاب په شكل وړاندې كړم ترڅو د دغه تش په نوم
اسلامى جمهوريت حقيقي بڼه ورته ښكاره شي. دا هغه مهم ټكي وه چې د قدرمنو ويونكو حضور ته مې
وړاندې كړل ، الله جل جلاله د ټول سني مسلمانان د مجوسو د ظلم څخه وژغوري . او موږ ته د الله جل
جلاله د دغه كتاب اجرا او ثواب په هغه ځاى كې راكړي چې بلې خواته مو مخ نه اوړي ، يوم لا ينفع مال
ولا بنون الا من اتى الله بقلب سليم .

په درنښت

د مشهد سفر او د سنیا نوغم خپلی حالت

محمد بشیر مدني

د سفر کیسه :

د دنیا ژوند د زیاتو هسکو او تیتوسره تړلی دی خو د ښه نصیب خاوند هغه څوک دی چې عمر یې د الله جل جلاله په عبادت کې تیر شي او په آخرت کې یې حساب آسانه او د الله جل جلاله په وړ اندې خجالت او ذلیل نه وی ماته هم د یو مریض د معایناتو لپاره ایران ته د تگ ضرورت پېښ شو چې د ویزې لپاره یې زیات وگرځیدم خو بالاخره مې یو سیاحتی شرکت ته مخه کړه په نتیجه کې ورسره مخامخ شوم چې د کابل څخه مشهد او بیا دوباره د مشهد څخه کابل ته د دوه کسانو تکتونه په 940 امریکایي ډالرو باندې وشول چې په 5/12 میلادي کال د کابل هوایي بین المللي ډکرتو ورغلو چې په 12 بجې مو حرکت وکړ څه کم دوه بجې مشهد ته ورسیدو د کابل څخه ورغلي مسافر یې ټول تم کړل او ویل یې د پولیو واکسین تطبیق کول ضروري دي مور یې تقریبا یوساعت یا څه زیات وځنډولو پدې مهال د تاجکستان څخه نور مسافر راغلل هغوی یې د واکسینو تطبیق څخه پرته پرېښودل ویل یې د هغوی واکسینونه ضرورت نشته ، په هرحال افغانانو ته یې په ډیره سپکه سترگه کتل چې کله د هوایي ډگر څخه را بهر شوو نو زموږ یو دوست مو تر او ستلی وه زموږ په انتظار وه ، ډیر ښه روغ بری وکړ مو ترکی سواره شوو یو دوکان ته ورغلو کابل یې پرې لیکلي وه ما فکر وکړ چې ښایي افغانان وي کله چې ورغلو معلومه شوه چې هغوی ایرانيان وه خو صرف ددې په خاطر وه چې نوی ورغلی افغان مسافرین ورجلب کړی همراه نومې یوسیم کارت یې په درې لکه تومنه را باندې خرڅ کړی الحال تیلیفون فعال شو دا چې په ایران کې انټرنیټ بند دی زما (وی ، پی ، ان) یې راته انستال کړ او اتساپ هم فعال شو دهغه ځای څخه مو حرکت وکړ په چمران نمبر 7 کې د الهام ناظم کلینیک ته ورغلو دا چې نوبت مو مخکې نیولی وه ویل یې د پنځو بجو څخه تراوو بجو کارکوو بیا بیرته راغلو تر څو اطاق پیدا کړو یو هوټل ته ورغلو هغوی ویل مور افغانانو ته ځای نه ورکوو بیا یو تقریبا تنگه کوڅه وه هلته مویو هوټل د صادقی په نوم و موند دوه اطاقه یو اشپزخانه یو تشناب او ورسره دهلیزه نسبتا ښه ځای وه په پنځه لکه تومنه د یوې شپې خبره ورسره وکړه چې زموږ 705 افغانی کیږی ، بیا بیرته کلینیک ته راغلو هلته مو کاغذونه وروښودل چې د ډاکټرې فیس دوه میلیونونه او پنځه سوه زره تومن کیدل ورته و موسپارل بیا دهغه ځای څخه دوه

دمشهد سفر او دسنيانوغم خپلي حالت

نورو کلينيکونو ته لارود يوې معايې نتيجه يې د چهارشني څلوربجې راته وويل او دېلې معايې نتيجه يې په آن لاین ډول کلينيک ته راوليرله .

--دوهمه ورځ (چهارشنبه) 2023 /12/6 ميلادي کال پدې ورځ ترماسپښين پورې په اطاق کې پاتې شوم مازديگر خواته چې کله لابراتوارته ورغلم ويل يې د مريض وينه بيا راوړه ځکه پروني وينه يې ورکه کړې وه بيا مريض پسې ورغلم او دوهم ځل مو وينه ورکړه ترڅو چې نتيجه يې معلوميدله ماښام ناوخته شو ، ترڅو چې نتيجه يې په لاس راتله ډير ناوخته شو په هرحال بيرته الهام ناظم کلينيک ته راغلو نتيجه مو ورته وسپارله بيرته صادقي هوتل ته راغلو شپه مو تيره کړه .

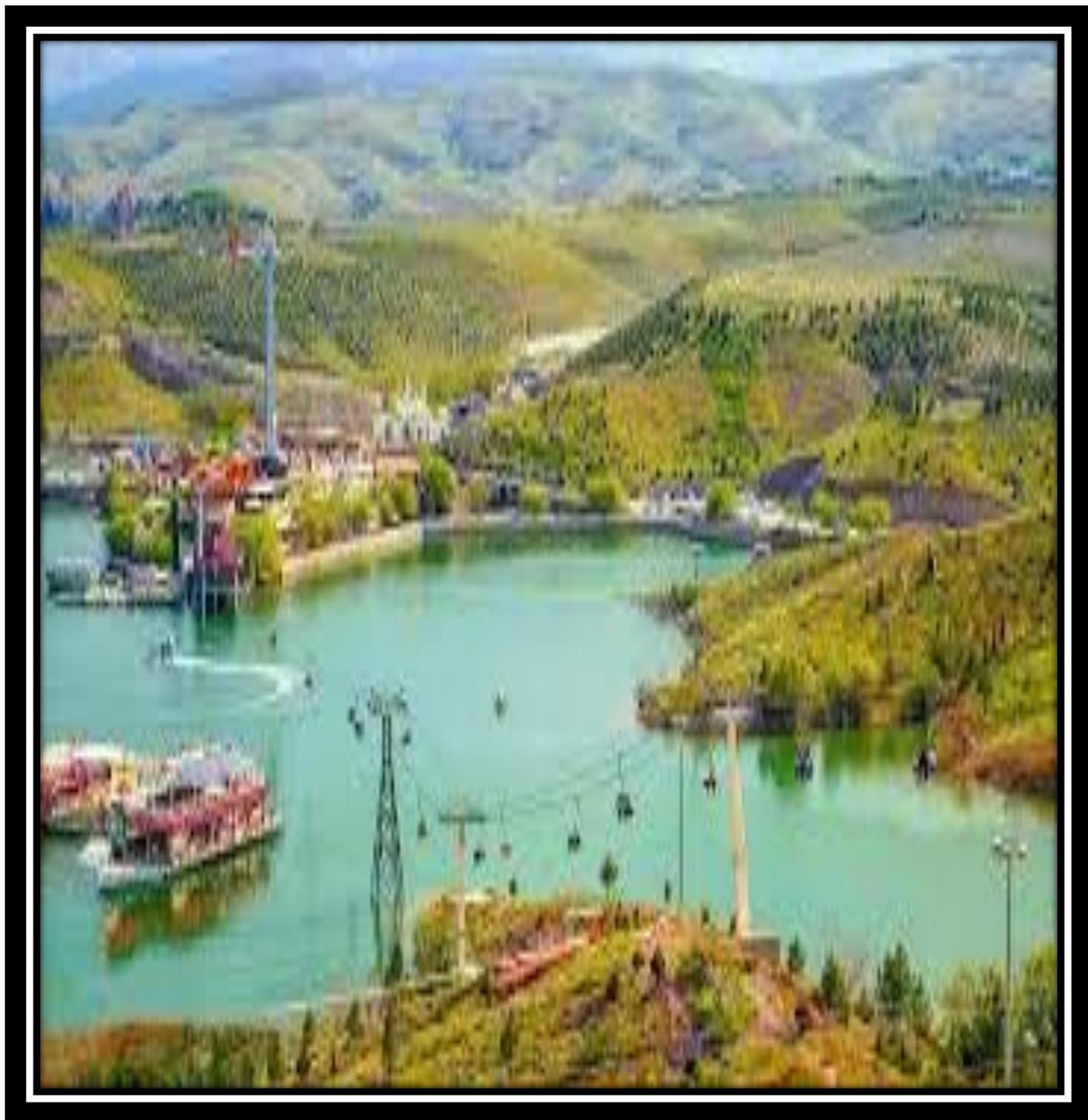
-ماخوستن حرم مطهرته (ددوی په اند) ولاړم داحرم د علی بن موسی کاظم قبردی چې دوی اتم معصوم امام ورته وایي کله چې ورسيدم عجيب حالات مې وليدل بنځی او نرسره گډ د بنځی مخ ددوی په اند عورت ندی ، د حرم په صحن کې يو کس شعرو ايه او نورو ددائرې په څير آتن کاوه ، مخامخ يوه دعا په تيره ليکل شوی وه چې ټول په شرکي الفاظو شامله وه هر څوک به راتلل او دغه دعاگانې به يې ويلې ، دغه ډير لوی ځای وه په جريبونو ځمکه يې په برکي نيولې وه ، داخل کې يې د اوبو حوض آب پاره موجوده وه دحرم اصل يوه زيره گونډزه وه هر ډول مريضان به ورته راتلل او د پنجري څخه به هر زائر روپي ورغورځولې.

دامام رضا حرم د شيعه گانود اتم امام قبردی چې په ايران کې ترټولو لوی دينی مرکز او دمکې مکرمې څخه وروسته يې دلوی دينی مرکز شکل ورکړی دی هرکال په ميليونونو کسان د زيارت لپاره ورته راځي دامام رضا حرم د ايران د اسلامی معماري ترټولو اوچت شاهکاردی چې د تاريخ په اوږدو کې زيات پراخوالی په کې راغلی دی .¹

¹ - زما د خپلو سترگو ليدلني .

دمشهد سفر اودسنيانوغم خپلي حالت

۱- په مشهد (استان خراسان رضوی) کې د چالیدرې ښکلې منظره : ښایسته د چکرځای یو چالیدره وه چې کله ورغلو یوه هوایي زانگو وه چې دسرک دسرڅخه پرغره وراوښتله بیا لاندې اوبه وي هاخوا به



دمشهد سفر اودسنيانوغم خپلي حالت

سيلانيان كوزيدل ، مطلب داچي ډير خوندور خاي وه .

دمشهد سفر اودسنيانوغم خپلي حالت



دمشهد سفر اودسنيانوغم خپلي حالت

چاليدره (Chalidarreh) د ايران په خراسان رضوي ولايت کې، په مشهد ښارته نږدې، د طرقيبه شانديزه په ولسوالۍ کې موقعيت لري. دا سيمه د کوهستاني طبيعت، ښکلي منظرې او تفريحي فعاليتونو له امله د سيلانيانو لپاره يوه محبوبه سيمه ده.

جغرافيايي موقعيت:

چاليدره د مشهد ښار څخه شاوخوا ۵ کيلومتره ليرې، په طرقيبه سيمه کې موقعيت لري. د دې سيمې اصلي جاذبه د چاليدره بند دی چې د جاعرق رودخاني پرسر جوړ شوی. .

تاريخي پس منظر:

د چاليدري بند جوړولو پروژه په ۱۳۷۶ هجري شمسي کال کې پيل شوه او په ۱۳۸۱ کال کې بشپړه او پرانيستل شوه. هدف يې د سيمې د اوبو اړتياوې پوره کول، د زراعت لپاره اوبه برابرو او د چاپيريال ساتنه وه. د دې بند جوړولو سره، د سيمې طبيعي ښکلا او سياحتي امکاناتو ته وده ورکړل شوه.

تفريحي فعاليتونه:

چاليدره د مختلفو تفريحي فعاليتونو لپاره مشهوره ده، چې ځينې يې عبارت دي له:

- ترن کوهستان
- زيب لاین
- بانجي جامپينگ
- سافاري
- قايق سواري (پدالي، موتوري)
- تله سيژ
- کارتینگ
- باگي سواري
- ماهيگيري

-همدارنگه، د سيمې په اوږدو کې رستورانتونه، کافي شاپونه او چای خانې شتون لري چې د سيلانيانو لپاره د آرامۍ او خوندي اخيستلو ځايونه دي.

د مشهد سفر او د سنیانو غم خپلی حالت

د اقامت ځایونه :

که غواړئ چې د چالیډره سیمې ته نږدې پاتې شئ، لاندې اقامت ځایونه مناسب انتخابونه دي:

- هوتل بام طرقله : په ۱۳۸۶ کال کې پرانیستل شوی، د ۲۱ اتاقونو او سوئیټونو سره، چې د پلکانی ډیزاین له امله ښکلې منظره لري.
- هوتل پارک حیات : په ۳۲۰ واحدونو سره، د لوکس سوئیټونو او آپارتمانونو سره، چې د کوهستانی طبیعت سره یوځای شوي دي .

د لیدو وړ ځایونه :

د چالیډره سیمې شاوخوا ځینې نور جاذب ځایونه عبارت دي له:

- روستای کنگ : د پلکانی معماری او ښکلې طبیعت سره.
- پارک آبی موجهای خروشان : د آبی تفریحی فعالیتونو لپاره.
- شهر طرقله : د کوهستانی تفریحی فعالیتونو لکه پیست اسکی، اتومبیل رانی او سوارکاری لپاره.
- روستای جاغرق : د تاریخی ځایونو او د ۷۰۰ کلن چنارونې .^۲ سره .

د لیدو غوره وخت :

د چالیډره سیمې ته د لیدو لپاره غوره وخت د پسرلي او دوبي میاشتې دي، کله چې هوا معتدله او طبیعت په خپله ښکلا کې وي . په ژمي کې، هوا سره او ځینې تفریحی فعالیتونه محدود کیدی شي.

که تاسو د طبیعت سره مینه لرئ او غواړئ د مشهد ښار څخه لږ لیرې د تفریح او آرامۍ ځای ومومئ، چالیډره یوه غوره انتخاب دی.

دمشہد سفر اودسنیانوغم خپلی حالت

۲- په مشہد (خراسان رضوی) کې کوهسنگي منظره :



دمشهد سفر اودسنيانوغم خپلي حالت



د مشهد سفر او د سنیانو غم خپلی حالت

- کوهسنګي: یوه تاریخي او کلتوري سیمه ده چې په ایران کې، په خراسان رضوي ولایت، په مشهد ښار کې موقعیت لري. دا سیمه د خپل تاریخي اهمیت، طبیعي ښکلا، او کلتوري میراث له امله د سیلانیانو او ځایي اوسیدونکو لپاره یو مشهور تفریحي ځای دی.

-موقعیت او لاسرسی :

کوهسنګی د مشهد ښار په جنوب لویدیځ کې موقعیت لري. دې سیمې ته د لاسرسي لپاره، د مشهد مترو لاین ۲ کې د کوهسنګی ایستگاه کارول کېږي، چې په ۲۰۱۹ کال کې پرانستل شوې.³

-تاریخي او کلتوري اهمیت :

کوهسنګی د تیموري دورې راهیسې د استراحت ځای په توګه پیژندل کېږي. د بابر په دور کې، دا سیمه د استراحت او تفریح لپاره کارول کېده. په دې سیمه کې د امام رضا د تیریدو یادونه شوې ده، چې د هغه د دعا له امله، دا سیمه د خلکو لپاره د خیر او برکت ځای ګرځېدلې.⁴

مهم ځایونه :-

د خراسان لوی موزیم : دا موزیم د خراسان تاریخ او کلتور نندارې ته وړاندې کوي. په دې موزه کې د تاریخي اثارو لکه د سکه، گچ کاري، او خطي نسخوننداره کیدی شي..

د کوهسنګی چارسوق بازار: دا بازار د هنرونو او صنایع دستی لپاره مشهور دی، چې سیلانیانو ته د محلي تولیداتو پیرودلو فرصت برابروي.⁵

-طبیعي ښکلا:

کوهسنګی د طبیعي ښکلا لپاره هم پیژندل کېږي. د دې سیمې غرونه، د اوبو حوضونه، او شنه فضا د سیلانیانو لپاره د تفریح او آرامۍ ځایونه دي..

en.wikipedia.org -³

isna.ir -⁴

.salameno.com -⁵

د مشهد سفر او د سنیانو غم خپلی حالت

-تاریخي پېښې:

په کوهسنگی کې د شاه عباس تاج پوشی تر سره شوې وه. همدارنگه، د نادرشاه افشار په وخت کې هم دا سیمه د جگړو او تاریخي پېښو شاهد وه.⁶

-د لاسرسي لارې-

د کوهسنگی سیمې ته د لاسرسي لپاره، د مشهد مترو لاین ۲ کې د کوهسنگی ایستگاه کارول کېږي. همدارنگه، د مشهد ښار بسونه هم دې سیمې ته تگ راتگ لري..

-د لیدو وخت:

کوهسنگی د کال په ټولو موسمونو کې د لیدو لپاره مناسب دی. په ځانگړې توګه، په پسرلي او دوبي کې د طبیعي ښکلا او معتدلې هوا له امله، دا سیمه د سیلانیانو لپاره جذابه ده..

که تاسو د تاریخي ځایونو، کلتوري میراثونو، او طبیعي ښکلا سره علاقه لرئ، نو کوهسنگی د مشهد په زړه پورې سیمو کې ځای لري چې لیدو ته یې وړ اندیز کېږي ..

⁶ -isna.ir / gohargasht.ir

دمشهد سفر او دسنیانوغم خپلی حالت

دطوس ښار تاریخي شالید :

دا لیکنه د طوس ښار تاریخ وړ اندې کوي، چې د خراسان تر ټولو لوی ښار او د امام الغزالي ټاټوبی دی، او په اسلامي تاریخ کې د هغې سوکالي، ښی چې وروسته یې په ایران کې د تاتارانو او صفویانو په لاس و یجاړه شوه.

-خو زموږ د معاصر اسلامي نړۍ په نقشه کې طوس چیرته دی؟

-هغه ښار چیرته دی چې له هغه ځایه مشهور الهیات پوهان، فقیهان او فیلسوفان لکه الغزالي راڅرگند شول؟ په دې کې شک نشته چې په دې وختونو کې د دې نوم سره د ښار هیڅ نښه نشته، نه په نقشو کې او نه په حقیقت کې. دا د تاریخ په نامعلوم ځای کې ورک شوی، لکه د ډیرو ښارونو او هیوادونو په څیر، چېرې چې د دوی نومونه په کتابونو او کتابتونونو کې پاتې دي! پدې لنډه سریزه کې، موږ لوستونکو ته د تاریخ د کتابونو او هیوادونو له پوښونو څخه اقتباسات وړ اندې کوو. د اسلامي فتحې وروسته، د خراسان پراخه ښار د اسلامي تمدن یو له مهمو مرکزونو څخه پاتې شو او د عالمانو، تصوف، فلسفې او الهیاتو لپاره یوه زرخیزه ځمکه وه. د طوس ښار، چې په خراسان کې یې په ندرت سره یادونه کېږي پرته له دې چې د طوس یادونه مخکې یا وروسته وشي، د دې تمدن تر ټولو لویه برخه او بخت درلود، د عالمانو او فیلسوفانو یو لوی نسل یې جوړ کړ او عرفانیان او الهیات پوهان یې تولید کړل.

-د خپل خوندور اقلیم له امله، دا د اموي او عباسی خلیفه گانو لپاره د پاملرنې سرچینه شوه، او په لوی خراسان کې د دوی یو له خورا مهمو نظامي مرکزونو څخه وه. دا د هر هغه چا لپاره روښانه کېږي چې کتابونه او کتابتونونه گوري چې دا علمي ښار څنگه د ډیرو عالمانو، نیکو شخصیتونو او عرفانیانو نومونو سره تړاو لري. هر څوک چې الغزالي پیژني - او دوی لږ نه دي؛ په حقیقت کې، دوی د اسلامي دولت په هر کوټ کې موندل کېږي - خامخا به طوس پیژني!

-مگر طوس زموږ د معاصرې اسلامي نړۍ په نقشه کې چیرته مناسب دی؟

-هغه ښار چیرته دی چې له هغه ځایه فقهاء، الهیات پوهان، فقیهان او فیلسوفان لکه الغزالي راڅرگند شول؟ په دې کې شک نشته چې په دې نوم د ښار هیڅ نښه نشته، نه په نقشو کې او نه هم په حقیقت کې، په دې وختونو کې. دا د تاریخ په تیاره کې ورک شوی دی، لکه د ډیرو ښارونو او هیوادونو په څیر، چېرې چې

دمشهد سفر او دسنيانوغم خپلی حالت

د دوی نومونه په کتابونو او دفترونو کې پاتې دي! پدې لنډه مقدمه کې، مور لوستونکو ته د تاریخ د کتابونو او هیوادونو له پوښونو څخه اقتباسات وړاندې کوو.

د طوس ښار جغرافيايي موقعیت:

د هغه څه له مخې چې د تاریخ پوهانو لخوا راپور شوي، د طوس ښار د خراسان په لوی ولایت کې یې موقعیت درلود، د نیشاپور څخه شاوخوا لس فرسخه لرې وه. پدې کې دوه ښارونه شامل وو، یو یې طبران او بل یې نوقان نومېږي. دا د عثمان بن عفان رضی الله عنه د واکمنۍ پر مهال فتح شو. دا د علي بن موسی رضی الله عنه قبر لري، خدای دې پر هغه رحم وکړي، او دا د عباسی خلیفه هارون الرشید قبر هم لري، خدای دې پر هغه رحم وکړي. یاقوت الحموي په خپل کتاب "معجم البلدان" کې د مسعر بن المحلل په حواله د طوس ښار په اړه د هغه خبرې ذکر کړي دي:

- "طوس څلور ښارونه لري: دوه لوی او دوه کوچني. دا د عالي اسلامي ودانیو نښې لري، او دا د حامد بن قحطبه کور لري، او د هغې مساحت په ورته ډول یو میل دی. د هغې په ځینو باغونو کې د علي بن موسی الرضا قبر او د الرشید قبر دی. د دې او نیشاپور ترمنځ یوه لویه ماڼۍ ده، ښه جوړه شوې ده. ما هیڅکله د لوړو دیوالونو او قوي جوړښت له پلوه د دې په څیر هیڅ شی نه دی لیدلی. دننه یې طاقونه دي چې ښکلا یې تصورات حیرانوي، او همدارنگه الماری، محرابونه، خزاني، او د جلاوالي لپاره یوه خونه. ما د دې موضوع په اړه پوښتنه وکړه او ومې موندله چې د ښار خلک موافق وو چې دا د ځینو تبعانو لخوا جوړ شوی و، او هغه د یمن څخه د چین هیواد ته د تگ اراده درلوده. کله چې هغه دې ځای ته ورسید، نو پرېکړه یې وکړه چې خپل ... پرېږدي. حرم، خزاني او ذخیرې په داسې ځای کې وې چې هغه پکې ژوند کولو او په اسانۍ سره سفر کولی شي. نو هغه دا ماڼۍ جوړه کړه او د هغې لپاره یې یو لوی سیند وهولو، چې نښې یې روښانه دي، او هغه خپلې خزاني پکې زیرمه کړې. او د هغه خزاني او حرم، او هغه چین ته لاړ او هغه څه یې ترلاسه کړل چې غوښتل یې او لاړ، نو هغه څه چې هغه په ماڼۍ کې ایښي وو، او په هغه کې د هغه لپاره پاتې شول، پیسې او خزاني، چې ځایونه یې پټ وو او د دوی د ځایونو توضیحات ورسره لیکل شوي وو، نو هغه په دې حالت کې پاتې شو، د هغه له لارې کارو انونه تیریدل او مسافر یې ورسره ودرول او دوی د هغه په اړه هیڅ نه پوهیدل، تر هغه چې دا روښانه شوه او اسد بن ابی یعفر، زموږ په وخت کې د کهلان واکمن، دا استخراج کړ ځکه

د مشهد سفر او د سنیا نوغم خپلی حالت

چې توضیحات هغه ته رسیدلي وو، نو هغه خلکو ته لارښوونه وکړه چې دا استخراج کړي او یمن ته یې ورسوي.

-بې شمیره عالمان او فقها له طوس څخه راپورته شول. دا زموږ لپاره کافي ده چې په لنډ ډول د دوی ترټولو د مشهورو یادونه وکړو. دا د لومړي کس څخه پیل کول ارزښت لري چې په اسلام کې د اسلام او مسلمانانو لپاره د ثبوت په توګه مشهور شو:

ابو حامد محمد الغزالي الطوسي:

د دین د امامانو امام، هغه څوک چې په ژبه، فصاحت، وینا، فکر، عقل او طبیعت کې یې هیڅکله نه دي لیدلي. په ځوانۍ کې، هغه په طوس کې د امام احمد الرضقاني په مشرۍ فقه زده کړه. بیا هغه د طوس د ځوانانو د یوې ډلې سره د امام الحرمین سره د زده کړې لپاره نیشاپور ته سفرو کړ. هغه سخت او په دقت سره کار وکړ تر هغه چې په لنډ وخت کې فارغ شو، د خپلو ملګرو په منځ کې غوره شو او قرآن یې حفظ کړ. هغه د خپل وخت تر ټولو پوه او د امام الحرمین په ورځو کې د هغه یو ملګری شو. شاگردانو له هغه څخه ګټه پورته کړه، او هغه یې تدریس او لارښوونه کوله. هغه حتی د کتابونو لیکل پیل کړل، او د امام د ورځو تر پایه پورې همداسې پاتې شو. هغه نیشاپور پرېښود او کمپ ته لاړ. د نظام الملک دربار له هغه څخه ښه هرکلی وکړ، او ملګري یې د هغه د لوړ مقام، د هغه د مشهور نوم، د هغه د فصیح بحثونو او د هغه د رواني بیان له امله هغه ته راټول شول. دا دربار د عالمانو لپاره یو منزل او د امامانو او فصیح عالمانو لپاره یو منزل و. الغزالي د امامانو سره د مناسبو تعاملاتو څخه خوند اخیست، د سختو مخالفینو سره یې لیدنه کوله، د اشرافو سره یې بحث کاوه، او د لویانو سره یې بحث کاوه. د هغه نوم په ټوله نړۍ کې مشهور شو، او هغه د پام وړ لوړوالی څخه خوند واخیست تر هغه چې بالاخره بغداد ته د میمونه نظامیه په ښوونځي کې د تدریس لپاره وګمارل شو. هغه هلته ورسید، او هرڅوک د هغه د تدریس او بحثونو څخه متاثره شول، او هغه څه چې هغه د ځان په څیرو سره مخ شو. د خراسان د امامت له اخیستلو وروسته، هغه د عراق امامت ته ورسید. بیا یې د اصول الفقه علم زده کړ، چې هغه یې مهارت درلود، او په هغې باندې یې کتابونه لیکلي. هغه د فقهې مکتب نوی کړ، او په هغې باندې یې کتابونه ولیکل. هغه اختلافات هم وضع کړل، او په هغې باندې یې کتابونه هم ولیکل. په بغداد کې د هغه وقار او مقام لوړ شو، تردې چې د هغه وقار د مشرانو،

دمشهد سفر او دسنیانوغم خپلی حالت

شهزادگانو او خلافت تراغېزلاندې راغی. بیا شیان بل لوري ته لاړل، او د دقیقو علوموله مطالعې او په هغو باندې لیکل شویو کتابونوله تمرین کولو وروسته، هغه د زاهدی لاره غوره کړه او وقارې پرېښود، او هغه مقام یې پرېښود چې ترلاسه کړی و او ځان یې د تقوا په اسبابو او د آخرت لپاره د رزقونو سره بوخت کړ. هغه هغه څه پرېښودل چې هغه یې کول او د خدای تعالی د کور په لور روان شو او حج یې وکړ. بیا هغه سوريې ته ننوت او نږدې لس کاله په هغه هیواد کې پاتې شو، د مقدسو زیارتونو طواف او زیارت یې وکړ. هغه د مشهورو اثارو لیکل پیل کړل چې مخکې نه وو ترسره شوي، لکه احیاء علوم الدین او لنډ کتابونه لکه څلویښت احادیث، او نورې رسالې، چې که څوک یې په پام کې ونیسي، نو د پوهې په مختلفو څانگو کې به د سړي مقام درک کړي. هغه د ځان سره مبارزه پیل او بدلون یې پیل کړ.

هغه ښو اخلاقو، ښه شخصیت او پاک ژوند ته وده ورکړه. د بې پروایۍ شیطان څخه خلاصون، د مشرتابه او وقار تعقیب، او د بد اخلاقو غوره کول د روح سکون، عالی اخلاقو، د رسمیتونو او زینت څخه آزادی، او د صالحانو لباس سره بدل شو. هغه خپلې هیلې لنډې کړې او خپل وخت یې د خلکو لارښوونې او د هغه څه لپاره چې دوی یې په آخرت کې اندیښمن کوي، بللوته وقف کړ. هغه نړۍ او د هغې سره بوختیا د هغو کسانو لپاره کرکه جوړه کړه چې د هغې پیروي کوي، او هغه چمتو شو چې ابدی کور ته لاړ شي او هر هغه چا ته تسلیم شي چې په هغه کې یې د پوهې او هوشیاری بوی لیدلی وي یا یې د لید ځینې څراغونو ته تسلیم کړي. هغه د ۵۰۵ هجري کال د جمادې الاخره په څوارلسمه نیټه په طبران کې تر مړینې پورې په طوس کې په خپل کور کې پاتې شو. هغه د طبران څخه بهر ښخ شو. هغه په ۴۵۵ هجري کال کې زیږیدلی و.

تمیم بن محمد ابو عبدالرحمن الطوسی:

د مسند الحافظ لیکوال په حمص کې له سلیمان بن سلمه الخیاري، محمد بن روم او نورو څخه په مصر کې، اسحاق بن راهویه او الحسن بن عیسیٰ المسرجیسي په غرونو او خراسان کې سفرونه کړي او اوریدلي دي او عبدالرحمن بن الثقلین احمد وثیقین. حدبه بن خالد او شیبان بن فروح په عراق کې. له هغه څخه څو کسانو روایت کړی دی چې په هغو کې علي بن جمشاد العدل، ابوبکر بن ابراهیم بن البدر، د خلافت لیکوال او نور ډېر کسان شامل دي. الحکیم وایي: تمیم بن محمد بن تمغاج ابو عبدالرحمن طوسي د

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلی حالت

حدیثو معتبر عالم دی، چې ډېر احادیث یې لیکلي، ډېر سفرونه یې کړي او "المسند الکبیر" یې تالیف کړی دی. ما دا زموږ د شیخانوله یوې ډلې سره ولیدل.

زیاد بن ایوب بن زیاد الطوسی البغدادي:

یوله باوري حدیث پوهانو څخه دی، هغه د هغولور پورو عالمانو څخه دی چې د پیروانو څخه یې حدیثونه اخیستي دي. د مومنانو امیر، امام البخاري، ابوداود، الترمذي، او النسائي له هغه څخه په حدیث کې روایتونه کړي دي. هغه ته "دویه" لقب ورکړل شوی و او له هغې څخه به په غوسه کیده. احمد هغه ته "شعبه کوچنی" ویل. زیاد بن ایوب الطوسی په ۱۶۶ هجري کې زیږیدلی و، او امام احمد به ویل چې هغه "کوچنی شعبه" دی. هغه په بغداد کې ژوند کاوه او په ۲۵۲ هجري کې مړ شو.

عبدالله بن هاشم الطوسی الرذکاني:

هغه یوله مشهورو لومړنیو عالمانو څخه و او د هغولویو عالمانو له لسم نسل څخه و چې د پیروانو څخه یې حدیثونه اخیستي وو. هغه په طوس کې زیږیدلی و او خپل ډیر وخت یې په نیشاپور کې تیر کړی و. هغه له ابن عیینه، یحیی القطان، ابن مهدي، وکیع او نورو مشهورو حدیث پوهانو څخه روایتونه کړي دي. مسلم، ابن خزیمه په خپل صحیح کې، صالح بن محمد الاسدي، احمد بن سلمه، ابن سعید، حاجب بن ارکین الفرغاني او نورو له هغه څخه روایتونه کړي دي. احمد بن سیار وویل: "عبدالله د حدیثو په لټه کې مشهور و، او هغه د راویانو تر ټولو فصیح و، مگر بیا یې دا پرېښوده." دوی هغه ته سفرو کړ او د هغه په اړه یې ولیکل، او هغه د حدیث موضوع روښانه کړه. ابن حبان هغه د معتبرو کسانو په ډله کې یاد کړ. الحسين بن محمد القباني وویل: هغه په 155 هجري کال کې د ذی الحجې په میاشت کې مړ شو. ابوالقاسم الطبري وویل: هغه په 158 هجري کال کې مړ شو. احمد بن سیار وویل: هغه په 159 هجري کال کې مړ شو.

علي بن مسلم بن سعید طوسي:

په بغداد کې د پرله پسې اوسېدو له امله ورته د بغداد د اوسېدونکي لقب ورکړل شو او د ډېر عبادت له امله ورته د عبادت کوونکي لقب ورکړل شو. هغه له یوسف بن یعقوب بن المجیش، هشام، ابن المبارک، عباد بن العوام، عباد بن عباد، ابن نمیر، یحیی بن زکریا ابن ابی زید، عبد الصمد بن الوداعي، ابوداود او نورو

دمشهد سفر اودسنيانوغم خپلي حالت

څخه يې رو ايت كړی دی. بخاري، ابوداود او نسايي له ده څخه رو ايت كړی او نسايي په مسند مالك كې له زكريا الساجي څخه رو ايت كړی دی. يحيى بن معين او احمد بن ابراهيم الدراكي چې له هغه څخه مخكې وفات شوي هم له هغه څخه رو ايت كړی دی، لكه عبدالله بن احمد بن حنبل، ابن ابى الدنيا، ابوبكر الثناء، معاذ بن المثناء، ابراهيم بن حماد القاضى، ابوذر القديم. ابى داود، القاسم بن زكريا المطرز، ابن سعيد، ابن جرير الطبري، الحسين بن اسماعيل المحمدي، الحسين بن يحيى بن عياش القطان، او ابو الحسين بن يحيى بن عياش القطان او له ابو الحسين محمد البنار څخه تراخي حده پورې وو. النسائي وايي: هغه بد نه دی. ابن حبان هغه د امانتدارانو په ډله كې ياد كړی دی. عبدالله بن احمد د هغه په اړه وايي: هغه په 160 هجري كال كې زېږېدلى دی. السراج وويل: "هغه په جمادي الاخيره كې په 253 هجري كال كې مړ شو".

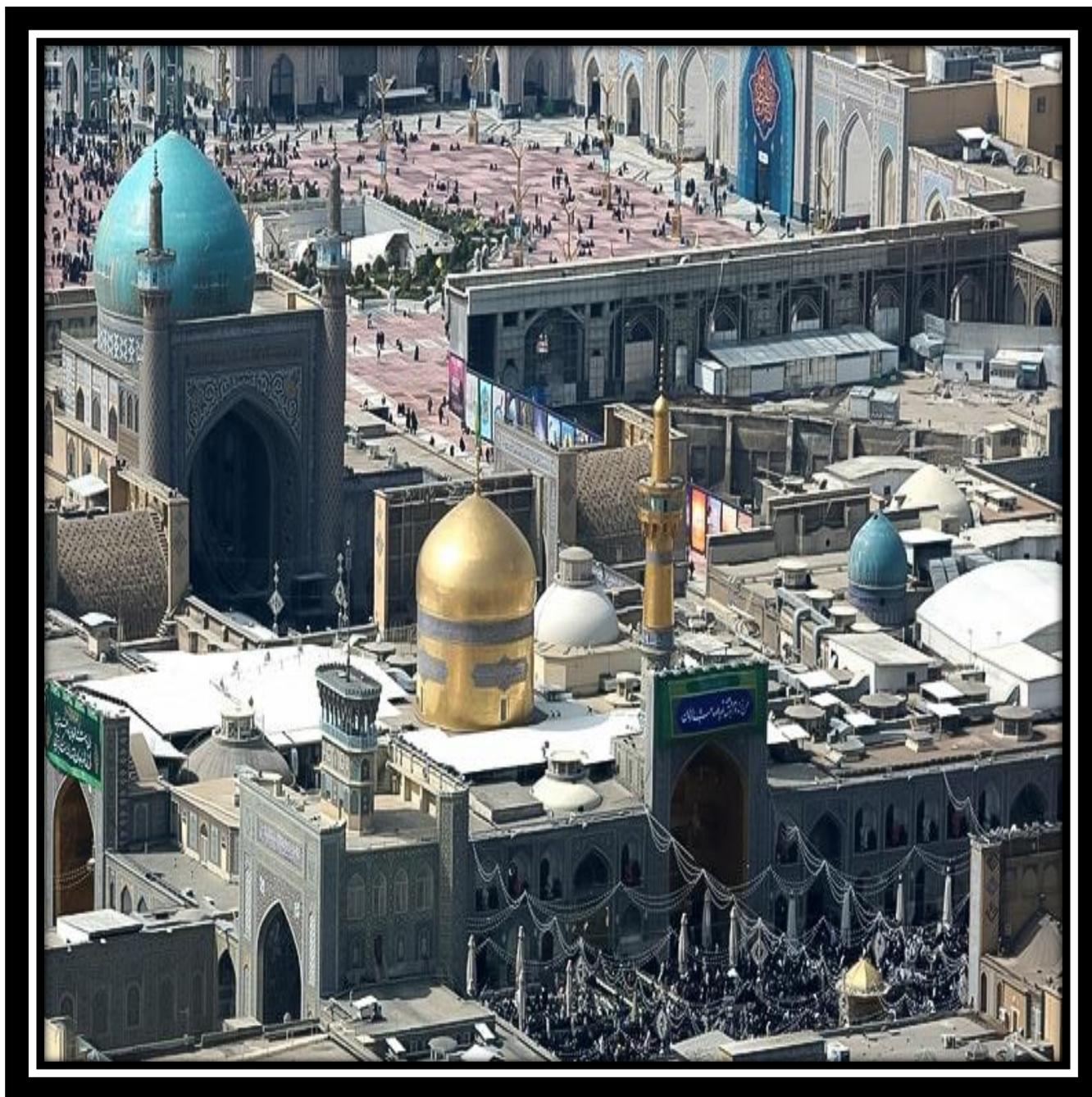
د طوس ويجارول:

-توس په اسلامي ځمكو باندې د تاتارانوله بريدونو وروسته په بشپړه توگه ويجار شو. د تاتارانو وروستيو څخه ژوندي پاتې شوي كسان مشهد ښار ته لاړل، كوم چې هغه وخت د طوس او د هغې د باغونو يوه څنډه وه. دوى دا ښار هغه وخت جوړ كړ چې دا ښار د افشاريانو پلازمينه شوه، چا چې د افغانانو له بريد او په شيراز كې د ظالم صفوي دولت له منځه تللو وروسته په ايران واكمني كوله.

-شاه عباس په څرگنده توگه فرقه پرست و. تر ټولو ناوړه عمل چې هغه يې ورته هڅه ولودا وه چې ايرانيان وهڅوي مكې ته د حج زيارت پرېږدي او پرځاى يې د مشهد په ښار كې د اتم امام علي بن موسى الرضا قبر ته لاړ شي. دا ځكه چې هغه د عثماني خاورې له لارې د سفر كولو او د ترانزيت فيس وركولو پر ضد وه. هغه له علماوو وغوښتل چې د الرضا د حرم درناوى وكړي. هغه هم څو ځله له رضاحرم څخه ليدنه وكړه، او يو ځل په پښو مشهد ته لاړ. ويل كېږي چې هغه له 1300 كيلومترو څخه ډير مزل وكړ. د شاه عباس دا توهينونكى گام او د افشاريانو دا كودتا چې مشهد د خپل ظالمانه واكمنۍ پلازمينه كړي، د بل هر ښار يا ځاى پرېدل، د تاتاريانو لخوا پيل شوي ويجار تيا دوام او بشپړول وو، او د طوس نوم د له منځه وړلو وسيله وه، كوم چې د روښانه اسلامي تاريخ په پاڼو كې د تل لپاره د ځليدونكي ستوري په څير ځليدلى و. نن ورځ، دا په مشهد كې مدغم شوى، يو ښار چې د ايران په شمال ختيځ كې د صفويانو لخوا جوړ شوى او پالل شوى، د

دمشهد سفر اودسنيانوغم خپلي حالت

رضوي خراسان ولايت پلازمينه. دا د پلازميني تهران وروسته د نفوس له پلوه په ايران كې دوهم لوی ښار



دی، چې د نفوس کثافت یې دوه نیم ملیونه دی. مور د خدای سره تړاولرو او مور به هغه ته بیرته راشو.⁷

7 - موقع سني أون لاین .. الموقع الرسمي لأهل السنة والجماعة بایران. / قصة الاسلام د داکتر راغب السرجانی ته څارنی لاندی / 2017/09/03.

دمشهد سفر او دسنیانوغم خپلی حالت

دامام رضا دحرم د جوړوالی تاریخچه :-

دامام رضا حرم چې د مشهد په ښار کې موقعیت لري په ایران کې ترټولو مشهور او ښایسته دیني ځای دی ، دغه مانی چې د زیاتو کیسو لرونکې ده د یوې ښایسته کوتلی په څیر په رضوی خراسان کې ځلېږي ، دغه مذهبي ځای ته دلرې او نږدې ځایونو څخه خلک ددغه زیارت د لیدلو لپاره راځي .

دامام رضا سفر د مروې په لور:

امام رضا د شیعه گانو په اند اتم امام دی نوم یې علی بن موسی بن جعفر دی چې په 148 ق کال تولد شو په مدینه منوره کې اوسیده کله چې پلار یې د دولت لخوا ونیول شو د شیعه گانو چارې دده په لاس کې ولویدې د وخت خلیفه مامون کوبښن کاوه چې امام رضا خپل جانشین وټاکي ترڅو د شیعه گانو حمایت را جلب کړي خونتیجه یې ورنکړه چې په 201 هـ ق کال د خپلو ملگرو سره د مروې په خوا لاړ .

عباسي مشهور خلیفه مأمون امام رضا ته د خلافت پیشنهاد وکړ مگر امام دغه غوښتنه قبوله نکړه ولی څه موده وروسته ددوی په نزد مأمون د صفر په میاشت کې امام مسموم او شهید کړ او امر یې وکړ چې دخپل پلار هارون الرشید ترڅنګ یې د سنا باد په نوم ځای کې چې په توس کې موقعیت لري خاورته وسپارل شو .
نچور : د امام رضا زیارت د علي بن موسی الرضا په مقبره باندې متمرکز یو کمپلیکس دی ، چې نور جوماتونه ، مقبرې ، برنډې ، انګرونه ، کتابتونونه او موزیمونه پکې شامل دي . د زیارت مرکزي نقطه ، چېرې چې علي بن موسی الرضا ښخ شوی ، د روضة المنورة په نوم پیژندل کېږي ، او یو مستطیل ځای دی چې شاوخوا ۱۰ متره اوږد او پراخ دی .

دامام رضا د حرم جوړونه : -⁸

سنا باد یو وړوکی کلی دی چې د توس په منطقه کې موقعیت لري هارون الرشید یې هلته خپن کړ مأمون یوه وړوکی گونبزه پرې جوړه کړه ترڅنګ یې امام رضا هلته دفن شو پدې سره د منطقي اهمیت نور هم زیات

⁸ - ددې برخې معلومات مې ددغه مجلی څخه اخستی دی / مجله گردشگری فلای تودی .

دمشهد سفر او دسنيانوغم خپلي حالت

شو او د مشهد نوم يې ځانته غوره کړ کلي او کورونه يوپه بل کې مدغم توس له منځه لاړ او اوسنی مشهد منځته راغی .

- دامام دزيارت په سبب د مشهد د ښارآبادی ډيرې په تيزی سره په مخ رو انې وې د سامانيانو په دوره کې د حرم د جوړونې لپاره لومړی اقدامات ترسره شول چې د تاريخ په اوږدو کې د نړيدو سره مخ شوه د غزنويانو په دور کې زيارت د سره جوړ او نوی گنيزه يې هم جوړه شوه ،

- د سلجوقيانو او خوارزمشاهانو په دورو کې هم جوړونې او تغيير منځ ته راغی .

- د مغولو په حمله کې دغه زيارت ته تاوان ورسيد .

- د صفويانو په دور کې چې کله شيعه مذهب په رسميت وپيژندل شو دامام رضا حرم په مکمل ډول د سره جوړ شو چې د وروستيو حکومتونو په راتگ سره پدی جوړښت کې زياتوالی او پراخي راغله ، ----دافشاريانو په دوره کې د صحن طلاکاری وشوه.

- د قاجار په دوره کې نوې گنيزه تياره شوه او پهلوی دوره کې حرم بيا ورغول شو او زيات تغيرات په کې راغلل.

- د اسلامی انقلاب د راتگ څخه وروسته هم نور زيات تغيرات په کې راغلل تردې چې د حرم حدود يو ميليون متر مربع ته ورسيد.

دامام رضا د حرم نقشه : -

ډير خلک هرکال ددې زيارت لپاره راخي دغه ښايسته جوړښت د برنډو ، انګړونو او مختلفو حصو څخه جوړ شوی دی . د 1357 شمسی کال څخه وروسته د رضوی قدس په ښار کې ډير تغيرات راغلل او ډير نوی

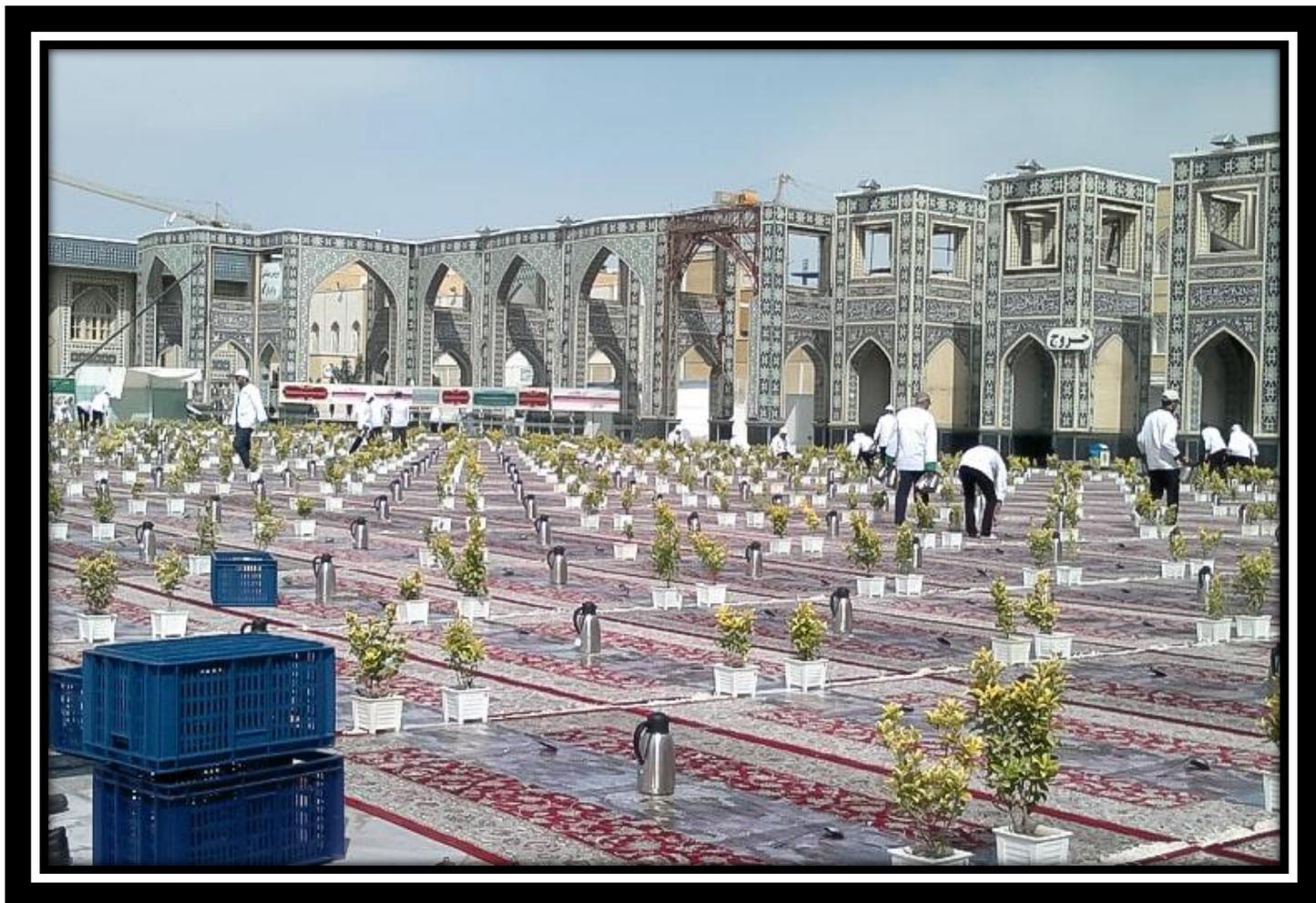
دمشهد سفر اودسنيانوغم خپلي حالت

صحنونه په کی منځ ته راغلل ، په وړ اندي دوروکې ددې ځای مساحت 12 هکتاره ځمکه وه او اوس مهال 100 هکتاره ځمکه يې په برکی نيولې ده .

د صحن انځور

دامام رضا دزيارت صحنونه :

صحن: د جومات ترڅنگ کاروان سراي او مذهبي تعميرته ويل کيږي ، چې داسلامي معاري يو مهم عنصر بلل کيږي ، او معمولا مربع يا مستطيل شکله جوړښت ورکړی شوی وي او په منځ کې يې حوضونه او تشنابونه موجودوي چې مجموعا 9 صحنه لري او په لاندې ډول دي:



دمشهد سفر او دسنيانوغم خپلی حالت

1- دانقلاب صحن: دایو ډیر بنایسته صحن دی چې دامام رضا د زیارت شمالی لوري ته موقعیت لري چې ددې جوړښت ترڅو تاریخي دورو پورې تړاو لري چې د تیموریانو په دوره کې د سلطان حسین بایقرا په حکم پیل شو، دغه طلايي صحن دامیر علی شیرنوایي په همت په 875 هـ ق کال کې جوړ شویا شاه عباس صفوی د ختیځ او شمال لوري تعمیرونه جوړ کړل، د انقلاب د صحن مساحت 674 متره مربع دی چې پدې کې د شیخ حسن علی اصفهانی، شیخ حر عاملی او شیخ مجتبی قزوینی قبرونه موجود دي. دانقلاب صحن د عتیق په صحن هم مشهور دی او 4 تعمیرونه په کې شته دي.

د عباسی تعمیر: دغه تعمیر یې جوړی او ډیر بنایسته په کاشیو پوښل شوی دی چې په طبرسی بست پوري نښتی دی دهمدي سببه د طبرسی په دروازه باندې نومول شوی دی

-دطلا نادری تعمیر: دغه تعمیر د نادر شاه افشار له وخته پاتی شوی دی چې په جنوبی خوا کې یې موقعیت لري او طلاکاری او جوړښت یې ډیر زړه راښکونکی دی.

-د ساعت تعمیر: داد صحن په غربی خوا کې موقعیت لري چې پدی کې یو لوی ساعت ایښودل شوی داهم د صحن ایوان په بست او د شیخ طوسی په بست پوري نښتی دی او د طوس د دروازی په نوم یادیري.

د نقاره خانه تعمیر: دغه تعمیر دامام رضا د زیارت په ختیځه خوا کې موقعیت لري چې د حر عاملی په دروازه باندې هم پیژندل کیږي چې دسهار او ماښام د لمونځونو څخه مخکې اوازونه په کې ویل کیږي.

-د فولادو پنجره: دغه تعمیر د تیموریانو په دوره کې دهغو خلکو لپاره جوړ شوی وه چې دامام رضا زیارت ته به نشوای تللی، اودا د فولادو د پنجری په نوم یادیري.

-اسماعیل طلايي: (سقاخانه نادری): دغه تعمیر د صحن په منځ کې جوړ شوی دی چې د نادر شاه په زمانه کې د مرمرو څخه جوړ شوی دی.

2- د ازادی صحن: چې مخکیني خلک یې د نوی صحن په نوم پیژني د فتح علی شاه قاجار په حکم په 1233 هـ ق کال کې جوړ شو او 4335 مربع متره پراخوالی لري چې د طلا کاری د ناصرالدین شاه په زمانه کې ترسره شو، اودامام رضا د زیارت په ختیځ لوري کې یې د پښو خواته موقعیت لری.

دمشهد سفر او دسنيانوغم خپلي حالت

دغه صحن 4 تعمیرونه لري چې دطلا تعمیرې په غربی ، د باب سلام تعمیرې په شرقی لوری ، د ساعت تعمیرې یې په جنوبی لوري دباب الحکمت تعمیرې په شمالی لوری کې موقعیت لري ،

طلايې ناصري تعمیر 20 متره او چت دامام رضا دزیارت یو ډیر مهم اړخ تشکیلوی چی د طلاکاری د ناصرالدین شاه په زمانه کې ترسره شوی ، او هغه ساعت چې په جنوبی برخه کې په صحن کی نصب شوی د مظفرالدین شاه زیارت ته یې هدیه کړی وه چی مخکی تردی د انقلاب په صحن کی وه .

3-د جامع رضوی صحن: چی دا دزیارت ډیر پراخه صحن دی چی 117000 مترمربع پراخوالی لري او په 1381 ه کال کې افتتاح شو او داد انقلاب څخه وروسته جوړ شوی دی او 70000 کسان په کی ځایېږي او دغه صحن د مختلفو مراسمو او خبرو لپاره جوړ شوی او دری تعمیرونه لري چی هر یو یې دوه گلدستی په طلا باندې پوښل شوې او 30 متره لوړوالی لري .

صحن رضوی دباب الجواد، باب الرضا، خسروی نوو خیابان های امام رضا لاره لري او څو حجرې او غرفې لري د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په صحن هم یادېږي .

4-د اسلامی جمهوریت صحن: دغه صحن داسلامی انقلاب د بریالیتوب څخه وروسته په 1368 ش کال کې دامام رضا په زیارت کې جوړ شو او آزاده فضایی 7302 مربع متره ده ، دا صحن په څلورو خواوو کې د قرینې یا الهام په نوم تعمیرونه لري.

5-دامام خمیني صحن: (ددوی په اند امام دی) دغه دریم صحن دی چې په دغه زیارت کې په 1324 ش کال کې جوړ شوی دی ، په لومړي سرکی ددې صحن څخه د هیوادونود مشرانود استقبال لپاره تری کار اخستل کیده چی قدیمی دکانونه ، موزه او کتابتون په کې موجودوه. په 1353 کال کې ددې صحن مختلفې برخې تخریب اوبیاپه کې زیاتوالی راغی چې پراخولی یې 10 زره مربع مترو ته ورسید ، او دغه صحن د بعثت په نوم هم یادیده او ددغه صحن په شرقی او غربی خواوو کې دوه تعمیرونه موجود دي د زیارت کوونکو د ډیروالی له وجهې په 1381 کال کې یوه سرپټې فضا ورباندې اضافه شوه چی دامام خمیني په نوم باندې یاده شوه .

6-دقدس صحن : د امام رضا د حرم په جنوبی ناحیه کې موقعیت لري، او په ۲۵۱۰ مساحت او د ۱۲۷۰۰ مربع مترو په زیربنا سره، جوړ شوی ، دا د حرم تر ټولو کوچنی دربار دی. دا صحن په ۱۳۷۳ کال کې جوړ

دمشهد سفر او دسنیانوغم خپلی حالت

شوی او شاوخوا یې د گوهرشاد جومات، شیخ بهایي جومات، رضوي جومات او د امام خميني میوزیم لخوا محاصره شوی دی. د دې دربار په مینځ کې، د ۱۰۰۰ مترو په پیمانې د معبد په شکل یو تالار شتون لري، او د هغې ګنبد د سرو زرو څخه جوړ شوی دی..

۷- د هدایت صحن:

د دې دربار مساحت نږدې ۱۷۹۸۰ مربع متره دی او دا د امام رضا د زیارت په شمالي برخه کې موقعیت لري. په ۱۳۹۹ کال کې د حسان مجتبی نامه ته یې تغییر وکړ.

۸- د غدیر صحن:

د غدیر صحنه د امام رضا زیارت په جنوب لوېدیځ کې موقعیت لري او مساحت یې ۱۴۴۵۳ مربع متره دی. دغه چوک هم له انقلاب وروسته جوړ شو او له لویدیځې برخې څخه د غدیر له تجارتي خدمتي کمپلکس، له ختیځ څخه د جهري له څلورلارې او له شمال لویدیځې حوزې څخه د شیرازي له ساحې سره نښلول شوی دی.

۹- د کوثر صحن:

د کوثر صحن د امام رضا د حرم شمال شرقی خواته موقعیت لري او ۱۵۲۶۶ m² مساحت سره په تیرو کاشیو او خښتو سره جوړ شوی او د جامي رضوي د صحن او هیدای د صحن او خیابان نواب صفوي ته رسیدلی شي.

د امام رضا (ع) د زیارت مختلفې برخې:

د امام رضا د زیارت هره برخه له حیرانتیا او بنایست څخه ډکه ده او تاریخي او عنعنوي معماري یې په زړه پورې ده. د دې برخو د جزیاتو او کیسو په اړه معلومات د خوښې پرته نه دي.

د امام رضا د زیارت د ګنبد او ګلونو ترتیب:

د امام رضا د زیارت طلايي ګنبد چې د دغه زیارت د زیارت کوونکو زرونه لږزی او په لیدلو به یې اوبښکې تویوی د اسلامی معمارۍ یوه بې ساری بیلګه ده. دا ګنبد له دوو داخلي (آهیانه) او خارجي (خود) پوستونو

دمشهد سفر او دسنیانوغم خپلی حالت

څخه جوړ شوی دی. کله هم د حرم له دننه څخه د کنبدی لومړني پور ته قبه وایي او دقې بیرونی پوښ یې همغه په طلاجوړ شوی دی چې د دغو دوو پوښونو ترمنځ ۱۳ متره خالی ځای دی. قبه د روایتونو له مخې هغه څه دي چې مامون یې دخپل پلارهارون الرشید لپاره په طوس کې جوړه کړې وه. البته، ځینې خلک په دې باور دي چې دا ځای خوندي جوړښت نه دی او دا د حامد بن قهبت په باغ کې یې مخکې شتون درلود.

-په ځینو تاریخي کتابونو کې، دا یادونه شوې ده چې مامون ته منسوب گنبد د برید او نورو پیښو له امله ویجاړ شو. بیا غزنوي سلطان محمود په 400 هجري کال کې یې بیا رغونه وکړه او په مقبره یې یونوی گنبد کېښود. له هغې وروسته، د سلطان سنجر سلجوقي وزیر شرف الدین ابو طاهر قمي چت بدل کړ او په هغې باندې یو گنبد یې جوړ کړ، چې ډیر وخت وروسته لاهم پاتې وه.

-د لومړي ځل لپاره، شاه تهماسب دغه گنبد په طلا او هغو خښتو چې په طلا پوښلې وی جوړ کړ او امر یې وکړ چې کاشي یې په مسو او طلاسره ښایسته کړي.

-په 1084 میلادي کال کې په مشهد کې سخته زلزله وشوه چې بیا یې گنبد ویجاړ کړ. تردې زلزلې وروسته شاه سلیمان صفوي د رغولو امر وکړ. یو ځل بیا د روسیې د برید په پایله کې گنبد زیانمن شو او دا ځل په لوی حکومت مداخله وکړه او دا گنبد یې ترمیم کړ. د وخت په تېرېدو سره په گنبد کې کارول شوې خښتې له کاره لوېدلې وې او په ۱۳۵۸ لمريز کال کې د زرو خښتو پر ځای د مسو تختې د سرو زرو په تختې جوړې شوې او قوت یې زیات شو.

دامام رضا د حرم گلدانونه:

گلدان د اسلامي معمارۍ د عناصرو یوه مهمه برخه ده چې په مذهبي ځایونو کې لیدل کېدی شي. دامام رضا حرم ۱۲ گلدانونه لري چې لوړوالی یې له یو بل څخه توپیر لري.

د حرم منارونه دا دي:

- د انقلاب د تالار دوه منارونه چې ۴۰/۵ متره لوړوالی او د سرو زرو چت لري؛

دمشهد سفر اودسنيانوغم خپلي حالت

-د ايران د اسلامي جمهوريت په انگرې کې دوه منارونه چې ۳۵ متره لوړوالی لري او په سرو زرو او مرمر و سره رغول شوي دي؛

-د دربار په ختيځو او لويديځو برخو کې ۴ منارونه چې ۵۷ متره لوړوالی لري؛

-د جومات په انگرې کې ۲ منارونه دي چې ۷۰ متره لوړوالی لري؛

-د گوهرشاد په جومات کې ۲ برجونه چې ۴۱ متره لوړوالی لري.

دامام رضا د حرم رو اقونه (برنډې) :

رو اقونه هغوستني لرونکې او سرلوڅې فضاء (خالی ځايونو) ته ويل کيږي چې په مذهبي ځايونو کې وي (د زيارت شاوخوا چت لرونکي او ترلي ځايونه د رواق (برنډې) په نوم ياديږي).

ټول مساحت ۵۷۰۰۰ مربع متره دی. دغه رو اقونه دمختلفو تاريخي دورو نښې دي چې په مختلفو شکلونو په حرم کې شته دي او ټول ۲۷ رو اقه دي چې عبارت دي له :

رواق دارالحفاظ؛

رواق گنبد حاتم خانی؛

رواق دارالسياده؛

• رواق توحيد خانه؛

• رواق گنبدالله وردیخان؛

• رواق دارالفيض؛

رواق دارالشرف؛

• رواق دارالشکر؛

• رواق دارالسعادة؛

دمشهد سفر او دسنیانوغم خپلی حالت

رواق دارالضیافه؛

رواق دارالسلام؛

• رواق دارالعزه؛

رواق دارالسرور؛

• رواق دارالذکر؛

• رواق دارالزهد؛

• رواق دارالعباده؛

• رواق شیخ بهای؛

رواق دارالاخلاص؛

رواق دارالاجاجه؛

• رواق دارالولایه؛

رواق دارالرحمه؛

• رواق دارالهدایه؛

رواق دارالحجه؛

• رواق دارالکرامه؛

رواق دارالمرحمه؛

• رواق دارالقرآن.

• دحضرت معصومی او حضرت زهرا رو اقونه ، رواق کوثر، غدیر او دوه نور رو اقونه چې د شیخ طوسی او شیخ حرملی تربست لاندې موقعیت لري ټول مساحت یې ۵۷۰۰۰ مربع متره مساحت لري .

د مشهد سفر او د سنیا نوغم خپلی حالت

- په همدې کال (۱۳۱۱ ش) کې د شیندیس مرمرخه جوړ شوی څلورم صندوق په مقدس ځای کې نصب شو. چې تر ۱۳۷۹ ش کال پورې همدلته وه چې بیا صندوق لرې کړی شو او یو مترشنو مرمرو یې ځای ونيو.

دامام رضا د مزار جوړل:

لومړی کتاره چې د امام رضا په زیارت کېښودل شوه د لرگیو څخه جوړه او په سرو زرو او سپینو زرو پوښل شوي وه. دا زیارت د شاه طهماسب په زمانه کې جوړ شوی او د لرگیو په صندوق کې نصب شوی چې د قبر په سر کې ایښودل شوی و.

لومړنی کتاره د حرم څخه لری شوه او موزیم ته انتقال شوه دهغه په ځای د نادری د نښې نگین په حرم کېښودل شو، دغه کتاره د نادر شاه لمسي حرم ته وقف کړه چې تر ۱۳۷۹ ش کال پورې د څلورمې کتارې په داخلي برخه وه.

دریمه کتاره د قاجار په دوره کې جوړه شوه. دا فولادي او طلايي جوړښت او د شیرواني چت په درلودلو سره یو داسی جوړښت و، چې په ۱۳۳۸ لمريز کال کې یې د زمري او شکر کتارې (زیارت) ته ځای ورکړ. د شیر او شکر کتاره چې په طلا او نقرې سره هم مشهور دی د ۱۴ معصومو په نښانونو سره یې، ۱۴ محرابه هم لرل دا کتاره د ۱۳۷۳ کال د ترهگریزې پېښې وروسته د هغې د بنکته برخې سره لرې شو او د آستان قدس موزیم ته ولیږدول شو. ؟

پنځمه کتاره هم د ماسټر فرشچیان کار دی، چې د لوړ پورو هنرمندانو په همکارۍ بشپړ شو. د دې کتارې جوړولو ۷ کاله وخت ونيو او بالاخره په ۱۳۷۹ کال کې د لوی اختر په ورځ د شمس الشموس په مزار نصب شو. اوسنی کتاره ۱۲ ټنه وزن لري، په ۴/۷۸ په ۳/۷۳ کې جوړ شوی چې ۳/۹۶ لوړوالی لري او له فولادو، اوسپنې، سپینو زرو او سرو زرو څخه جوړه شوی ده.

- دامام رضا د حرم تیري:

دامام رضا د حرم لپاره دری تیري کارول شوې دي:

دمشهد سفر اودسنيانوغم خپلي حالت

- لومړی تیره په ۵۱۶ ه.ق کال کې د سلجوقیانو په دوره پورې تړلی. دا ډبره د 6*30*40 سانتي متره طول لري او له مرمر وڅخه جوړه شوې وه چې د ځای په ځای کولو وروسته د آستان قدس موزیم ته لیږدول شوې ده.

دوهمه تیره: چې دامام رضا د سر سره ایښودل شوې ده، دا ډبره ۶۰ سانتي متره اوږده او ۴۰ سانتي متره په سور سره جوړه شوې ده.

- دمزار دریمه تیره: ، په ۱۳۷۹ کال کې او په ورته وخت کې پنجمه کتاره دامام رضا په حرم کیښودل شوه په دا ډبره د توران له کوڅو څخه ایستل شوې وه، او دا شنه چمني رنگ لري او د ۲/۲۰ او ۱/۱۰ ابعادو سره د یو متر ضخامت سره جوړه شوی ده ¹¹!!!!!!

- دامام رضا د حرم رضا جوماتونه:

د امام رضا دواړه جوماتونه په زیارت پا انګار کې موقعیت لري. د گوهرشاد جومات د ایراني دودیز ترکانی څخه جوړ شوی ودانی ده، چې د نهمې پیړۍ په هجري کې د میرمن گوهرشاد په امر جوړه شوې وه. گوهرشاد د میرزا شاه رخ تیموري سره واده وکړ، او هغه په خراسان کې لومړی څلور ایوانه جومات جوړ کړ.

- د گوهرشاد جومات د زیارت په سیمه کې موقعیت لري او ۲۸۷۳ مربع متره مساحت لري. دا معماری ودانی یوه شاهکار ده او ۷ الماری لري. د دې جومات ګنبد او ګلان، د هغې موزیک او د هغې لاندې نقاشۍ سره، د تیموري دورې د جلال انعکاس دی.

- بل جومات چې د امام رضا په زیارت کې موقعیت لري د بلاسر حضرت جومات دی چې د شاه خراسان په سر کې موقعیت لري. دغه جومات چې ۱۰۰۰ کاله لرغونی دی د ۶ ولسوالیو په ښکلو تایلونو او مرمر ډبرو رغول شوی دی.

د امام رضا میلماستون:

11 - ایا دا عقل منی چی یو متر ضخامت لرونکی تیر ځنګه کارول کیږی .

دمشهد سفر او دسنیانوغم خپلی حالت

د امام رضا میلمستود قدس رضوي ولایت کې یو خیره ځای دی، چې د امام رضا د مقدس زیارت لپاره وقف شوی دی. د خراسان شاه د همدې مایې څخه د برکتونو ترلاسه کولو لپاره، تاسو د رضوان د مقدس زیارت څخه بلې ته اړتیا لرئ، یا د 3 څخه تر 88000 پورې پیغام واستوئ، تاسو کولی شئ نوم لیکنه وکړئ او په لاتری کې یې ترسره کړئ.

د امام رضا د زیارت نورې برخې:

د امام رضا د زیارت د نورو برخو په مینځ کې مرکزي موزیم، د فرش موزیم، عامه موزیم او خزاني ته مراجعه ممکنه ده. په دې موزیمونو کې ډیر ارزښتناک او تاریخي اثار لیدل کېږي، چې د مقدساتو د روحاني ځایونو ترمنځ په زړه پورې او مختلفه تجربه ده. اسلامي څیړنیز بنسټ، دارالشفاء امام رضا، مرکزي کتابتون او گوهرشاد جومات مقبره شیخ بهایي، گنبد خشتي امامزاده محمد، کلیسای مسروپ مقدس آرامگاه پیرپالاندوز، بازار رضا مشهد، مرکز خرید آرمان، مسجد هفتاد و دو تن (مسجد شاه)، خانه تاریخي ملک، خانه تاریخي داروغه، خانه تاریخي توکلی، حمام مهدی قلی بیک، مدرسه عباسقلی خان، میدان شهدا، باغ نادری مشهد.¹²

د امام رضا د زیارت ځانگړتیاوې او امکانات:

د امام رضا زیارت هر کال شاوخوا ۳۰ میلیونه سیلانیان لري چې په ځانگړو ورځو کې زیاتېږي. د حرم د امکاناتو په منځ کې، دا ممکنه ده چې په حرم کې پارکینګ وشي، د معلولینو لپاره برقي ویلچېرونه، د حفظ الصحې اسانتیاوې، تشنابونه او یخچالونه، او نور.

د امام رضا د زیارت په اړه پوهاوی:

دا مذهبي او معنوي ځای، د آرامی او خدای ته د نږدېوالي ځای سرپیره،!!!!!!!!!!!!!! په زړه پورې کیسې او اسرار هم لري. مور لاندې ځینې په زړه پورې حقایق تشریح کړي دي:

12 - ایران هتل آنلاین.

د مشهد سفر او د سنيانوغم خپلي حالت

• د امام رضا په زيارت كې د ليكلو، چاپ شويو او ډبرو كتابونو خزانه شتون لري چې ځيني كتابونه يې ۱۲ پېړيو ته رسيدلي دي.

د امام رضا زيارت ته لاسرسی:

- زيارت ته د رسيدو لپاره مختلفې لارې شتون لري، چې مور به يې په لاندې ډول وڅيړو.

۱ - موټر:

- هغه سړکونه چې د امام رضا د زيارت سره پای ته رسېږي معمولاً له تر افیکو ډک وي او تاسو بايد زيارت ته د رسيدو لپاره ډيروخت مصرف کړئ. په هر صورت، که تاسو غواړئ د خپل موټر سره حرم ته لاړ شئ، په حرم کې د پارکينگ مختلف ځايونه شتون لري چېرې چې تاسو کولی شئ خپل موټر پارک کړئ.

- که تاسو له لويديځ څخه حرم ته ځئ، د هغه سړک څخه چې د شهدا چوک پای ته رسېږي د شيرازي سړک ته لاړ شئ او د حرم لاندې پارکينگ ته ننوځئ. د ختيځ څخه حرم ته د رسيدو لپاره، د نواب سړک څخه حرم ته ننوځئ او له جنوب څخه حرم ته ننوځئ، بيا د امام رضا بلوډ ته ننوځئ.

۲- د ميټرو له لارې د امام رضا زيارت ته لاسرسی:

ډير مسافر غوره گڼي چې د ميټرو څخه کار واخلي ترڅو دوی په تر افیکو کې خپل وخت ضايع نه کړي. د ميټرو له لارې زيارت ته د رسيدو لپاره، تاسو کولی شئ د شهدا (ختيځ)، شهيد شهريور او شهيد مفتاح (لويديځ) او بسيج (جنوب) سټيشنونو ته په پېنولار شئ او ځان زيارت ته ورسوئ.

۳- بس:

بسونه د ښار په بيلابيلو برخو کې ليدل کېږي د ټکسي، او نورو انتخابونو په پرتله خورا ټيټ لگښت لري. له هر ځای څخه چې تاسو ياست، يو بس کې سپاره شئ چې مزار ته ځي او د بس په څير د زيارت سره نږدې سټيشنونو ته ولاړ شئ او ځان زيارت ته ورسوئ.

-د امام رضا د زيارت کوڅې او اطراف:

دمشهد سفر او دسنیانوغم خپلی حالت

د حرم په اطراف کې خیابانونه او فرعي ډیرې کوچې شته مگر ۴ لوی اصلي خیابانونه دي چې حرم ته رسېږي د نواب خیابان ، طبرسي خیابان ، دامام رضا او شیرازی خیابانونه دي چې : دنواب خیابان ختیځ لورته ، طبرسي خیابان شمال ، امام رضا خیابان جنوب او د شیرازی خیابان لویدیځ لورته موقعیت لري .

-مشهد هر کال د ملیونونو لیدونکو او سیلانیانو کوربه توب کوي چې د استوګنې لپاره هوتلونو، میلمستونونو او چاپیریال دوستانه ځایونو ته اړتیا لري. د امام رضا زیارت ته څېرمه ډېر هوتلونه لیدل کېږي، چې هریوې د اسانتیاوو او له زیارت څخه د فاصلې له مخې مختلف قیمتونه لري. ځینې هوتلونه یې دادي :
• د ضیافت قصر: دا هوتل د حرم شاوخوا یو له خورا مجهزو هوتلونو څخه دی، چې دودیز او ښکلی جوړښت لري.

• د مدینه الرضا هوتل: دا پنځه ستوري هوتل د امام رضا زیارت ته نږدې موقعیت لري؛ یعنې له هغه څخه ۸۶ متره لرې دی.

• جهاد درویشي: دا لوکس هوتل ۲۳ پورونه لري او د امام رضا حرم څخه شاوخوا ۱/۴ کیلومتره لرې موقعیت لري.

• د الماس هوتل ۲: دا هوتل د حرم شاوخوا یو له لوکسو هوتلونو څخه دی، چې په مختلفو ستایلونو سره سینګار شوی .

• نور هوتلونه هم شته چې لاندې یې دیادولو وړ دي : جواد هوتل ، عترک هوتل ، الامس هوتل ، کیانا هوتل ، رضویه، هوتل ، لیان هوتل عدريس هوتل او...

کله دامام رضا زیارت ته ورشو؟

-دامام رضا حرم د کال په هر فصل کې لیدلی کیدی او په زړه پورې وي مگر مور وړ اندیز کوو چې تاسو دې ځای ته د سفر پر مهال دا ټکي په پام کې ونیسئ.

-لومړی ټکی دا دی چې د هوا شرایطو ته پام وکړئ. په داسې موسم کې دې ښار ته سفر وکړئ ترڅو هوا متوازنه وي.

د مشهد سفر او د سنیا نوغم خپلی حالت

- دوهم ټکی دا دی چې ډیره گڼه گونه نه وي. دامام رضا حرم تل د زرگونو سیلانیانو کوربه توب کوي چې د زیارت لپاره دې ځای ته ځي. مگر په یاد ولرئ چې د رخصتیاو په ورځو کې، د لیدونکو شمیر ډیر لور وي، چې ستاسو لپاره لیدل ستونزمن کوي. همدارنگه، د رخصتیاو ورځو لپاره په ارزانه بیه د الوتکې ټکټ اخیستل خورا ستونزمن دي او باید د ورځو او اونیو لپاره مخکې له مخکې چمتو شي.

- دامام رضا حرم (خراسان رضوي) ته د سفر تجربه:

دامام حرم په ایران کې تر ټولو لوی مذهبي مرکز دی چې هر کال ډیر خلک هلته د زیارت لپاره ځي. دا مذهبي ځای د بې ساري دودیز او ایراني معمارۍ سره د تاریخ په اوږدو کې ډیر بدلونونه په کې راغلي دي، چې ځینې یې مور پدې مقاله کې یادونه کړې ده. که تاسو د زیارت او سیاحت سفر تجربه کولو لیاوالتیا لرئ، مشهد ستاسو لپاره مناسب ځای دی. دا ښار د هولیزد کور سربیره، ډیر سیاحتي ځایونه لري چې تاسو به ډیر خوند ترې واخلي.

- دامام رضا د زیارت په اړه لاندې پوښتنې:

دامام رضا زیارت څو صحنونه لري؟

ج: ۹ صحنونه لري چې په لاندې ډول دي: د آزادی صحن، د خمیني صحن، د قدس صحن، د غدیر صحن، د کوثر صحن، د رضوی جامع صحن، د هدایت صحن، د بعثت صحن.

د زیارت نژدې هوتولونه کوم دي؟

ج: لاله رستوران (2/1 کیلومتره)، فیروزه رستوران (2/1 کیلومتره)، د علی او زامنو رستوران (2 کیلومتره)، د الماس رستوران (2/1 کیلومتره) ادیب رستوران (2/9 کیلومتره).

د دامام رضا زیارت د لیدلو لپاره څو نور ځایونه هم شته:

الف: د امام رضا بازار، د نادر شاه افشار مقبره، مشهد تاریخي ماڼۍ، ربیع قعبه، د ملت پارک، د لمرآبی پارک، د خراسان لویا موزیم اونور.....

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلی حالت

-قدس چوک د امام رضا زیارت په سویلي اړخ کې موقعیت لري او د ۲۵۱۰ مساحت او د ۱۲۷۰۰ مربع متره فرعي جوړښت سره، دا د آستان قدس رضوي تر ټولو کوچنی مربع دی. دا مربع په ۱۳۷۳ کال کې جوړ شوی او د گوهرشاد جومات، شیخ بهایي بست، رضوي جام چوک او د امام خمیني موزیم لخوا محاصره شوی دی. د دې مربع په مینځ کې، د بیت المقدس په شکل کې د اوبو ټانک شتون لري چې د اتې برخې پیمانې لري، چې گنبد یې د سرو زرو څخه جوړ شوی دی..

د هدایت چوک: د دې چوک مساحت تقریبا ۱۷۹۸۰ مربع متره دی او د امام رضا د زیارت په شمالي برخه کې موقعیت لري. د دې انگر نوم د ۲۰۲۰ کال په می میاشت کې د حسن مجتبی (ع) انگر ته بدل شو.

د غدیر انگر:

د غدیر انگر د امام رضا د زیارت په جنوب لویديځ کې موقعیت لري او ۱۴،۴۵۳ مربع متره مساحت لري. دا انگر هم د انقلاب وروسته جوړ شوی او په لویديځ اړخ کې د غدیر سوداگریز او خدماتي کمپلیکس، ختیځ ته د جمهوریت انگر او شمال لویديځ اړخ کې د شیرازی دروازي سره وصل دی.

د کوثر انگر:

د کوثر انگر د امام رضا د زیارت په شمال ختیځ کې جوړ شوی او ۱۵،۲۶۶ مربع متره مساحت لري. دا انگر د ډبرو، موزیک ټایلونو او خبستو سره سینگار شوی او د رضوي لوی انگر، هدایت انگر او نواب صفوي سړک څخه ورته رسیدلی شي.

د امام رضا د زیارت مختلفې برخې:

د امام رضا د زیارت هره برخه له حیرانتیاو او ښکلا ډکه ده، او د دوی تاریخي او دودیز معمارۍ ډیره په زړه پورې ده. د دې برخو د جزیاتو او هغو کیسو په اړه زده کړه کول بې ارزښته نه دي چې دوی یې له لارې تیر شوي دي. له همدې امله، پدې برخه کې، موږ د زیارت مختلفو برخو ته تللي یو او اراده لرو چې ځینې یې په گډه وڅیړو ..

د امام رضا د زیارت گنبد او نغري:

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلی حالت

د امام رضا د زیارت طلايي گنبد، چې د دې زیارت د زیارت کوونکو زړونه لږزوي او اوبسکې یې له خپلو مخونو څخه بهیري، د اسلامي معمارۍ یوه بې ساري بیلگه ده. دا گنبد له دوو داخلي خولیو (احیان) او بهرنۍ خولیو (خود) څخه جوړ شوی دی..

-احیان د زیارت له دننه څخه لیدل کیږي او د گنبد لومړۍ او پخوانۍ خولۍ ده، چې گنبد بلل کیږي. د گنبد بهرنۍ برخه اوسنی طلايي گنبد دی. د دې دوو پوښونو ترمنځ ۱۳ متره خالي ځای شتون لري. د روایتونو له مخې، لومړی گنبد هماغه قبر دی چې مامون په طوس کې د خپل پلار لپاره جوړ کړی و. په هر صورت، ځینې په دې باور دي چې دا قبر مامون نه دی جوړ کړی او دا دمخه د حامد بن قحطه په باغ کې شتون درلود.

-په ځینو تاریخي کتابونو کې، دا یادونه شوې چې مامون ته منسوب گنبد د سبکتکتین د برید او نورو پیښو له امله ویجاړ شو. بیا د غزني سلطان محمود په ۴۰۰ هجري کې ددې بیا رغونه وکړه او په مقبره یې یونوی گنبد کېښود. له هغه وروسته، د سلطان سنجر سلجوق وزیر شرف الدین ابو طاهر قمي، زیارت بدل کړ او د گنبد په سر یې یو گنبد جوړ کړ، چې تر ۹ پیړیو وروسته هم ولاړ دی..

-د لومړي ځل لپاره، شاه طهماسب دا گنبد طلايي کړ او د هغې خبستې یې په سرو زرو سینگار کړې. هغه امر وکړ چې د مقبرې ټایلونه راټول او د سرو زرو سره د مسو په تخته سینگار شي. په هر صورت، وروسته له هغه چې د ازبکانو لخوا گنبد لوټ شو، دا شاه عباس و چې د سرو زرو خبستو د بیا رغونې امر یې وکړ..

-په ۱۰۸۴ کال کې، یوې سختې زلزلې مشهد ولږزوه، چې یو ځل بیا یې گنبد زیانمن کړ. له دې زلزلې وروسته، شاه سلیمان صفوي د ودانۍ د بیا رغونې امر صادر کړ او د هغې بیا گنبد یې پیل کړ. یو ځل بیا، گنبد د روسیې د برید له امله زیانمن شو، او دا ځل د پهلوي حکومت اقدام وکړ او گنبد یې ترمیم کړ. د وخت په تېرېدو سره، په گنبد کې کارول شوي خبستې زړې شوې، او په ۱۳۵۸ کال کې، د سرو زرو پوښل شوي مسو پانې د زرو خبستو ځای ونیوه، چې د ودانۍ ځواک یې زیات کړ..

د امام رضا د زیارت منارونه :-

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلی حالت

منارونه د اسلامي معمارۍ عناصرو یوه مهمه برخه ده چې په مذهبي ځایونو کې لیدل کېږي. ځینې یې گنبد او نغری د هغه کس د سر او لاسونو سره پرتله کوي چې خدای ته دعا کوي! د امام رضا زیارت، د گوهرشاد جومات د دوو نغریو په ګډون، ۱۲ نغری لري، چې لوړوالی یې توپیر لري.

د زیارت منارونه دا دي ::

• د انقلاب په انګرېکي دوه منارونه، ۴۰.۵ متره لوړ او په سرو زرو پوښل شوي؛

د اسلامي جمهوریت په انګرېکي دوه منارونه، ۳۵ متره لوړ او په سرو زرو او ټایلونو سینګار شوي؛

د رضوي انګرېکي په ختیځ او لویديځ برخو کې ۴ منارونه چې ۵۷ متره لوړوالی لري؛

• په جام انګرېکي دوه منارونه چې لوړوالی یې ۷۰ متره دی؛

• په گوهرشاد جومات کې دوه منارونه چې لوړوالی یې ۴۱ متره دی.

د امام رضا د زیارت برنېې.

د امام رضا د زیارت د قبر ډبرې.

په عمومي ډول، تر نن ورځې پورې د امام رضا د مقبرې لپاره ۳ ډبرې کارول شوي دي. لومړۍ ډبره د ۵۱۶ هجري او د سلجوقي دورې پورې اړه لري. دا ډبره ۶*۳*۴۰ سانتي متره ابعاد درلود او د مرمر څخه جوړه شوې وه، چې د بدلولو وروسته د آستان قدس موزیم ته لېږدول شوې وه..

دوهمه ډبره هغه ډبره ده چې د سرداب په مقبره کې نصب شوې وه. دا ډبره د سپینې چوڼې ډبرې مرمر څخه جوړه شوې وه او ۶۰ سانتي متره اوږده او ۴۰ سانتي متره پلنوالی یې درلود. دریمه د قبر ډبره په ۱۳۷۹ کال کې کېښودل شوه، په ورته وخت کې چې پنځمه د قبر ډبره د امام رضا (ع) په زیارت کې کېښودل شوه. دا ډبره د یزد په توران پشت کانونو کې استخراج شوې، د واښو شنه رنگ لري، او د 10.1 20.2 x په ابعادو کې جوړه شوې ده او یو متر ضخامت لري.

د امام رضا په زیارت کې جوماتونه :

دمشهد سفر او دسنیانوغم خپلی حالت

د امام رضا په زیارت کې دوه جوماتونه موقعیت لري. د گوهرشاد جومات یوه زړه رابنکونکې او دودیزه ایراني معمارۍ ودانۍ ده چې په نهې هجري پېړۍ کې د میرمن گوهرشاد په امر جوړه شوې وه. گوهرشاد د میرزا شاه رخ تیموری میرمن وه، او هغه ودانۍ چې دوی د هغې په امر جوړه کړې وه په خراسان کې د څلورو برنډولومپری جومات وه..

-د گوهرشاد جومات د امام رضا د زیارت په جنوبي اړخ کې موقعیت لري او 2,873 مربع متره مساحت لري. دا ودانۍ د معمارۍ یوله شاهکارونو څخه ده چې 7 ناوې خونې لري. د دې جومات گنبد او سرونه د خپلو بې ساري موزیکونو او گچو کارونو سره د تیموریانو د دورې د معمارۍ د شان شاهدي ورکوي..

-د امام رضا په زیارت کې یوبل جومات د بالاسر حضرت جومات دی، چې د خراسان د شاه د سر څخه پورته موقعیت لري. دا جومات، چې ۱۰۰۰ کاله زوړ دی، د بنکلي شپږگونې تایلونو او مرمر ډبرو سره سینگار شوی دی..

-د امام رضا میلمستون:

د امام رضا زیارت میلمستون په آستان قدس رضوي کې یو خیریه مرکز دی چې حاجیانوته وریا خواړه چمتو کوي. د شاه خراسان میلمستون څخه د نذر او برکت ترلاسه کولو لپاره، بلنه اړینه ده (دادشيعه گانودین دی)، کوم چې په لاتری کې ثبت کیدی شي او د رضوان پروگرام له لارې یا د ۳ شمیرې لرونکي ایس ایم ایس په لپړلو سره چې ۸۸۰۰ سیستم ته لپړل کېږي...

-د امام رضاد زیارت نورې برخې:

د امام رضا د زیارت نورې برخې مرکزي موزیم، د قالینو موزیم، د بشر پېژندنې موزیم، او د بنکلوگانو خزانه شامله ده. دا موزیمونه ډیر ارزښتناک او تاریخي اثار لري، کوم چې د زیارت په روحاني فضا کې یوه په زړه پورې او مختلفه تجربه ده. د اسلامي څېړنو بنسټ، د امام رضا (ع) دارالشفاء، د مرکزي او گوهرشاد کتابتونونه، د داتم امام هدیره، او د آستان القدس کنفرانس او نندارتون مرکز د زیارت نورې د پام وړ برخې دي...

-د امام رضا د زیارت برخې او اسانتیاوې:-

د مشهد سفر او د سنیانو غم خپلی حالت

د امام رضا زیارت هر کال شاوخوا ۳۰ میلیونه زیارت کوونکي لري، او په ځانگړو ورځو کې د زیارت کوونکو شمېر زیاتېږي. په هر صورت، د دې عالي ودانۍ هره نقطه تل پاکه، خوشبویه او منظمه وي. د رضوي زیارت د اسانتیاوو په منځ کې، مور کولی شو د زیارت د تمځایونو، د معلولینو لپاره د برقي زیارت کوونکو د وړلو وسایلو، تشنابونو، اودس خونو او د اوبو کولرونو او نورو یادونه وکړو...

د امام رضا د حرم په اړه پوهاوی:

دا مذهبي او روحاني ځای، د سولې او خدای ته د نږدېوالي ځای سربیره، په زړه پورې کیسې او رازونه لري. مور لاندې ځینې په زړه پورې حقایق بیان کړي دي:

• د لاس لیکل شوي، چاپ شوي او لیتوگراف شوي کتابونو خزانه د امام رضا په زیارت کې موقعیت لري، چې ځینې یې ۱۲ پیری زاړه دي.

• د امام رضامقدس زیارت ۱۲ ټنه وزن لري او د سرو زرو او سپینوزرو څخه جوړ شوی دی.

• په دې ځای کې شاوخوا ۲۸۰۰۰ څراغونه او ۶۰۰۰ د مختلفو عمرونو فانوسونه نصب شوي دي، چې د شپې ډېر په زړه پورې او په زړه پورې دي.

• د امام رضاد زیارت شاوخوا ۱۴ خلاصې ساحې دي، چې د ۱۴ معصومانو سمبول دي.

او هر کال ۷۰۰۰۰۰ مهرونه د امام رضا د زیارت د زیانمنو او ماتو شویو مهرونو باندې بدلېږي.

• د ودانۍ تاریخي عمر، دودیز معماری او د قیمتي شیانو شتون دا ځای د مذهبي موزیم په نوم پیژندل شوی دی.

• په دې مذهبي ځای کې، د نورو خلکو لکه پیر پالندوز، حر عاملي، شیخ بهایي او شیخ طبرسي قبرونه هم شتون لري...

د امام رضا د زیارت په اړه لنډې پوښتنې-

د امام رضا زیارت څو صحنونه لری؟

دمشهد سفر اودسنیانوغم خپلی حالت

ج : 9 صحنه چې عبارت دي له : د آزادی صحن ، جمهوریت صحن ، د قدس صحن ، دغدیر صحن ، دکوثرصحن ، درضوی جامع صحن ، دهدایت صحن ، دبعثت صحن، دخمینی صحن ..

دزیارت نژدی هوتلونه کوم دي؟

ج : لاله رستوران (۲/۱ کیلومتر)، فیروزه رستوران (۲/۱ کیلومتر)، دعلی اوزامنو رستوران (۲ کیلومتر)، رالماس ستوران (۲/۱ کیلومتر) ادیب رستوران (۲/۹ کیلومتر).

دامام رضا زیارت ترڅنگ کوم د لیدنې ځایونه دی؟

ج : امام رضا بازار، دنادرشاه افشارقبر، داروغه مشهد تاریخي کور، دخواجه ربیع بقعه ، دملت پارک، دلمر آبی پارک، موزیم دخراسان لویه و...

امام رضا زیارت څومره پراخوالی لري؟

ج: امام رضا زیارت تقریبا یو میلیون مترمربع مساحت دی چې د 700 زیارت کوونکو گنجایش لري.

ددې برخی منابع:

دانشنامه‌ها.

اخوان مهدوی، علی (۱۳۹۳). «بهشت ثامن». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

اسعدی، هومان (۱۳۸۸). «بنیاد پژوهش‌های اسلامی». دایرةالمعارف بزرگ اسلامی. تهران: مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی.

امیرآبادی، مجید (۱۳۹۳). «امام خمینی، رواق». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

باغستانی، اسماعیل (۱۳۸۳). «حریم رضوی». دانشنامه جهان اسلام. تهران: مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی.

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلی حالت

- بیات، کاظم (۱۳۹۳). «ایوان نقاره‌خانه». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.
- پات، فریبا (۱۳۸۸). «بنیاد پژوهش‌های اسلامی». دایرةالمعارف بزرگ اسلامی. تهران: مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی.
- پسنديده، محمود (۱۳۸۳). «پریزاد، مدرسه». دانشنامه جهان اسلام. تهران: مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی.
- پسنديده، محمود (۱۳۹۳). «ابدال‌خان، مدرسه». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.
- پسنديده، محمود (۱۳۹۳). «باقریه، مدرسه». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.
- پسنديده، محمود (۱۳۹۳). «پایین پا، مدرسه». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.
- تفضلی، عباسعلی (۱۳۸۳). «بالاسر، مدرسه». دانشنامه جهان اسلام. تهران: مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی.
- حسینی، محسن (۱۳۹۳). «ایوان طلای نادری و ناصری». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.
- حسینی، محسن (۱۳۹۳). «بارگاه رضا، کتاب». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.
- دلیری اصل، مرضیه؛ شیخ، فاطمه (۱۳۹۳). «ایوان ساعت». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلی حالت

- رجبی قدسی، محسن (۱۳۹۳). «اذان و مناجات». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.
- سجادی، صادق (۱۳۸۸). «آستان قدس رضوی». دایرةالمعارف بزرگ اسلامی. تهران: مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی.
- سجادی، صادق؛ حافظیان رضوی، کاظم (۱۳۸۸). «کتابخانه آستان قدس رضوی». دایرةالمعارف بزرگ اسلامی. تهران: مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی.
- سوهانیان حقیقی، محمد (۱۳۹۳). «توب‌بندی حرم». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.
- ایزدی، صابر (۱۳۹۳). «بازنویسی مجموعه وقف‌نامه‌های آستان قدس رضوی». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.
- فخاری، حسین (۱۳۹۳). «اداره آگاهی حرم». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.
- قصابیان، محمدرضا (۱۳۹۳). «تحويل سال نو، مراسم». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.
- کفیلی، حشمت (۱۳۹۳). «آینه‌کاری حرم». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.
- کمندلو، حسین (۱۳۹۳). «پنجره‌های حرم». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.
- سوهانیان حقیقی، محمد؛ نقدی، رضا (۱۳۹۷). آستان قدس رضوی: متولیان و نایب‌التولیه‌ها. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸-۶۰۰۰۶-۰۲۴۴-۴.

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلی حالت

میرحسینی، یحیی (۱۳۹۴). «ثواب و گناه پس از اسلام». دانشنامه مردم‌شناسی و فولکلور. تهران: مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی.

محمدی، مریم (۱۳۷۶). «مجموعه آرامگاهی آستان قدس رضوی (مشهد)». دایرةالمعارف بناهای تاریخی. به کوشش محمد مهدی عقابی. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و هنرهای اسلامی.

محمدی، مریم (۱۳۷۶). «آرامگاه پیر پالان دوز (مشهد)». دایرةالمعارف بناهای تاریخی. به کوشش محمد مهدی عقابی. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و هنرهای اسلامی.

متین، پیمان (۱۳۹۴). «بست، سفرنامه». دانشنامه مردم‌شناسی و فولکلور. تهران: مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی.

ناجی، محمد رضا؛ باغستانی، اسماعیل (۱۳۹۴). «الرضا، امام». در حداد عادل، غلامعلی. دانشنامه جهان اسلام. ج. ۲۰. تهران: بنیاد دائرةالمعارف اسلامی.

نبی‌سلیم، محمد (۱۳۹۳). «آرامگاه شیخ بهایی». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

نقدی، رضا (۱۳۹۳). «آثارالرضویه، کتاب». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

نعمتی، بهزاد (۱۳۹۳). «آرامگاه شیخ حر عاملی و شیخ طبرسی». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

نعمتی، بهزاد (۱۳۹۳). «ایوان عباسی». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

نعمتی، بهزاد (۱۳۹۳). «ایوان ولی عصر». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

دمشهد سفر اودسنیانوغم خپلی حالت

- نعمتی، بهزاد (۱۳۹۳). «ایوان طلای صحن جمهوری اسلامی». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.
- یحیایی، علی (۱۳۹۳). «پرچم». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷. کتاب‌ها
- بینش، تقی (۱۳۵). «مشهد». مجموعه خطابه‌های نخستین کنگره تحقیقات ایرانی. به کوشش غلامرضا ستوده. تهران: دانشگاه تهران. ص. ۳۷۰:۲.
- پطروشفسکی، ایلیاپاولویچ (۱۳۴۸). اسلام در ایران: از هجرت تا پایان قرن نهم هجری. ترجمه کریم کشاورز. تهران: شرکت کتاب.
- جعفریان، رسول (۱۳۸۷). حیات فکری و سیاسی امامان شیعه علیهم السلام. قم: انصاریان. شابک ۹۷۸۹۶۴۴۳۸۰۰۱۳.
- جلالی، میثم (۱۳۹۲). «تاریخ و فرهنگ اسلامی: کاشی‌های زرین فام حرم امام رضا علیه السلام سندی از هویت تاریخی شهرمشهد». مشکوة. مشهد (۱۱۹): ۱۳۸-۱۵۶ - به واسطه نورمگز.
- حسینی کازرونی، سید احمد (۱۳۷۴). پژوهشی در اعلام تاریخی و جغرافیایی تاریخ بیهقی. تهران: آیات.
- حر، حسین (۱۳۹۳). «موقوفات امام رضا علیه السلام و بررسی کارکردهای آن». وقف میراث جاوید. مشهد (۸): ۷۹-۱۱۸ - به واسطه نورمگز.
- دوانی، علی (۱۳۸۶). هزاره شیخ طوسی. تهران: امیرکبیر. شابک ۹۷۶-۹۶۴-۳۰۴-۲۲۹-۵.
- زنگنه، ابراهیم (۱۳۷). «حرم مطهر رضوی و رویدادهای مهم آن». مشکوة. مشهد (۵۷ و ۵۶): ۱۶۵-۱۸۸ - به واسطه نورمگز.
- شیریان، علی اکبر (۱۳۴۶). «چند نمونه از نفائس موزه آستان قدس رضوی». نامه آستان قدس. مشهد (۳۲): ۱۳۴-۱۴۰ - به واسطه نورمگز.

دمشهد سفر اودسنیانوغم خیلی حالت

شریعت‌زاده، علی اصغر (۱۳۵۵). «نقاره خانه آستان قدس رضوی». هنرو مردم. تهران (۱۶۵ و ۱۶۶): ۸۳-۸۸ - به واسطه نورمگز.

عالم‌زاده، بزرگ (۱۳۹۴). حرم رضوی به روایت تاریخ. مشهد: به نشر. شابک ۹۸۷۹۶۴۰۲۲۲۷۰۶.

علیزاده بیرجندی، زهرا؛ ناصری، اکرم (تابستان ۱۳۹۱). «تأثیر کارکردهای متولیان آستان قدس رضوی در فرهنگ تشیع (مطالعه موردی: عصر قاجاریه)». (PDF) «پژوهشنامه تاریخ اسلام (۶): ۸۴-۸۷.

سمانه، غفاریان؛ سیدقطبی، مهدی (۱۳۹۲). «گزارش: خدمات الکترونیکی کتابخانه تخصصی موزه‌های آستان قدس رضوی». کتاب ماه. تهران (۱۹): ۹۴-۹۸ - به واسطه نورمگز.

فیروزیان پورا صفهانی، آیدا و آیلین؛ مجرد کاهانی، ابراهیم (۱۳۹۰). «وجه تسمیه برخی از اماکن متبرکه «حرم مطهر رضوی»». پژوهشنامه خراسان بزرگ. مشهد (۵): ۸۷-۱۰۵ - به واسطه نورمگز.

قصابیان، محمدرضا (۱۳۸۲). «تاریخ و فرهنگ اسلامی: نقاره نوازی و نقاره خانه در ایران و جهان». مشکوة. مشهد (۸): ۸۳-۱۰۶ - به واسطه نورمگز.

قرشی، باقرشریف (۱۳۸۲). پژوهشی دقیق در زندگانی امام رضا علیه السلام. ترجمه محمد صالحی. تهران: دارالکتب الاسلامیه.

قرشی، باقرشریف (۱۳۸۰). حیاة الامام الرضا علیه السلام (به عربی). ج. دوم. قم: سعید بن جبیر.

کوپرسون، مایکل (۱۳۹۶). مأمون خلیفه عباسی. ترجمه طرزی، مریم. تهران: نامک. شابک ۹۷۸-۶۰۰-۶۴-۴-۶۷۲۱.

محسنی، فرید (۱۳۹۲). «تولیت آستان قدس رضوی». شهرقانون (هشتم): ۷۵-۷۷.

مرتضوی، محمد (۱۳۸۵). ولایتعهدی امام رضا (ع). مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۱۴۵۴.

موسوی‌پناه، ابراهیم (۱۳۹۱). حرم دروازه‌ها. به کوشش آستان قدس رضوی. مشهد: قدس رضوی.

دمشهد سفر اودسنیانوغم خپلی حالت

- موسوی خوانساری، محمدباقر (۱۳۹۰). روضات الجنات. قم: اسماعیلیان.
- موسوی روضاتی، مریم‌دخت (۱۳۸۹). گنجنامه: فرهنگ آثار معماری اسلامی ایران: امامزاده‌ها و مقابر. ج. سیزده جلد. تهران: دانشگاه شهید بهشتی. شابک ۹۷۸۹۶۴۴۵۷۱۸۷۹.
- مه‌دوی پارسا، حسین (۱۳۹۱). اولین‌ها و قدیمی‌ترین‌ها در حرم امام رضا علیه السلام. به کوشش آستان قدس رضوی. مشهد: قدس رضوی.
- نتاج مجد، عطیه؛ محمدزاده، رضا (۱۳۹۸). «تزیینات در حرم امام رضا در تزیینات قدیم». (PDF) «دستاوردهای نوین در مطالعات علوم انسانی. دوم» ۱۸.
- فاضل، محمود (۱۳۵۱). «کتابخانه‌های عمده مشهد (کتابخانه جامع گوهرشاد)». وحید (۱۰۰): ۴۳-۴۴ - به واسطه نورمگز.
- ولایی، مهدی (۱۳۴۲). «یادی از نواب پیشین، تولیت آستان قدس رضوی». نامه آستان قدس (شانزدهم): ۵۹-۶۴.
- منابع آنلاین:
- آستان نیوز. «مهمانسرای امام رضا (ع)». news.razavi.ir. «آستان نیوز». دریافت‌شده در ۱۹ تیر ۱۴۰۱.
- ایسنا. «تولیت آستان قدس رضوی از آغاز تا دوره صفویه». isna.ir. «ایسنا». دریافت‌شده در ۱۹ تیر ۱۴۰۱. [پیوند مرده]
- ایکنا (۱۳۹۳). «آشنایی با مشاهیر مدفون در حرم مطهر امام رضا (ع)». khorasan.iqna.ir. «دریافت‌شده در ۱۹ تیر ۱۴۰۱».
- دانشنامه مشهد (۱۳۹۴). «کتابخانه گوهرشاد». mashhadenc.ir. «مجله دانشورز». دریافت‌شده در ۱۹ تیر ۱۴۰۱.
- درگاه فرهنگی تبلیغی حرم مطهر رضوی (۱۳۹۶). «پارکینگ‌ها». haram.razavi.ir. «آستان قدس رضوی». دریافت‌شده در ۱۹ تیر ۱۴۰۱.

منابع انگلیسی:

al-Qarashi, Bāqir Sharif (2012). The life of Imām 'Ali Bin Mūsā al-Ridā (Translated by Jāsim al-Rasheed. Qom: Ansariyan Publications.

Zabeth, Hyder Reza (1999). Landmarks of Mashhad. Alhoda UK. ISBN 964-444-221-0.

Bayhom-Daou, Tamima (2009). "Alī al-Riḍā". In Fleet, Kate; Krämer, Gudrun; Matringe, (3rd ed.). (به انگلیسی) Denis; Nawas, John; Rowson, Everett (eds.). Encyclopaedia of Islam (Brill.

(2nd ed.). E. J. Brill. (به انگلیسی) Lewis, Bernard (1986). "Alī Al-Riḍā". Encyclopaedia of Islam (El-Hibri, Tayeb (2010). "The empire in Iraq, 763–861". In Robinson, .Chase F (ed.). The (). Vol. 1. Cambridge University Press. pp. 269– (به انگلیسی) New Cambridge History of Islam (304.

Donaldson, Dwight M (1933). The Shi'ite Religion: A History of Islam in Persia and Irak (انگلیسی). BURLEIGH PRESS.

Madelung, Wilfred (1985). "Alī Al-Rezā". In Yarshater, Ehsan (ed.). Encyclopædia Iranica (به انگلیسی). New York: Bibliotheca Persica Press.

د مشهد سفر او د سنیا نوغم خپلی حالت

شیعه کان او عقیده یی :

تعریف یی : دولس امامیه شیعه کان د مسلمانانو هغه فرقه ده چې ادعا کوي چې علي د دوو شیخانو او عثمان رضی الله عنهم په پرتله د خلافت (*) د میراث تر ټولو مستحق دی، خدای دې له دوی ټولو راضي شي. دوی ته امامیان ځکه ویل کېږي چې دوی امامت اصلي مسله جوړه کړه او دوی یې بوخت کړل. دوی ته دولسمان هم ویل کېږي ځکه چې دوی په دولسو امامانو باور درلود، چې وروستی یې د دوی د عقیدې له مخې د سامرا په حجره کې ننوت. دوی هغه ډله هم ده چې د سنیا نو سره په خپل ځانگړي فکر او نظر کې مخالفت کوي، او دوی د خپلې عقیدې د خپرولو لپاره کار کوي.

بنسټ ایښودونکي او مهم شخصیتونه:

هغه دولس امامان چې دوی یې خپل امامان گڼي په لاندې ډول درجه بندي شوي دي:

-علي بن ابی طالب رضی الله عنه، چې المرتضی (روایت شوی خلیفه) بلل کېږي، د راشده خلیفه و څلورم او د رسول الله صلی الله علیه وسلم زوم. هغه په خیانت سره ووژل شو کله چې خارجي عبدالرحمن بن ملجم د رمضان په ۱۷ مه، ۴۰ هجري کال کې د کوفې په جومات کې هغه په شهادت ورساوه.

-الحسن بن علي رضی الله عنه، چې المجتبي بلل کېږي (۵۰-۳ هجري).

-الحسین بن علي رضی الله عنه، چې الشهید بلل کېږي (۶۱-۴ هجري).

-علي زین العابدین بن الحسین (38-95 هجري) چې د سجاد (سجده کوونکي) په نامه یادېږي.

-محمد الباقر بن علي زین العابدین (۱۱۴-۵۷ هـ ق) چې الباقر (باقر) بلل کېږي.

جعفر الصادق بن محمد الباقر (۱۴۸-۸۳ هـ ق) چې په الصادق هم مشهور دی.

موسی کاظم بن جعفر الصادق (۱۸۳-۱۲۸ هـ ق) چې په کاظم هم مشهور دی.

علي رضا بن موسی کاظم (148-203 هـ) چې په الرضا هم مشهور دی.

محمد الجواد بن علي الرضا (195-220 هجري) چې په التقي هم مشهور دی.

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلی حالت

علي الهادي بن محمد الجواد (۲۵۴-۲۱۲ هجري) چې د النقي په نوم هم پېژندل کېږي.

الحسن العسكري بن علي الهادي (۲۶۰-۲۳۲ هجري) چې د الزكي په نوم هم پېژندل کېږي.

محمد المهدي بن الحسن العسكري (۲۵۶ هجري - ...) چې د الحجة القائم المنتظر په نوم هم پېژندل کېږي.

-دوی ادعا کوي چې دولسم امام په سرداب کې د خپل پلار په کور کې يوې زيرزمينې ته ننوت او هيڅکله بيرته نه دی راستون شوی. د هغه د ورکيدو په وخت کې د هغه عمر په اړه اختلاف دی، ځينې يې وايي چې دا څلور کاله وو، ځينې نور يې اته کاله. په هرصورت، ډير عالمان په دې باور دي چې هغه هيڅکله شتون نه درلود او د شيعه گانو اختراع ده (*). هغه ته "غير موجود يا خيالي" وايي.

• دوی د تاريخي شخصيتونو په منځ کې عبدالله بن سبا دی، چې د يمن يو يهودی دی. هغه اسلام قبول کړ او هغه څه يې چې په يهودي فکر کې وموندل، شيعه مذهب ته يې انتقال کړل، لکه د بيرته راستنيدو باور (*). ابدیت، د ځمکې واکمني، د هغه شيانود ترسره کولو وړتيا چې بل څوک يې نشي کولی، د هغه څه پوهه چې بل څوک پرې نه پوهيږي، او د بداء تصديق (*). او د خدای تعالی لپاره هيرول - خدای د هغه څه څخه ډير لور دی چې دوی يې وايي. په خپل يهوديت کې، هغه ادعا وکړه چې يوشع بن نون د موسى عليه السلام ځای ناستی و. په اسلام کې، هغه ادعا وکړه چې علي د محمد صلی الله عليه وسلم ځای ناستی و. هغه له مدينې څخه مصر، کوفې، فسطاط او بصري ته لاړ او علي ته يې وويل، "ته يې،" معنی چې ته خدای يې. دې کار علي وهڅولو چې د هغه د وژلو په اړه فکر وکړي، مگر عبدالله بن عباس هغه ته مشوره ورکړه چې دا کار ونه کړي، نو هغه يې مدائن ته وشړلو.

• منصور احمد بن ابي طالب **الطبرسي**، چې په ۵۸۸ هجري کې مړ شو، د "الاحتجاج" (د رب العالمين د کتاب د تحريف ثبوت) ليکوال، چې په ۱۳۰۲ هجري کې په ايران کې چاپ شو. (فصل الخطاب في اثبات تحريف کتاب رب الارباب).

• **الکليني**، د "الكافي" (د رب العالمين د کتاب د تحريف ثبوت) ليکوال، چې په ۱۲۷۸ هجري کې په ايران کې چاپ شو. د سنیا نو په وينا، دا د صحيح البخاري (*) سره برابردی. دوی ادعا کوي چې دا ۱۶، ۱۹۹ احاديث لري.

دمشهد سفر او دسنیانوغم خپلی حالت

• **حاجي ميرزا حسين بن محمد تقي النوري الطبرسي**، چې په ۱۳۲۰ هجري کې مړ شوی او په نجف کې په مشهد المرتضوي کې بنځ شوی، د "فصل الخطاب في اثبات تحرير كتاب رب الارباب" ليکوال دی (دا ادعا کوي چې قرآن کې اضافه شوی او له هغې څخه کم شوی هم دی. پدې کې د دوی په سورت الانشراح کې ادعا شامله ده چې "او مور علي ستاسوزوم کړ" جمله حذف شوې وه. خدای مه کړه دا ادعا ريښتيا وي. دا کتاب په ۱۲۸۹ هجري کې په ايران کې چاپ شو.

• **آيت الله الممقاني**، د "تنقيح المقال في احوال الرجال" (د ذکر شرايطو په اړه د مقالو اصلاح) ليکوال، د دوی لخوا د انتقاد او تاييد مخکښ واک گڼل کېږي. په دې کې، هغه ابوبکر او عمر ته د "الجبت" (دروغجن خدايان) او "التغوط" په توگه اشاره کوي. (دروغجن خدايان). وگورئ ۱/ ۲۰۷ - په ۱۳۵۲ هـ ش کال په نجف کې د مرتضوي په مطبعه کې چاپ شوی.

• ابو جعفر طوسي، د تهذيب الاحكام (د احکامو اصلاح) ليکوال؛ محمد بن مرتضی چې په ملا محسن الکاشي مشهور دی، د الوفي ليکوال؛ محمد بن الحسن الحر العاملي، د وصل الشيعه احاديث الشريعه (د شيعه گانو معنی د شريعت د احاديثو) ليکوال؛ محمد باقر بن شيخ محمد تقي چې په المجليسي مشهور دی، د بحار الانوار في احاديث النبي... ليکوال؛ فتح الله کاشاني، د منهاج الصادقين ليکوال؛ او ابن ابی الحديد، د شرح نهج البلاغه. ليکوال.

• **آيت الله خميني**: د معاصر شيعه شخصيتونو څخه يو (*). هغه په ايران کې د شيعه انقلاب مشري وکړه چې واک يې ترلاسه کړ. هغه د کشف الاسرار (رازونه افشا کول) کتاب او د الحکومه الاسلاميه (اسلامي حکومت) کتاب وليکه. هغه د فقيه د سرپرستي (ولايت الفقيه) مفکورې ملاتړ وکړ. که څه هم هغه د انقلاب په پيل کې عمومي اسلامي شعارونه پورته کړل (*). هغه ډير ژر يوتنگ، متعصب شيعه تمايل او د خپل انقلاب د اسلامي نړۍ نورو برخو ته د صادرولو هيله څرگنده کړه. هغه اقدامات وکړل، چې ځينې يې د نورو لاملونو سره يوځای د عراق سره د اته کلني جگړې لامل شول.

دمشهد سفر او دسنیانوغم خپلی حالت

نظرونه او عقیدې:

• امامت: دا د متن پر بنسټ ولاړ دی، ځکه چې پخوانی امام باید راتلونکی امام د نوم له مخې وټاکي، نه د توضیح له مخې. امامت یوه مهمه موضوع ده چې پیغمبر صلی الله علیه وسلم نشي کولی پرېږدي او له پامه یې وغورځوي، هر فرد خپل نظر لري. بلکه، هغه باید یو داسې کس وټاکي چې حواله او تکیه ورته وشي. کیدای شي جوړ شي.

دوی د ثبوت په توګه دا خبره یادوي چې پیغمبر صلی الله علیه وسلم په څرګنده توګه د غدیر خم په ورځ علي رضی الله عنه د ځان وروسته د امام په توګه وټاکه، دا یوه پېښه ده چې د سني حدیث پوهانو یا تاریخ پوهانو لخوا تایید شوې نه ده.

دوی ادعا کوي چې علي خپل زامن، حسن او حسین او داسې نور ټاکلي دي. هر امام د خپل وصیت له مخې بل امام ټاکي. دوی هغوی ته ځای ناستی وایي.

• عصمت: ټول امامان د غلطۍ او هېرولو، او د لویو او کوچنیو ګناهونو له امله معصوم دي.

• الهي پوهه: هر امام ته د پیغمبر صلی الله علیه وسلم له خوا علم سپارل شوی و، کوم چې د شریعت بشپړونکی دی. دوی الهي پوهه لري، او د دوی او پیغمبر ترمنځ هیڅ توپیر نشته پرته له دې چې دوی وحی نه ترلاسه کوي. د خدای رسول صلی الله علیه وسلم دوی ته د شریعت رازونه سپارلي وو ترڅو دوی خلکو ته هغه څه تشریح کړي چې د دوی وخت ورته اړتیا لري.

• معجزې: دا معجزې ممکن د امام په لاسونو کې واقع شي، او دوی دا معجزه بولي. (*). که چېرې د هغه د مخکیني امام په اړه کوم متن نه وي، نو د امامت ثبوت باید وي په دې حالت کې یو ملت معجزه ده.

• غیب: دوی باور لري چې وخت هیڅکله د خدای لپاره له عقلي او مذهبي پلوه له ثبوت څخه خالي نه دی. دا پدې معنی ده چې دولسم امام په خپله حجره کې ورک شوی دی، لکه څنګه چې دوی ادعا کوي، او دا چې هغه به یو کوچنی غیب او یو لوی غیب ولري، کوم چې د دوی له افسانو څخه دی. (لږه موده ورکیدل یا ډیره موده غیب کیدل).

دمشهد سفر اودسنیانوغم خپلی حالت

• **بیرته راستنیدل (*):** دوی باور لري چې الحسن العسکري به د وخت په پای کې بیرته راشي کله چې خدای هغه ته د ظهور اجازه ورکړي. ځینې به د مابنم له لمانځه وروسته د حجرې په دروازه کې ودریږي، کښتۍ به راوړي، او د هغه نوم به یادوي، ترهغه چې ستوري سره برابرشي. بیا به دوی لارشي او موضوع به تریلې شې پورې وځنډوي. دوی وایي چې د هغه په راستنیدوسره، هغه به ځمکه له عدالت ډکه کړي، لکه څنگه چې دا د ظلم څخه ډکه ده، او هغه به د تاریخ په اوږدو کې د شیعه (*) له مخالفینو څخه غچ واخلي. امامیان په ټولیزه توګه په بیا راژوندی کېدو باور لري، په داسې حال کې چې د دوی ځینې نورې فرقې د مړو په بیرته راژوندی کېدو باور نه لري.

• **تقیه (*):** دوی دا د دین یو بنسټیز اصل ګڼي، او څوک چې یې پرېږدي هغه د هغه چا په څېر دی چې لمونځ پرېږدي. دا واجب دی او ترهغه وخته پورې نه شي پرېښودل کېدای ترڅو چې مهدي ظهور ونه کړي. څوک چې د هغه د ظهور څخه مخکې تقیه پرېږدي هغه د الله تعالی له دین او د امامت له دین څخه وتلی دی. دوی د دې لپاره د ثبوت په توګه د خدای تعالی دا خبرې نقلوي: (مګر که تاسو د هغوی په وړاندې په احتیاط سره ځان وساتئ) او دوی پنځم امام ابو جعفرته ځان منسوبوي، دا وینا: "تقیه زما او زما د پلرونو دین دی، او د هغه چا لپاره هیڅ ایمان نشته چې د تقیه څخه ځان وساتي." دوی د تقیه مفهوم تر ډېره حده پراخوي.

• **متعه (لنډمهاله واده):** دوی لنډمهاله واده د غوره دودونو او د عبادت غوره بڼه ګڼي، خدای تعالی د دې قول په حواله: (نود هغو کسانو لپاره چې تاسو ورسره خوښي لری، د دوی لپاره د دوی مناسبه بدله د یو فرض په توګه ورکړئ) [1]. اسلام دا ډول واده منع کړی دی، چې محدود وخت ته اړتیا لري، پداسې حال کې چې ډیر سنیان د تل پاتې کیدو نیت غواړي. متعه واده په ټولنه باندې ډیری منفي اغیزې لري چې د هغې منع کول توجیه کوي.

• دوی باور لري چې دوی د قرآن کریم یوه کاپي لري چې د فاطمې مصحف [1] په نوم یادېږي. الکلیني په خپل کتاب الکافی، مخ 57، 1278 هجري نسخه کې د ابو بصیر په حواله روایت کوي، چې معنی یې "جعفر الصادق" وایي: "مور د فاطمې مصحف لرو، په هغې باندې." "ما وویل: "د فاطمې مصحف څه شی دی؟" هغه وویل: "یوه داسې نسخه چې ستاسو د قرآن درې چنده لویه ده. په خدای قسم، په هغه کې ستاسو د قرآن یو توری هم نشته."

دمشهد سفر او دسنيانوغم خپلي حالت

• **البراءة:** دوی د دریو خلیفه گانو، ابوبکر، عمر او عثمان څخه انکار کوي، او دوی یې په خورا کرغېړنو صفاتو سره بیانوي ځکه چې، لکه څنګه چې دوی ادعا کوي، دوی د علي په وړاندې خلافت غصب کړ، څوک چې د دوی څخه ډیر مستحق وو. دوی په هره مهمه مسله کې د دوی نوم اخیستلو پرځای د ابوبکر او عمر په لعنت سره پیل کوي. دوی ډیر صحابه کرام هم لعنت کوي، او دوی د مومنانو مور، عایشه، خدای دې له هغې څخه راضي شي، د نیوکې کولو څخه ډډه نه کوي.

• **مبالغه:** ځینو د علي (رض) شخصیت مبالغه کړ، او شیعه افراطیانو (*) هغه د الهیتوب کچې ته لوړ کړ، لکه صابیان (*). ځینو یې ویل چې جبرائیل علیه السلام په خپل پیغام کې تېروتنه کړې او د علي رضی الله عنه پر ځای محمد صلی الله علیه وسلم ته رابشکته شو، ځکه چې علي رضی الله عنه له پیغمبر صلی الله علیه وسلم سره داسې ورته والی درلود لکه څنګه چې کارغه له کارغه سره ورته والی لري، او له همدې امله دوی ته "کارغه" ویل کېدل.

• **د غدیر اختر:** دا د دوی رخصتي ده چې د ذی الحجې د اتلسمې ورځې په ورځ راځي، او دوی دا د لوی اختر په پرتله یې غوره ګڼي. په دې ورځ روژه نیول د دوی لپاره یو تایید شوی سنت دی. دا هغه ورځ ده چې دوی ادعا کوي چې پیغمبر صلی الله علیه وسلم (*) د هغه وروسته علي ته د ځای ناستي سپارښتنه کړې ده.

• **دوی نوروز ته درناوی کوي،** چې یوه فارسي رخصتي ده، او ځینې یې وايي چې د نوروز په ورځ غسل کول سنت دي.

• دوی د ربیع الاول په نهمه ورځ جشن لمانځي، چې د دوی د پلار (بابا شجاع الدین) جشن دی، دا لقب دوی ته د (ابولؤلؤ المجوسي) لخوا ورکړل شوی و، چا چې عمر بن الخطاب رضی الله عنه شهید کړ.

• **دوی د محرم په لومړیو لسو ورځو کې د ماتم مراسم،** ماتمونه، ماتم، انځورونه جوړول، سینه وهل او ډیر نور حرام کارونه ترسره کوي، په دې باور دي چې دا د خدای تعالی عبادت دی او دا د دوی گناهونه کفارې کوي. هغه څوک چې د کربلا، نجف او قم په مقدسو زیارتونو کې د دوی زیارت کوي، دوی به له دې څخه حیران شي.

دمشهد سفر او دسنيانوغم خپلی حالت

فکري او عقيدوي ريښې:

• شيعه گان د فارسيانو د عقيدې څخه اغيزمن شوي وو. فارسيان په دې کې د اسلام په نوم د غچ اخیستلو لپاره مرسته وکړه - چې د دوی ځواک يې مات کړی و.

• د شيعه فکر د آسيایي مذهبونو لکه بوديزم، مانيجيزم او برهمنيزم څخه وارد شوو نظرونو سره تړلی و. دوی په بيا زيرون او تجسم باور درلود.

• شيعه خپل نظرونه د يهوديت څخه اخیستي، په کوم چې د آشوري او بابلي بت پرستی اغيزې وي.

• د علي بن ابي طالب او د پيغمبر صلی الله عليه وسلم د کورنۍ امامانو (اهل بيت) په اړه د دوی عقيدې د عيسی عليه السلام په اړه د عيسويانو له عقيدې سره سمون لري. دوی په خپلو گڼ شمير رخصتيو، گڼ شمير انځورونو، او د مافوق الفطرت پيښو اختراع کې ورته والی درلود، چې دوی يې امامانوته منسوب کول.

خپريدل او د نفوذ ساجې:

د دولسو امامانو شيعه فرقه اوس په ايران کې پراخه او متمرکزه ده، چې په عراق کې لوی شمير نفوذ لري. د دوی شتون تر پاکستان پورې غځيدلی، او دوی په لبنان کې هم يوه فرقه لري. په سوريه کې، يی يوه کوچنۍ فرقه شته، مگر دوی د نصيريانو سره نږدې تړاو لري، کوم چې د خورا افراطي شيعه گانو څخه دي.

له پورته څخه دا څرگنده ده:

لومړی شيعه مذهب د يوې داسې ډلې (*) په توگه پيل شو چې د علي ابن ابي طالب د خلافت په حق يی باور درلود. بيا دا په يوه ايډيالوژيکي او سياسي ډلې بدله شوه چې د هغې تر بيرغ لاندې ټول هغه کسان چې د اسلام او اسلامي دولت د زيان رسولو هڅه يې کوله يوځای شول. په دې توگه، هر څوک چې د اسلامي تاريخ پيروي کوي په سختۍ سره انقلاب (*)، د مور دولت څخه جلا کيدل، يا د عقيدې ستونزه پرته له شيعه نشي موندلی، د دوی مختلفې فرقې د هغې تر شا وي يا په هغې کې لاس لري. د دې دليل لپاره، اسلامي تاريخ د ډيرو انقلابونو او ټوټولخوا په نښه شوی. د مسلمانانو په مينځ کې د نفوذ کوونکو عناصرو د شتون له امله چې د دې شخړې د دوام لپاره ليوالتيا لري، ستونزه پای ته ونه رسیده. بلکه، شخړې دوام وموند، او

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلی حالت

شيعه تقریباً يو مذهب (*) شو چې له اسلام څخه په بشپړ ډول توپیر لري. لويديځو حلقو او ختيځ پوهانو له دې شخړې څخه گټه پورته کړه ترڅو مسلمانان د فرقو او جنگياليو گوندونو په توگه انځور کړي. دوی حتی دا د عيسويت (*) سره پرتله کړل، کومو چې سلگونه فرقې يې درلودې.

د وضاحت لپاره حوالې:

- د امامي شيعه عقيدې سرچينه؛ د ډاکټر ناصر القفاري لخوا.

د فکر اسلامي مکتبونه، محمد ابوزهره، النموذجيه پريس، قاهره.

د اسلامي پوهانو مقالې، ابو الحسن اشعري، لومړی چاپ، ۱۳۷۹ هـ ق/ ۱۹۶۹ ع.

الشافعي، محمد ابوزهره، دارالفکر العربي، مصر.

د اماميه او د هغوی د شيعه پلرونو تاريخ، ډاکټر عبدالله فياض، اسد پريس، بغداد، ۱۹۷۰ ع.

په فرقو کې مطالعه، ډاکټر صابر طعيمة، مکتبه المعارف، رياض، ۱۴۰۱ هـ ق/ ۱۹۸۱ عيسوی.

مختار التحفة اثناعشرية، د محب الدين الخطيب، قاهره، السلفيه مطبعه، 1373 هـ ش.

- مذهبونه او فرقې:

ابو الفتح الشهرستاني - دار المعارف - بيروت - دوهم چاپ. - ۱۳۹۵ هـ ش/ ۱۹۷۵ ع.

- شيعه او سني، احسان الهي ظهير - ترجمان السنة اداره - لاهور، پاکستان - پنځم چاپ. - ۱۳۹۷ هـ ق/ ۱۹۷۷ ع.

- شيعه او تشيع، احسان الهي ظهير - ترجمان السنة اداره - لاهور - لومړی چاپ. - ۱۴۰۴ هـ ق/ ۱۹۸۴ ع.

- شيعه او اهل بيت، احسان الهي ظهير - ترجمه السنة اداره - دريم ټوک. - ۱۴۰۳ هـ ق/ ۱۹۸۳ ع.

- کتاب الفصل في الملل والأهواء والنحل، ابن حزم - جده - ۱۴۰۲ هـ ق/ ۱۹۸۲ م چاپ.

- پراخي کرښې، محب الدين الخطيب، پنځم چاپ، قاهره، السلفيه پريس، ۱۳۸۸ هـ ش.

دمشهد سفر اودسنيانوغم خپلي حالت

-د شيعه اوشيعه مذهب ترمنځ شخړه، ډاکټرموسی الموسوي، ۱۴۰۸ هـ.ق.

-عبدالله بن سبا او په اسلام کې د اختلاف په رامنځته کولو کې د هغه اغيز، ډاکټر سلیمان بن حمد العوده، دوهم چاپ، رياض، دارطیبه.

-د سني اوشيعه ترمنځ روغه جوړه، ډاکټر ناصر بن عبدالله القفاري، څلورم چاپ، رياض، دارطیبه، ۱۴۱۶ هـ.

-شاه اسماعيل او دولتي مذهب):

- په ۱۵۰۱ م کې شاه اسماعيل اول په رسمي توګه شيعه اثنا عشری د ايران د دولت رسمي مذهب اعلان کړ. هغه ټولو جوماتونو ته امر وکړ چې اذان په شيعه بڼه وړاندې کړي (په اذان کې يې "اشهد ان علی ولی الله" جمله شامله کړه)، او هر څوک چې مخالف يې و، د سزاو سره مخامخ کېده.

-د اذان نه يوازې فکري بلکې سياسي اهميت درلود، ځکه دا د رسنيو په شان د مذهبي او دولتي پيغام لپاره کارول کېده.

-اجباري تبشیر او زورونه:

- د صفويانو په دوران کې، قزلباش پوځيان، ديني عالمان چې له عربو اتحادونو (لبنان، عراق، بحرين) راوستل شوي وو، په زور او تهديدونو سره يې د مذهبي تبديلي هڅه وکړه.

- زرګونو سنيان په تبريز، اصفهان او شيراز کې وژل شوي، قاضيان، واعظان او اهل علم چې مخالفت يې کاوه، په ډاګه يې وهل يا يې اعدام کړل.

- قوې شيعه مذهب ته د اړونې له لارې عام خلکو ته امر کاوه چې د ابوبکر، عمر، عثمان نومونه لعنت کړي

حتي رسوم يې په ښار کې ترسره شول [en.wikipedia.org] 1

- ديني عالمان او ديني اداره :

دمشهد سفر او دسنیانوغم خپلی حالت

نوی مذهبي پوښښ جوړ شو: صدرالاسلام د ديني واګو د تنظيم مسؤل و، او حوزوي عالمان يې ترتيبول، تصديقول، او واک ته يې ورساوه.

- د صفوی حکومتونو په عصر کې د مراجعو، فقهاوو او نظام مذهبي اتراکو وده وکړه. په ځانګړي توګه د لومړنيو حاکمانو په دور کې، عرب عالمان راوستل شول، او د تقليد توليد هم پيل شو.

- په پاسنيو مرحلو کې، د شاه عباس کبير او سلطان حسين، نقش زيات شو، ترڅو د سني، صوفيانو او فلسفي نظرياتو پر وړاندې واکمن شي.

- مذهبي او کلتوري تحول :

- شيعه جشنونه لکه عاشورا، د امام حسين د شهادت مراسمو رسمي بڼه ومونده او په ټول هېواد کې خپرېدل يې پيل شول.

- صوفيانه ډلې، غير مطابقت لرونکي فقهاو، او د سني تعليم مرکزونه يې په سرعت سره محدود، بند يا له منځه يوړل ..

- د کتابت، هنر، معماري او فقهي په برخه کې شيعه انډول زيات شو؛ د مذهب اړوند مطالعات، تشریح، فقهي تألیفات زيات شول.

- د صفوی دورې څه بدلونونه راوړل؟

- دولت او مذهب خپل يوځای اعلان کړ: ايران په شيعه اثناعشري فقيه پرورد دولت بدل شو.

- فزيکي زور: سنيان او مخالفين د اجباري تبشير، شکنجې، وژنې او جايدادونو ضبط کولو سره سره شيعه شول.

د روحانيت او دولت ملي اتحاد : ديني چارو اکو مهې عمومي او عدلي دندې ترلاسه کړې، ميراث يې د ايران د مذهبي سياست برخه شو.

د مشهد سفر او د سنيانو غم خپلی حالت

- مذهبي، فرهنگي او هویتو جوړونه : شيعه شعائر او تعليمي نظام، او د ايران مشخصه قومي-دیني هویت یی جوړ کړ. ¹³

- اسماعیل صفوي (وینه بهوونکې څیرې نامعلومه کیسه) :

محمد صابر ۲۰۱۷-۰۰:۰۹/۲۷

- اسماعیل صفوي: (نامعلومه کیسه)، چې په ایران کې یی د سنيانو په وړاندې د جرمونو هغه تیاره اړخ روښانه کوي، کوم چې شيعه گانوله پامه غورځولی.

- په عمومي توگه د سني نړۍ او په ځانگړي ډول عربي سيمې ته د ايران د زیاتیدونکي گواښ سره، د "صفویزم" اصطلاح راڅرگنده شوې او په پراخه کچه د سني ټولنو دننه د فرقه ایزو شيعه نفوذ ویره

- 13

R.J. Abisaab, *Converting Persia: Religion and Power in the Safavid Empire*, 2004
بحث کوي ([en.wikipedia.org][2]).

BBC / Facts & Details: *تشریح یی کړې چې څرنگه شاه اسماعیل مذهبي تبلیغات او فرهنگ جوړ کړی .
Onur Yıldız, *The Nature of the Shi'ite-Imamiyyah Sect in the Shah Ismail Era*, 2023, *
کړی چې څنگه زور او تبلیغات دواړه وکارول شول ([dergipark.org.tr][3]).
*منابع آنلاین لکه ویکی پېډیا او بریتانیکا: د شاه اسماعیل ژوند او حکمراني کې مؤثره مذهب جوړونه بیانوي .
1- الکامل فی التاريخ – ابن الاثیر جلد: ۱۰ صفحه: ۱۴۵-۱۵۰ (د شاه اسماعیل صفوي د ظهور او د مذهبي سیاست شرح)

2. تاریخ الدول الإسلامية – د الزحیلي کتاب جلد: ۲ صفحه: ۳۱۰-۳۳۰

3. دائرة المعارف بزرگ اسلامی (فارسي) – د مرکز مطالعات ایران شناسي جلد: ۹ مقاله: "صفویه"، لیکوال: دکتر رسول جعفریان

4. تاریخ تشیع در ایران – رسول جعفریان (فارسي) جلد: ۱ صفحه: ۲۲۱-۲۸۰

5) Converting Persia: Religion and Power in the Safavid Empire – Rula Abisaab (انگلیسي)

Publisher: I.B. Tauris, 2004

Chapter 2 – "State and Shi'ism" (pp. 45–78)

د اذان، خطبه، لعنت، مذهبي سکو، امامي خطونو، او شعایرو تحلیل

. The Shi'ite Religion – Dwight M. Donaldson

چاپ: 1933

د مشهد سفر او د سنیانو غم خپلی حالت

څرگندولو لپاره کارول کېږي، او ورسره تېرې ځینې ترهگریز عملیات چې د ځینو عربي هیوادونو ثبات یې کمزوری کړی دی.

-د سني ايران لنډ تاريخ:

-د صفویانو اصطلاح د "صفویانو دولت" څخه اخیستل شوې ده، چې له ۱۵۰۱ میلادي کال څخه تر ۱۷۲۴ میلادي کال (۹۰۶ څخه تر ۱۱۳۶ هجري) پورې شتون درلود. دا کورنۍ د شاه اسماعیل اول لخوا تاسیس شوه، او د ایران په تاریخ کې یې یو مهم بدلون راوست، چې د خلیفه عمر بن الخطاب رضی الله عنه د واکمنۍ پرمهال په ۱۳ هجري (۱۳۰۰ هجري) کې د فتحې له پیل راهیسې سني پاتې شوی وه. د مسلمانانو فتحو دوام درلود، په شمول د ۲۱ هجري (۱۳۰۰ هجري) کې د نهاوند جگړه، ترهغه چې ایران په ۳۱ هجري (۱۳۰۰ هجري) کې په بشپړ ډول فتحه شو، کله چې د ساسانیانو دوره پای ته ورسیده او ایران د مسلمانانو پاتوبی شو.

-په دې توګه، ایران له هغې نیټې راهیسې د اسلام تر سیوري لاندې ژوند کړی او د اموي او عباسي سلطنتونو له لارې د راشده خلفاوو د واکمنۍ پرمهال نږدې نهه پېړۍ په بشپړ ډول سني پاتې شوی، ترهغه چې صفویانو خپل دولت جوړ کړ او په زور یې هیواد شيعه مذهب ته واړوه.

-صفویان:

د "صفویانو" لقب د شیخ صفی الدین الازدبيلي څخه اخیستل شوی، چا چې د افراطي باطني صوفي حکم مشري کوله چې د سخت باطني شيعه مذهب ډیر اصول یې منلي وو. د اردبيلي اولادې هڅه وکړه چې شيعه مذهب خپور کړي او د ایران په مختلفو سیمو کې یې تاسیس کړي. دوی د بې اتفاقي له فضا څخه ګټه پورته کړه چې ایران د نهې هجري پېړۍ په وروستيو (۱۹ پېړۍ) کې تجربه کړې وه او په اسلامي تاریخ کې د لومړي ځل لپاره د شيعه دولت د جوړولو هیله یې پیل کړه.

-صفویانو د خپل دولت د جوړولو لپاره خپلو هڅو ته دوام ورکړ، په ۹۰۶ هجري (۹۰۶ عيسوي) کې یې نسبي بریالیتوب ترلاسه کړ. بیا، په ۹۵۷ هجري (۹۵۷ عيسوي) کال کې، صفویانو د امامي شيعه فرقه د خپل

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلی حالت

دولت رسمي مذهب اعلان کړه. له هغې نيټې څخه، ايران د شيعه رنگ غوره کول پيل کړل، او دا شيعه فرقه تر نن ورځې پورې واکمنه ده.

د شاه اسماعيل صفوی جرمونه :

-شاه اسماعيل صفوی د صفوی دولت د بنسټ ايښودونکي په توگه راڅرگند شو. هغه د فارس د کنټرول لپاره د خپلو ملاتړو سره جگړې وکړې، په ځانگړې توگه په هغوسيمو کې چې عثماني امپراتورۍ شتون نه درلود. په ۱۵۰۲ عيسوي (۹۰۷ هجري) کې، هغه تبریز ته ننوتل، چې د هغه وخت د امپراتورۍ پلازمینه وه، ترڅو خپله بريا اعلان کړي او پاچا شي. هغه د خپل نوي دولت د رسمي مذهب په توگه د شيعه اسلام نافذول هم اعلان کړل.

-په هغه وخت کې خلکو د دې پريکړې هرکلی وکړ، ځکه چې د تبریز د نفوس درې پر څلورمه برخه سني وو، پداسې حال کې چې د ايران ډيرو سيمو د شيعه اسلام په اړه هيڅ معلومات نه درلود..

-اسماعيل صفوی د تورې په واسطه د شيعه اسلام د نافذولو مخالفين تعقيب کړل، خلک يې شيعه مذهب ته اړول. هغه همدارنگه هڅه وکړه چې د خلکو ترمنځ د شيعه اسلام د تدريس او خپرولو لپاره گڼ شمېر بنوونځي جوړې کړي.

-اسماعيل صفوی هڅه وکړه چې په ټول فارس کې خپل نفوذ پراخ کړي، د لارې په اوږدو کې د فارس په شمال ختيځو سيمو کې د سني ازبک قبيلو سره په جگړه کې ښکيل شو.

-د سني ازبک قبيلې د محمد شيباني لخوا رهبري کيدې، چې د اسماعيل صفوی د ارمانونو سره د مقابلې هڅه يې کوله. هغه حتی له هغو څخه وغوښتل چې شيعه مذهب پرېږدي او سني اسلام ته راستون شي، چې د دواړو خواوو ترمنځ جگړه پيل شوه.

-د دوکې او چالاکۍ په کارولو سره، اسماعيل صفوی د محمد شيباني ځواکونو ته ماتې ورکړه. هغه بيا سني قبيلو ته مخه کړه، دوی يې ووژل او بې ځايه يې کړل ترڅو دوی شيعه مذهب ته واړوي.

دمشهد سفر او د سنیانو غم خپلی حالت

-شيعه مذهب په زور سره ايران ته راوړل شو، او په زرگونو سنیان يې په زور سره د انکويزيشن سره ورته طريقو په کارولو سره يې بدل کړل، کوم چې عيسوي مشرانو په اروپا کې د اوو پېړيو څخه ډيروخت لپاره د مسلمانانو په وړاندې کارولی و. پدې وختونو کې، زرگونه خلک اړ شول چې د جبري پرېښودو يا مرگ ترمنځ انتخاب وکړي.

-صفويان او عثمانيان:

-کله چې اسماعيل شاه د خپل صفوي دولت د تاسيس اعلان وکړ، نو هغه د عثماني خلافت سره د ټکر هڅه ونه کړه. سني عثمانيان د خپل واک په اوج کې وو. کله چې سلطان بايزيد دوهم په فارس کې د سنیانو په وړاندې د اسماعيل شاه د جرمونو په اړه واورېدل، نو هغه ته يې وليکل چې له هغوی سره په عقل او هوبنيارۍ چلند وکړي.

-په هرصورت، کله چې سلطان سليم اول د عثماني خلافت واکي په لاس کې واخيستې، نو هغه د صفويانو او سني ځمکو ته د هغوی د گواښ په اړه شکمن شو. هغه هوډ وکړ چې ورسره مقابله وکړي.

-سلطان سليم اول سياستوال راټول کړل او هغوی ته يې د اسماعيل شاه او د هغه د شيعه حکومت د کړنو جدیت بيان کړ. هغه څرگنده کړه چې هغه پر سنیانو بريد کړی او د خپل شيعه دولت له لارې يې د منځنۍ اسيا، هند او افغانستان مسلمانان په ترکيه، عراق او مصر کې له خپلو وروڼو څخه جلا کړي دي. هغه دا هم څرگنده کړه چې د صفويانو کړنې د اسلامي ملت د يووالي لپاره يو جدي گواښ دی.

-په حقيقت کې، عثماني سلطان خپل ځواکونه د صفويانو سره د جگړې لپاره رهبري کړل تر هغه چې دواړه خواوې د اگست په ۲۴، ۱۵۱۴ (۹۲۰ هجري قمري) د ختيځې اناتوليا په چالديران صحرا کې سره مخامخ شوې. جگړه د اسماعيل اول د سختې ماتې سره پای ته ورسیده، چې هغه يې د جگړې له ډگر څخه آذربايجان ته وتښتاوه.

-سلطان سليم اول هڅه وکړه چې فارس د شيعه صفويانو له منگولو څخه آزاد کړي او په هغه هيواد کې د سنیانو ظلمونه لرې کړي. د اسماعيل اول سره د هغه له جگړې څخه له دوو اونیو څخه لږ وروسته، هغه

د مشهد سفر او د سنیانو غم خپلی حالت

د صفویانو پلازمینې تبریز ته په ننوتلو او د هغه د خلکو په آزادولو کې بریالی شو. په پارس کې پنځه ویشته بنارونود عثماني واکمنۍ سره خپله مینه اعلان کړه.

-اسماعیل اول هڅه وکړه او بیا منظم شو، او د عثماني امپراتورۍ په وړاندې په جگړه کې د خپلې ویجاړونکې ماتې سره مخ شو، هڅه یې وکړه چې د سلطان سلیم اول سره سوله وکړي. په هرصورت، عثماني سلطان انکار وکړ، او د اسماعیل پروژې د سختې ناکامۍ سره مخ شوه. د نا امیدۍ په احساس کولو سره، هغه په انزوا سره شاته شو، او د شیعه دود په تعقیب یې د "غچ" کلمه په خپلو تورو بینرونو ولیکله چې هر ډول جگړه په تاریخي غچ بدله کړي چې حافظه به یې هیڅکله له منځه لاړه نشي.

-پداسې حال کې چې اسماعیل د عثمانیانو په وړاندې د غچ اخیستلو په لټه کې و، عثماني سلطان سلیم اول مړ شو. د صفویانو د غچ اخیستلو هیلې بیا راژوندۍ شوې، مگر مرگ د هغه هیلې ماتې کړې. هغه د می په 31، 1524 میلادي کال (930 هجري) کې اذربایجان ته نږدې د نري رنځ له امله مړ شو او په اربیل کې بنځ شو.

-په هرصورت، کیسه د اسماعیل صفوی په مرگ سره پای ته ونه رسیده. شیعیانو تل د خپلو مشرانو ستاینه کړې او د دوی د ژوند شاوخوا افسانې یې جوړې کړې دي.

-شیعه گانو د اسماعیل صفوی په اړه د عظمت او درناوي ټولې ځانگړتیاوې ورکړې. دوی تاریخي حقایق تحریف کړل او د تاریخي شواهدو برعکس یې د هغه د زورورتیا او تقوا په اړه بې شمیره کیسې ایجاد کړې.

-دا ښه معلومه ده چې شاه اسماعیل صفوی یو ډیر شراب څښونکی و، د روږدي کیدو حد ته رسیدلی و. هغه د مخالفینو سره د چلند په برخه کې د خپل ظلم سرپرته، په فسق او حرامو کارونو کې د ډیرې لیوالتیا سره هم مخ و. دا د تاریخ پوهانو په وینا د سنیانو په وړاندې د هغه د دولت د جوړولو په لاره کې د هغه د شکنجې د پراخو جرمونو څخه څرگندېږي، چې جنگیالي یا معلولین یې نه پرېښودل.

-ایراني فرقه پرستانو او خلکو د شاه اسماعیل صفوی لپاره یو خیالي روح رامینځته کړ چې په یهودي تلمود کې د پاچا سائرس هاخمينید څخه ډیر لور و. دوی هغه د هغه په نوم د معصوم امام او واکمن د مرستیال مقام ته لور کړ، سره له دې چې هغه نه فقیه و او نه هم عادل واکمن و.

دمشهد سفر او دسنیانوغم خپلی حالت

-دا حیثیت چې په هغه وخت کې اسماعیل صفوی ته ورکړل شوی و، هماغه حیثیت دی چې وروسته د "ولی الفقیه" په تیوري بدل شو، چې معنی یې د پټ امام مهدي مرستیالی ده. دا ورته تیوري نن ورځ په ایران کې په عام ډول د "ولایت الفقیه" په نوم پیژندل کیږي، چې خمیني پراختیا ورکړه، د دې څخه یې گټه پورته کړه ترڅو د یو مطلق فرد د دیکتاتورۍ پر بنسټ د حکومت یوه ځانگړی بڼه جوړه کړي چې ټول مذهبي او سیاسي واکونه یې له مخالفه ولري، ځکه چې دوی ادعا کوي چې هغه په ځمکه کې د خدای سیوری دی.

-د هغه د فکري شالید مطالعه ښيي چې اسماعیل صفوی په قصدي ډول د شيعه توهमतو سره صوفیانو ته تجاوزونه گډ کړل. که څه هم هغه د صوفي کورنۍ څخه و- د هغه نیکه، صفی الدین ال اردبيلي، د بکتاشي صوفي حکم پورې اړه درلوده- هغه ناڅاپه شيعه مذهب ته واوښت او یونوی نسب یې رامینځته کړ چې هغه یې د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم سره وصل کړ، یو "سعیدی" نسب، د قزلباش نسب ځای نیسي چې له مخې یې هغه پیژندل کیده.

-د نسب او فرقي د دې ناڅاپي بدلون د پوهیدو په هڅه کې، ایراني تاریخ پوهانو او ختیځ پوهانو د صوفیانو د دې پریکړې لپاره هیڅ وضاحت نه دی موندلی چې خپل لقب له شیخ څخه سید ته بدل کړي، او د دولسو شيعه مذهب د خپل دولتي مذهب په توگه غوره کړي، سره له دې چې دوی د صوفیانو دود ته غاړه ایښې وه.

-ځینې څیړونکي وړ اندیز کوي چې د اسماعیل صفوی د ناڅاپي او غیر عادلانه بدلون د صوفیانو تقیه د شيعه عقیدې له امله وه، او دا چې صوفیانو ممکن د تقیې څخه کار اخیستی وي ترڅو خپل هدف ترلاسه کړي چې په ښکاره ډول ځان اعلان کړي وروسته له دې چې دوی په بریالیتوب سره د دوی شاوخوا خلک راټول کړل.

-د اسماعیل صفوی په اړه بله د پام وړ کیسه د خپلو مخالفینو سره په چلند کې د هغه ظلم و، حتی که دوی جنگیالي نه وو. په تبریز کې د هغه د تاجپوښې څخه یوه ورځ مخکې، کوم چې هغه د خپل نوي دولت پلازمینه جوړه کړې وه، د قزلباش شهزادگانو په منځ کې د هغه ملاتړو هغه ته د دوی د ویرې په اړه خبر ورکړ چې د تبریز سني خلک به د هغه د امر و اطاعت کولو او شيعه مذهب غوره کولو څخه انکار وکړي. هغه خپله توره له پوښ څخه راوویستله او ځواب یې ورکړ: "زه له هیچا نه ډارېږم، او که چېرې تابعین هم اعتراض

دمشهد سفر او د سنیانو غم خپلی حالت

وکړي، نوزه به خپله توره له پوښ څخه وباسم او هیڅوک به یې ژوندی نه پریردم." اسماعیل صفوی خپل گواښ ترسره کړ. بل سهار، هغه د خپلو سرتیرو سره جومات ته لاړ او د خپلو پیروانو څخه یې یو، شیعه عالم مولانا احمد اردبیلی ته امر وکړ چې خطبه ووایي. سني عبادت کوونکي د اعتراض په توګه د وتلو په حال کې وو، مګر اسماعیل صفوی د قزلباش سرتیرو ته لارښوونه وکړه چې له بې وسلې عبادت کوونکو څخه وغواړي چې د دريو هدايت شويو خليفه گانو سره خپل انکار او بيعت اعلان کړي او د شیعه عقیدې له مخې له علي بن ابي طالب رضی الله عنه سره خپل بیعت ښکاره کړي. هغه خپلو سرتیرو ته امر وکړ چې هر څوک چې دا کار وکړي هغه به وژغورل شي، او هر څوک چې انکار وکړي سربېره یې پرې شي.

-که څه هم د تبریز ډیرو خلکو د صفویانو پوځ سره لږ مقاومت وکړ، د قزلباش سرتیرو په ښار کې یو وحشتناک قتل عام ترسره کړ، په شمول د ښځو او ماشومانو.

-دوی د سلطان یعقوب آق قویونلو الترمکاني قبر او په ښار کې د نورو شهزادگانو قبرونه هم راویستل او د هغوی پاتې شوني یې وسوځول.

په دې ډول، اسماعیل صفوی د خپل نفوذ ساحه پراخه کړه او خپل نوی عقیده یې په ټولو ایراني ولایتونو کې خپره کړه، کومو چې د هغه د ظلم له امله یو په بل پسې سقوط پیل کړ. د سنیانو غمیزه عثمانی سلطان ته ورسیده، چې پریکړه یې وکړه چې د صفویانو سره مقابله وکړي.

د "تاریخونو غوره" لیکوال د لویدیځ ایران په شکی ښار کې د سنیانو د قتل عام، د شیرو انیانو د قتل عام او د دوی د شیخ (فرخ یاسر) د جسد سوځولو او په ښار کې د وژل شویو کسانو د کوپړیو څخه جوړ شوي منار جوړولو یادونه کوي.

-تاریخ پوهان د باکو په کلا باندې د قزلباش برید، د کلا د اوسیدونکو ظالمانه قتل عام، د مرو د جسدونو سوځولو او د شهزاده عثمان آق قویونلو د پوځ د اتلس زره غړو د له منځه وړلو یادونه هم کوي.

اسماعیل صفوی په ۹۱۳ هجري کال کې هم په بغداد برید وکړ، تر ټولو وحشتناک قتل عام یې وکړ او د یو ستر سني امام ابو حنیفه النعمان قبر یې لوڅ کړ.

دمشهد سفر او دسنیانوغم خپلی حالت

- په ۹۱۴ هجري کال کې، اسماعیل صفوی په اهواز برید وکړ او په تبریز، بغداد او نورو ځایونو کې د هغه د پخو انیو قتل عامونو په پرتله د خونړۍ قتل عام وروسته یې د مشاعی دولت نسکور کړ.

- د ۹۱۵ هجري کال د قتل عامونو په منځ کې، تاریخ پوهان د شیراز قتل عام او مازندران قتل عام یادوي، چې د ایران په مرکزي ښاريزد کې د اوو زرو څخه زیاتو سنیانو د وژلو سربیره، له لسوزرو څخه د زیاتو خلکو ژوند یې واخیست. هغه په اصفهان کې د قتل، لوتماری اعمال هم ترسره کړل، چې وروسته د صفویانو پلازمینه شوه.

- په ۹۱۶ هجري کال کې، اسماعیل صفوی د مرو قتل عام ترسره کړ، چې له شیبک خان الترمکاني سره له جگړې وروسته یې له یوولسوزرو څخه ډیرکسان ووژل، چې جسد یې د قزلباش سرتیرو د ښارد اوسیدونکو په وړاندې توتې توتې او وخور.

- په ۹۱۷ هجري کال کې، اسماعیل صفوی د قلعة القریشي پنځلس زره اوسیدونکي ووژل، چې په کې ښځې، ماشومان، سې او پیشوگانې شاملې وې. په همدې کال کې، هغه په هرات برید وکړ، د هغه مشران او فقیهان یې ووژل. هغه په بادغیس هم برید وکړ، هلته یې یو وحشتناک قتل عام وکړ.

- تاریخ پوهان وايي چې شاه اسماعیل صفوی د علماوو د وژلو او شکنجه کولو په اړه هیڅ انډیښنه نه درلوده. هغه به له علماوو څخه غوښتنه کوله چې دا اعلامیه ولولي، "زه شاهدي ورکوم چې علي د خدای ساتونکی دی." هر هغه څوک چې دا وینا وکړي هغه به خوشې شي، پداسې حال کې چې هر هغه څوک چې انکار وکړي سربېره یې پرې شي یا به په اور کې وغورځول شي.

- تاریخ پوهان د مثال په توګه په شیراز او اصفهان کې د دوو مشهورو سني عالمانو کیسه یادوي، مشهور قاضي میر حسین مبيدي او مشهور شهزاده غیاث الدین محمد الاصفهاني، چې د دريو خليفه گانو (الله تعالی له دوی څخه راضي شي) د سپکاوي څخه د انکار کولو له امله په وحشیانه ډول ووژل شول.

- دې قتل عامونو او نورو جرمونو عثماني امپراتوری، چې د سلطان سلیم اول په مشرۍ وه، وهڅوله چې په صفوي دولت برید وکړي او سنیان له بشپړې تباهی څخه وژغوري.

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلی حالت

-د دې ټولو جرمنو سره سره، ایرانیان، د شیعه صفوی دولت وارثان، اسماعیل صفوی ته د تقدس د ورکولو څخه ډډه ونه کړه، که څه هم د هغه زوی طهماسب د قصاب، شرابي او بښې پلورونکي په توګه بیان شوی دی.

-دا خبره د شاه طهماسب اول لخوا د اسماعیل صفوی د زوی سلطان سلیمان عالیشان ته د سلیم اول زوی ته په لېږل شوي لیک کې راغلې، چې پکې هغه ویلي وو: "کله چې زما پلار ستاسو د پلار سره په چالديران کې جګړې ته ننوت، هغه ورځ نشه و. نه یوازې هغه نشه و، بلکې د هغه قوماندان، دورمش خان، او د پوځ نور قوماندانان او ډیر سرتیري هم نشه وو".

-د صفوی د پاچاهانو په مطالعه کې تخصص لرونکو ډیرو تاریخي سرچینو راپور ورکړی چې شاه اسماعیل ډیر شراب څښونکی و، خپله بربره یې پاکه ساتله، او د تفریح او نڅا له محفلونو څخه یې خوند اخیست. د هرات له فتح کولو وروسته، هغه غوښتنه وکړه چې د هغې بښې جامې واغوندي او د هغه د هرکلي لپاره نڅا وکړي.

-سره له دې ټولو بډیو، فرقه پرست او مشهور کسان د اسماعیل صفوی ستاینه کوي، او د دوی په نظر، هغه د پټ امام بې عیبه واکمن او استازی پاتې دی.

-خو، د شاه اسماعیل صفوی او د هغه د ځای ناستو کسانو لخوا ترسره شوي ترټولو د پام وړ جرمنه د ملت ویش، د سني اسلامي خلافت د ځمکو ترمنځ د اړیکو پرې کول، او په هراړخیزو جګړو کې د عثمانیانو ستړیا وه چې دوی یې په ټوله نړۍ کې د عقیدې خپرولو څخه منع کړل. یو مستشرق هتي وویل، "که چېرې په ایران کې صفویان نه وای، نو مور به نن په بلجیم او فرانسه کې د الجزایريانو په څیر قرآن لوستلی وای،" دا په ګوته کوي چې شیعه صفویان په ډیری لويديځو هیوادونو کې د اسلام د خپریدو د مخنیوي یو عامل وو.¹⁴

- اسماعیل صفوی خپله مور یې چې حنفي مذهبه وه شیعه مذهب ته د نه اوبښتو په خاطر یې شهیده کړه.

14 - قصة الاسلام ويب پانه شاه اسماعيل نامعلومه كيسه، ليكنه: محمد صابر، د ډاکټر راغب السرجاني ترڅارني لاندې.

دمشهد سفر او دسنيانوغم خپلی حالت

- اسماعیل صفوي به خلک دپته هڅول چې د مکې مکرمې په عوض مشهد کې دامام رضا حرم ته د حج لپاره لاړشي .

هارون الرشید :

په دې ډول بغداد خپله طلايي دوره تجربه کړه... هغه ورځ چې هارون الرشید عباسي خلافت په غاړه واخيست.

- د ارا الحکمه ، چې د هارون الرشید لخوا تاسیس شوی، د اسلامي طلايي دورې په جریان کې يو علمي او فکري مرکز و- د عصري کیدو او چاپ څخه مخکې ... عربان د مینځنۍ پيړۍ په اسلامي دوره کې په فکري او ادبي ملکیت څنگه پوهیدل؟

داپوهه دهارون الرشید سره تړلې او دهغه سره مستقیم ربط لری راځي. لومړۍ دغه سترعلی او نړیوال شخصیت وپېژنو:

هارون الرشید څوک وه: هغه د عباسیانو یوله خورا مشهورو خلیفه گانو څخه گڼل کېږي، او د هغه د واک په ترلاسه کولو سره، د دوی د سوکالی دور په پیل شوه. خلیفه هارون الرشید د سپتمبر په ۱۴، ۷۸۶ میلادي کال کې په بغداد کې خلافت ترلاسه کړ..

-په هغه ورځ، د عباسیانو دولت یونوي دور ته ننوت چې ډیری لاسته راوړنې یې ولیدلې. هغه سیمه چې له مرکزي اسيا څخه تر اتلانتیک بحر پورې غځېدلې وه، وده وکړه، او د راشده خلافت د واکمنۍ پرمهال یې شهرت څرگند شو. هغه د عالمانو سره د خپلې علاقې او مذهبي ژمنتیا، او همدارنگه د هغه لاسته راوړنو

دمشهد سفر اوسنيانوغم خپلي حالت

لپاره پيژندل كيده چې د ټولې سيمې په پرمختگ كې يې مرسته كړې وه. كلتوري او اسلامي فعاليتونو وده وكړه، چې د هغه څه د راڅرگنديدو لامل شول چې اوس هم د "اسلامي زرین دور" په نوم پيژندل كېږي.

زيريدنه او شخصيت :

هغه هارون الرشيد و، پنځم عباسي خليفه، د خليفه المهدي محمد بن المنصور ابو جعفر عبدالله بن محمد بن علي بن عبدالله بن عباس بن عبدالمطلب الهاشمي زوی.

-د هغه د زيرون كال په اړه تاريخي سرچينې اختلاف لري. ځينې وايي چې دا 146 هجري وه، نور وايي چې دا 147 هجري وه، او نور وايي چې دا 148 هجري وه (كوم چې ډير احتمال لري). د عراقي تاريخ پوه او اكاډميك بديع محمد ابراهيم په وينا، هغه په 150 هجري كې زيريدلی و..

ابراهيم د الجزيرې نيټ سره په خبرو كې زياته كړه چې خليفه الرشيد د هغه د پلار، خليفه المهدي لخوا روزل شوی و، چا چې خپل ژوند د هغه تعليم او كلتور ته وقف كړی و. هغه خپلې زده كړې د مشهورو عالمانو او باوري امامانو څخه ترلاسه كړې. د انبارپوهنتون د تاريخ پروفيسور په دې باور دی چې د دې عالمانو په لاس د رشيد روزنه او تعليم د هغه د شخصيت او د هغه د علمي او كلتوري جوړښت په جوړولو كې مرسته وكړه. هغه په گوته كوي چې دې روزنې هغه د ادب، عربي تاريخ، فقه او حديث عالم كړ.

-عراقي تاريخ پوه په دې باور دی چې خليفه المهدي په قصدي ډول رشيد د خپل ورور الهادي وروسته د خليفه كيدو لپاره چمتو كړ. المهدي په هارون كې د جهاد مينه واچوله او هغه يې د خپل وخت د ترټولو وړ قوماندانانو سره يوځای فتحو ته واستاوه. المهدي هغه ته د لويو نظامي دندو سپارلو لپاره د هغه شخصيت پياوړی او ښايسته شكل وركړ، چې هغه يې د خلافت بارپورته كولو او د هغې د چارو اداره كولو توان وركړ.

عبدالستار مطلق، چې د عباسي دورې په جريان كې د اسلامي ختيځ د تاريخ متخصص دی، وايي چې هارون الرشيد په ځوانۍ كې له الكسائي څخه علم ترلاسه كړ، چې د هغه پلار المهدي ورته د ښوونكي په توگه وټاكه او د ژوند په اوږدو كې يې ورسره ملگرتيا كوله.

-مطلق، چې د انبارپوهنتون كې د اسلامي تاريخ استاد دی، الجزيره نيټ ته وويل چې رشيد ادبيات، گرامر، فقه او نور علوم له الكسائي څخه زده كړل. د "عربي متلونو" كتاب ليكوال المفضل الضبي د رشيد په

د مشهد سفر او د سنیا نوغم خپلی حالت

شخصیت باندې د پام وړ اغیزه درلوده. هغه د شعر، ادب، حکمت او خطبو ډیره برخه حفظ کړه، او د عربانو په تاریخ او د هغوی په متلونو کې یې ښه مهارت ترلاسه کړ.

د عالمانو سره د هغه مینه:

-خلیفه رشید له عالمانو او فقهاوو سره دومره مینه درلوده چې کله به هغه د حج زیارت ته لاړ، نو هغه به ۱۰۰ فقها او د هغوی زامن له ځان سره بوتل، د علمي او اسلامي تاریخ څېړونکي عمار مرزوي په وینا.

-مرزوي الجزیره نیټ ته وویل چې د امام عبدالله بن المبارک د مړینې په وخت کې، رشید په ماتم کې ناست و او مشرانو ته یې امر وکړ چې خپله خواخوږي وړاندې کړي. هغه پخپله الفضیل بن عیاض ته هم لاړ او د هغه خطبې یې واورېدې.

-د عراق پوهنتون د تاریخ یو پروفیسور په گوته کوي چې الرشید د الکسائی او العسمایي سره غونډې وکړې. دا په دې حقیقت کې ښه ښودل کېږي چې هغه امام ابویوسف د مشرقیاضي په توګه وټاکه او له هغه څخه یې وغوښتل چې د مالې، لسمې برخې، خیرات او مالیاتو په اړه یو کتاب تالیف کړي. پایله لرونکی کتاب، الخراج "مالیه" یې په ښه ممکنه طریقه تالیف کړ.

د هغه خلافت او سیاست:

-الرشید د خپل مشرورور، خلیفه موسی الهادي له مړینې وروسته د ۱۷۰ هجري قمري کال د ربیع الاول (د سپتمبر ۱۴، ۷۸۶ میلادي کال) کې د خپل پلار، المهدي له خوا د یو ترون له مخې د خلیفه په توګه لوړه وکړه. الرشید ۲۲ کلن و چې د خپل مشرورور، خلیفه موسی الهادي له مړینې وروسته د ۱۷۰ هجري قمري کال د ربیع الاول (د سپتمبر ۱۴، ۷۸۶ میلادي کال) په میاشت کې د خپل پلار، المهدي له خوا د یوې ژمنې له مخې خلافت په غاړه واخیست. تاریخ پوهان او څېړونکي په دې باور دي چې د هغه خلافت د عباسي دورې په جریان کې د اسلامي دولت لخوا تجربه شوي ترټولو لویه او سوکاله دور وه.

-د خلیفه هارون الرشید پالیسي د هیواد په ټولو سیمو کې د خلافت وقار او واک مسلط کول وو. هغه د څو داخلي او بهرنیو حرکتونو سره مخ شو چې د خلافت ستنې یې کمزورې کړې، په ځانګړې توګه د الولید بن

دمشهد سفر اودسنيانوغم خپلي حالت

طريف الشري په مشري د خوارجو پاڅون، د يحيى بن عبدالله العلوي پاڅون، د خراسان پاڅون، د قيس اويمني قبيلو ترمنځ شخړه، او د تاريخ پوه بديع محمد ابراهيم په وينا، علوي مخالفت.

ولي هغه ته "الرشيد" ويل كېده؟ :

-مرزي وايي چې خليفه هارون ته د هغه د گڼو فتوحاتو، د هغه د پوځي وړتيا، د هغه د حكمت او د هغه د هوبښياري له امله "الرشيد" نوم ورکړل شو. ويل كېږي چې پلار يې دا لقب هغه ته د بازنطينيانو سره د هغه د يوې جگړې په جريان كې ورکړ.

-شيخ الطبري يادونه كوي چې خليفه هارون د ځوانۍ په وخت كې د بازنطينيانو په وړاندې د پوځي كمپاين مشري وكړه. د بريا سره بيرته راستنيدو سره، هغه يې د وليعهد په توگه وټاكه او هغه ته يې د "الرشيد" لقب ورکړ.

-مرزي زياتوي چې الرشيد د خپل پلار د خلافت په جريان كې د ۱۵ كلنۍ په عمر كې په روميانو بريد وكړ. هغه په قسطنطينيه بريد وكړ، او ملکه ايرين له هغه سره سوله وكړه، خپل سلطنت يې له هغه څخه د ۷۰،۰۰۰ دينارو په بدل كې خلاص كړ چې هر كال به بغداد ته لېږل كيدل..

-د اسلامي تاريخ څيړونكي دوام وركوي چې د هغه د پوځي لاسته راوړنو څخه د الجزيره څخه د ليونتين سرحدونه په دوو نظامي سيمو كې جلا كول وو. هغه ته يې د شام "پلازميني" نوم ورکړ، چې معنی يې هغه كلاگاني او ښارونه دي چې سرتيري پناه اخيستلی شي. پلازمينه منبج وه. هغه ډيروخت پخپله د جگړو مشري كوله.

-د هغه له خوا، مطلق تاييدوي چې الرشيد يو كال د حج كولو او بل كال د پوځي عملياتو په ترسره كولو سره پېژندل كېده. هغه خپله واکمني د روميانو په ځمكو باندې د چټک بريد سره پيل كړه، له هغه ځايه هغه د حج لپاره راستون شو.

دارالحكمة :

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلی حالت

-خلیفه هارون الرشید لویې لاسته راوړنې درلودې چې د تاریخ پوهانو او څیړونکو لخوا یې یادونه شوې، شاید ترټولو مهم یې "د ارا الحکمت" و. مرزي ادعا کوي چې دا کور د هغه د علمي لاسته راوړنو څخه یو او په اسلام کې د راڅرگندیدو لومړنی عامه کتابتون گڼل کیږي. هغه په گوته کوي چې دا کتابتون د هغه د زوی، المامون د خلافت په جریان کې یې نوره هم وده وکړه.

-مرزي زیاتوي چې الرشید په لویه کچه په مختلفو ژبو کې د مختلفو لرغونو کتابونو او لاسوندونو راټولولو امر وکړ، او د دوی د څارنې لپاره یې عالمان وټاکل. **یوحنا بن مساویه** د هغه لرغونو کتابونو ژباړونکی و چې په هغه کور کې ځای پر ځای شوي وو.

هغه یادونه کوي چې د حکمت کور د علمي څیړنو مرکز شو، او په هغې څانگو کې ژباړه، کاپي کول، لیکوالي او پابند کول شامل وو. دا د پوهې او تمدن په لېږد کې یې د پام وړ اغیزه درلوده.

-مطلق دا تاییدوي، او وايي چې هارون الرشید په ساینس او کلتور کې ډیره علاقه درلوده.

-هغه یادونه کوي چې هغه د حکمت کور تاسیس کړ او د خلیفه المنصور لخوا په خپله ماڼۍ کې ساتل شوي کتابونه یې ورته انتقال کړل.

د بغداد طلايي دوره:

د هارون الرشید د واکمنۍ پرمهال، بغداد په تمدن او د ادارو په جوړولو کې د پام وړ پرمختګ شاهد و. دا د ټولې نړۍ څخه د پوهې زده کوونکو لپاره هم یو مهم ځای شو.

-مطلق یادونه کوي چې د الرشید د واکمنۍ پرمهال د بغداد خلک په یوه غوره اقتصادي او ټولنیزه کچه ژوند کاوه، او بغداد یوله خورا مشهورو متمدنو ښارونو څخه شو.

هغه دوام ورکوي چې الرشید ترټولو لوی عامه کتابتون تاسیس کړ، چې د زده کوونکو او پوهانو لپاره یې دروازې پرانیستې. هغه په نورو ژبو کې لیکل شوي کتابونو سربیره په عربي ژبه لیکل شوي ډیر کتابونه راوړل، او ژباړونکو ته یې په عربي ژبه د ژباړلو دنده وسپارله.

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلی حالت

-مطلق دوام ورکوي، "په دې کې د خورا مهمو کارونو په منځ کې د طب، فلسفې، ستورپوهنې او انسانیت په اړه کتابونه وو،" یادونه کوي چې خلیفه الرشید په سخاوت سره د هغې کارگرانو ته ډالی او بسپنې ورکړې.

-هغه زیاتوي چې د هغه د واکمنۍ پرمهال، بغداد د ډیرو ښوونځیو شاهد و چې هلکانو پکې زده کړې کولې، د تبلیغ او لارښوونې حلقو او علمي غونډو د خپریدو سرپرته، بغداد د عالمانو او زده کوونکو لپاره یی یو مهم ځای وگرځاوه.

-د طبي ډگرو د هغې د متخصصینو لپاره د هغه د ملاتړ په اړه، اسلامي تاریخ پوه تاییدوي چې هارون الرشید د طب ملاتړ کاوه او د خپلو اتباعو د روغتیا د څارنې لپاره یی ډاکټرانو ته میاشتي معاشونه ځانگړي کول.

-مطلق په گوته کوي چې که څه هم بغداد د خلیفه ابو جعفر المنصور لخوا جوړ شوی و، دا د خلیفه هارون الرشید سره تړاو لري. دا د پرمختګ دورې او د تمدن، کلتوري پرمختګ، او هغه سوکالی له امله دی چې خلکو پکې د الرشید د واکمنۍ پرمهال ژوند کاوه، کوم چې د بغداد د زرینې دورې په نوم پیژندل شوی.

-تاریخ پوه ابراهیم ادعا کوي چې د الرشید د واکمنۍ پرمهال، په عمومي توګه اسلامي خلافت، او په ځانگړې توګه د هغې پلازمینه، بغداد، د خپل سیاسي او کلتوري حیثیت اوج ته ورسید. هغه تشریح کوي چې هلته ادب، هنر او مختلفو علومو وده وکړه.

-هغه زیاتوي چې مشهور فقهاء، حدیث پوهان او قاریان بغداد ته راغلل، د هر ځای څخه ډاکټران او انجینران هم راغلل. شاعران، ژباړونکي، لیکوالان، سندرغاړي او موسیقاران هم راغلل.

-ابراهیم په گوته کوي چې پدې دوره کې پوهې وده وکړه، تردې چې بغداد د هر عالم او د پوهې زده کوونکي لپاره منزل شو. هغه په گوته کوي چې د خلیفه هارون الرشید لخوا د حکمت د کور تاسیس په لویه کچه د ساینسي غورځنګ په بیا ژوندی کولو کې مرسته وکړه.

-د هغه له خوا، څیړونکي مرزي ادعا کوي چې د بغداد نوم د هارون الرشید سره تړاو لري ځکه چې دا د هغه د خلافت په جریان کې خپل زرین دور ته رسیدلی و. ښار وده وکړه او خلافت د هغه د عدالت، عاجزی، او د پوهې او عالمانو سره د علاقې له امله وده وکړه.

دمشهد سفر اودسنیانوغم خپلی حالت

-خطیب البغدادي دا خبره هغه وخت ياده کړه کله چې هغه وويل، "د الرشيد په وخت کې ښار تر ټولو ډير نفوس درلود، ځکه چې نړۍ د بسترونو يوه لويه وچه، يوه لنده نرسري، حاصلخيزه څرخايونه او يو پراخ بازارو،" د مرزي په وينا.

-د هغه مړينه:

-الرشيد لا پنځوس کلنۍ ته نه ورسيدلی چې مړ شو. تاريخ پوهان وايي چې د هغه د مړينې لامل د معدې ناروغي وه چې هغه له هرچا څخه پټه کړې وه، حتی د هغه له نږدې خپلوانو، د هغه دوه زامنو، المامون او الامين څخه. هغه اړ شو چې د رافع بن الليث د بغاوت د خپلولپاره خراسان ته سفروکړي. په لاره کې، هغه احساس وکړ چې د هغه پای نږدې دی او د هغه ناروغي نوره هم خرابه شوه. هغه دا خبره خپل يو نږدې ملگري ته څرگنده کړه. هغه په ۱۹۳ هجري قمري کال / ۸۰۸ ميلادي کال کې د ۴۵ کلنۍ په عمر د فارس په طوس ښار کې مړ شو.¹⁵ انالله وانا اليه راجعون .

15 - الجزيره چينل / طه العاني د سپتمبر ۱۳، ۲۰۲۰ ليکنه .

په ایران کې د سنیا نو تاریخ او سني ټولنو ته کتنه :

د ایران ولسمشر مسعود پیزشکیان او د جمعی د لمانځه امام زاهدان مولوی عبدالحمید د سیستان او بلوچستان ولایت ته د سفر په جریان کې (د ایران د ولسمشرۍ رسمي ویب پاڼه)¹⁶

-د معلوماتو او مخابرو اتو ټیکنالوژۍ او نړیوال کیدو کې انقلاب د ټولنو او اشخاصو ترمنځ د متقابل عمل او متقابل انحصار زیاتوالي لامل شوی دی. دې کار یو دوه گونی حالت رامینځته کړی چې له یوې خوا نړیوال ارزښتونه او باورونه پیاوړي کوي، پداسې حال کې چې له بلې خوا د مخالفو او متضادو باورونو او ارزښتونو د راڅرگندیدو لپاره لاره هواروي، کوم چې د ټولنیزو پېښو د تفسیر پیچلتیا زیاتوي. دا مقاله په ایران کې د سني ټولنو ځانگړتیاوې او د سني اسلام راتلونکی معاینه کوي. شواهد ښيي چې د پوهاوي زیاتوالی او ښه شوي اړیکو په ایران کې د سني رجحاناتو کې د طریقت (دودیز) اسلام څخه فقهي اسلام ته د بدلون لامل شوی، او د دین په اعتدال او متوازن تفسیر کې لیوالتیا زیاته شوې ده. په هر صورت، په ورته وخت کې، څیړونکی استدلال کوي چې عمومي نړیوال نفوذ د ځوانانو ترمنځ د مذهبي مراسمو په تعقیب کې د پام وړ کمښت لامل شوی، چې دا ډله د سیکولریزم او انفرادي مذهبي عمل په لور ډیره لیوالتیا لري.

پوښتنه دا ده: په ایران کې د سني اسلام په اړه د اوسني رجحاناتو او رو انوبدلونو د دوام او پراختیا اغیزه څه ده؟ او سنیا څنگه دې پدیدې ته ځواب ورکوي؟ د دې پوښتنو ځوابولو لپاره، مور لومړی د سني اسلام اوسنی حالت او پدې ټولنه کې فعال او اغیزمن ځواکونه معاینه کوو. د راتلونکو بدلونونو پربنسټ، مور بیا د راتلونکي وړ اندوینه کولی شو.

¹⁶ - د ایران د ولسمشرۍ رسمي ویب پاڼه/ دخالد محمدی ژباړه / . ادریس پیر صاحب / د نومبر ۲۵، ۲۰۲۴ لیکنه .

دمشهد سفر او دسنیانوغم خپلی حالت

-د پیل لپاره، دا نشي ويل کیدی چې په ایران کې سني یو واحد هویت دی. بلکه، دوی یوه متحرک او څو کلتوري ټولنه ده چې د مختلفو قومونو څخه جوړه شوې ده چې مختلف فقهي مکتبونه او طریقې (فرقې) لري، د متنوع فکري جریانونو یوه لړۍ، او په مختلفو جغرافيايي سیمو کې موقعیت لري. مور به هڅه وکړو چې په ایران کې د سني وضعیت بیاکتنه د فقهي، چلند او ټولنیزې طبقه بندي، او همدارنگه د فعالو او اغیزمنو ډلو او حرکتونو له مخې یې وړاندې کړو. بیا، د لویو رجحاناتو، اغیزمنو او مخ پر ودې پیښو په پام کې نیولو سره، مور به په ایران کې د سني اسلام راتلونکی تحلیل کړو.

-په ایران کې سنیان:

-وروسته له هغه چې ایرانیانو اسلام ومانه، اسلام د ایران رسمي دین پاتې شو. د صفویانو څخه مخکې، ایران نږدې نهه پېړۍ سني و، که څه هم شيعه گان د هیواد په ځینو سیمو کې په ویشل شویو بڼو کې شتون درلود. دا وضعیت د صفوي دولت (۱۱۳۵-۹۰۷ هجري) له راڅرگندېدو وروسته بدل شو، کوم چې د دولسو شيعه فرقې پر بنسټ ولاړ شيعه دولت منځ ته راغی، چې په ایران کې د شاه اسماعیل لخوا تاسیس شو. شيعه مذهب په هیواد کې غالب مذهب شو، پداسې حال کې چې سنیان په ځینو سیمو کې متمرکز یا خپاره شوي پاتې شول. د شمیر له مخې، په ایران کې سنیان له شيعه گانو وروسته ترټولو لویه ډله جوړوي. په هیواد کې د سنیانو د شمیر په اړه هیڅ رسمي او دقیق احصایې شتون نلري، او مختلف اټکلونه وړاندې شوي، چې دقت یې تایید یا په ساینسي ډول د اعتبار وړ نه دی. غیر رسمي اټکلونه د سنیانو نفوس د ۸ او ۱۰٪ (۱) ترمنځ ښودلی، پداسې حال کې چې نورو اټکلونو دا د ټول نفوس ۲۰٪ (۲) ښودلی، چې له ۹۱ ملیونو څخه ډیر دی.

-په جغرافيايي لحاظ، سنیان د هیواد د شمال څخه تر جنوب او له لویدیځ څخه تر ختیځ پورې په شاوخوا او سرحدي سیمو کې خورا عام دي، که څه هم دوی په مرکز او نورو سیمو کې هم د پام وړ شتون لري. په عمومي توګه، سنیان په لاندې سیمو او ولایتونو کې موندل کېږي:

-آذربایجان (ولایتونه: اردبیل، ختیځ آذربایجان، زنجان، اولوېدیځ آذربایجان)

-کردستان (ولایتونه: کردستان، کرمانشاه، او د لوېدیځ آذربایجان کرد سیمې)

دمشهد سفر اوسنيانوغم خپلي حالت

- خراسان (ولایتونه: رضوي خراسان، شمالي خراسان، او جنوبي خراسان)
- جنوب (ولایتونه: فارس، هرمزگان او بوشهر)
- په بلوچستان کې سنيان (ولایتونه: سيستان او بلوچستان او د کرمان، هرمزگان او جنوبي خراسان بلوچي سيمې)
- ترکمن صحرا (ولایتونه: گلستان، شمالي خراسان، او مازندران)
- تالش (ولایتونه: اردبيل او گيلان)
- مرکز (ولایتونه: تهران او البرز)
- په خوزستان ولايت کې، چې پخوا يې سيمه ييز سني نفوس نه درلود، سني مذهب ته د بدلون خپه راپورته شوه، چې په پايله کې يې د يوشمير سيمه ايزو سنيانو شمير) ۳.۰).
- د پورته ذکر شويو ولايتونو سربيره، سنيان په يوشمير نورو ولايتونو او ښارونو کې د مهاجر کارگرانو په توگه موندل کېږي.
- غير رسمي اټکلونه په ايران کې د سنيانو نفوس د ۸ او ۱۰٪ ترمنځ ښي (څيړونکي).
- د اسلامي فقهي له مخې، د سنيانو څلور مکتبونه شتون لري، چې په هيواد کې په ميشتو ډلو کې شافعي او حنفي مکتبونه شتون لري (۴). د حنبلي مذهب پيروان لږ شمير لري. حنفيان د سيستان او بلوچستان، گلستان، شمالي خراسان، رضوي خراسان، جنوبي خراسان او هرمزگان په ولايتونو کې متمرکز دي، او تر يوې اندازې پورې په کرمان، مازندران او اردبيل کې.
- د شافعي مکتب پيروان عموماً د کردستان، لويديځ آذربايجان، کردستان، گيلان، اردبيل، فارس، بوشهر او هرمزگان په ولايتونو کې ميشت دي، او تريوې اندازې پورې په ختيځ آذربايجان او زنجان کې ميشت دي. د ايراني سنيانو يوه کوچنۍ ډله چې د حنبلي مکتب پيروان دي د هيواد په جنوب کې موقعيت لري.

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلی حالت

-د هیواد د سنیا نو ترمنځ د فقهې مکتبونو د توپرونو سرپرته، په ایران کې د سنیا نو نورې ځانگړتیاوې د پام وړ دي. پدې کې د ایران د ډیرو سنیا نو تمایل او تړاو شامل دي چې په ایران کې د دوو صوفي سلسلو څخه یو ته شتون لري. دا د ایراني سني مسلمانانو یوه برخه د دې صوفي سلسلو څخه یو تعقیبوي.

-په ایران کې، یوازې دوه لړۍ (طریقې) شتون لري.

-دوی قادریه او نقشبندیه دي، او دواړه پیروان لري. د سنیا نو یوه برخه د دې دوو سلسلو پیروي کوي. د قادریه لارویان په کردستان، کرمانشاه، لویدیخ اذربایجان، هرمزگان او گیلان ولایتونو کې ډیر دي. د پورته ذکر شویو ډیرو ولایتونو سرپرته، نقشبندیه د ترکمنانو او تالچیانو (شمالي ایران) په منځ کې هم پیروان لري. البته، مور باید دا حقیقت له پامه ونه غورځوو چې که څه هم صوفي لارې په عمومي توګه د سنیا نو په منځ کې اوږده تاریخ لري، او په ځانګړې ډول په ایران کې، او ډیر پیروان لري، په وروستیو لسیزو کې د دوی شهرت د پام وړ کم شوی او دوی د خپلو پیروانو یوه د پام وړ برخه له لاسه ورکړې ده. نن ورځ، دا د پام وړ ده چې ډیری خانقاوې او زاوې چې د دې لړۍ د پیروانو لپاره د راټولیدو ځایونه وو تړل شوي یا په محدود ډول فعالیت کوي.

-همدارنگه، مور د سنیا نو په منځ کې د مذهبي حرکتونو او رجحاناتو د ګڼوالي او تنوع شاهدان یو، او لږترلږه پنځه جلا ایډیالوژیکې نظریې لري چې په داسې پېژندل کېدی شي:

۱- دودیز فکر (د ټولني یوه برخه، واعضان، او دودیز مولویان).

۲- عصري فکر او مذهبي تجدید (د ټولني یوه کوچنی برخه، ډیروختونه د پوهنتون زده کوونکي او ځوانان).

۳- د طریقت او تصوف پیروان (چې په تیرو وختونو کې یې خورا پراخه لړۍ درلوده مګر اوس کمه شوې ده).

۴- سلفي فکر (یوه لړۍ چې د خاموش او سوله ایز چلند څخه جوړه شوې ده).

۵- جهادي او تکفيري فکر (یوه کوچنی او محدوده برخه چې د وسله والو ډلو په بڼه ښکاري). په هرصورت، د سازماني او اداري لید څخه، په ایران کې په سني ټولنه کې څو ډلې فعالې دي. درې خورا مهمې یې لاندې ډول ذکر شوي دي:

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلی حالت

-تبلیغی جماعت :

-تبلیغی جماعت (دیوبندی) په اسلامي نړۍ کې یوله لویو او مهمو غورځنگونو څخه دی، چې له ۱۶۰ څخه زیاتو مسلمانو هیوادونو کې فعال دی. په ایران کې، تبلیغی جماعت د ایران په جنوب ختیځ کې د حنفي مسلمانانو او بلوچانو سره تړلي یوله لویو غورځنگونو څخه گڼل کېږي. د دې ډلې مرکز د سیستان او بلوچستان ولایت په زاهدان ښار کې موقعیت لري. که څه هم مور په دې وروستیو کې د هیواد په نورو سني سیمو کې د تبلیغی جماعت شتون لیدلی دی، د غورځنگ تمرکز یوازې سویل ختیځ سیمو ته محدود دی. تبلیغی جماعت د هغو اشخاصو یوه ډله ده چې خپل وخت د خدای په لاره کې وقف کوي، په خپل لگښت، او خپل هیواد په ډله ایزه توګه د هغه وخت لپاره پریږدي چې دوی یې اعلان او راجستری کړي دی. دوی د تبلیغی جماعت مرکزونو په اختیار کې د تبلیغ لپاره لیرل کېږي.

تبلیغی جماعت د انفرادي او بیا ټولنیزو اصلاحاتو، پاکوالی، ځان نظم، د مذهبي دودونو او مراسمو ترسره کول، او د سیاسي بشکلتیا څخه د مخنیوي سپارښتنه کوي چې د "شپر ځانګړتیاوو" په نوم پیژندل شوي شپږو اصولو پر اساس دي. دا غورځنگ، چې د بدلون په اړه د هر څه څخه ډیر تمرکز کوي، د صوفیانو میتود څخه کار اخیستل دي ترڅو د "شریعت پلي کولو، ځان لارښوونې ادارو او ځان تنظیم کولو" نوې تجربه وړاندې کړي. د دې ادعاوو برعکس، د دې ډلې مذهبي ایډیالوژي له سیاست سره تړلي ده؛ د دوی سیاسي اجنډا د ساده وسیلو او میتودونو لکه جومات، وریا بشري سرچینو او شخصي لگښتونو په کارولو سره واک ته لاسرسی دی. تبلیغی جماعت هیڅکله ځان په ځانګړو پولو پورې محدود نه کړی، او نه هم د یو ځانګړي دولت یا ایډیالوژي ملاتړ کوي. بلکه، دا ځان د یوې چترۍ په توګه ګڼي چې د هغې لاندې هر څوک چې د هغې اصول مني کولی شي خپل ځای ومومي، او ننوتل او وتل اسانه دي

-د تبلیغ او اصلاح جماعت:

-د تبلیغ او اصلاح جماعت د هیواد یوله مهمو سني غورځنگونو څخه دی. دا د مذهب او د اوسني دور د خلکو اړتیاوو ترمنځ د همغږۍ د ترلاسه کولو، اوسنیو مسلو ته د رسیدو او په ایران کې د سنیاو ترمنځ د مذهبي ژوند د بیا راژوندي کولو د یوې وسیلې په توګه خپل شتون اعلان کړ. دا ډله یوازینی ډله ده چې په ټول هیواد کې د سنیاو ترمنځ پراخه شتون لري. په "طریقې او حل لارې" کتاب کې، چې د تبلیغ او اصلاح

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلی حالت

جماعت د خپلو نظرونو د تعریف لپاره لیکلی، ویل شوي چې په ایران کې د دې ډلې بنسټ په ایران کې د سني عالمانو او مفکرینو یوه ډله وه، چې د قرآن او د پیغمبر صلی الله علیه وسلم د سنتو له تعلیماتو څخه اغیزمنه وه، چې پایله یې دا وه چې د قرآن تعلیماتو پر بنسټ د مسلمان فرد، مسلمانې کورنۍ او مسلمانې ټولنې د زده کړې له لارې، دوی کولی شي خپل اهداف ترلاسه کړي. په پایله کې، دا مدني ټولنه، چې د اسلامي فکري واک پر بنسټ ولاړه ده، د هیواد په ټولو سني سیمو کې زبیریدلې او فعالیت کوي.

-جماعت الدعوة والاصلاح (تبلیغ او اصلاح): د یوې پرمختللي مذهبي ډلې په توګه، هڅه کوي چې د سیاسي او مذهبي مسلو په اړه د نوي کولو او نوي فکر کولو ساحې ته وده ورکړي، پشمول د زغم، د نورو منل، قومي او مذهبي ګډ ژوند، په تنوع او څو کلتوریزم ټینګار کول، د سلفي تکرار څخه ډډه کول، د اساسي قانون په چوکاټ کې د سیاسي ګډون هڅول، د ډیموکراټیک سیاسي اصلاحاتو غوښتنه کول، په ایراني ټولنه کې د بنځود وضعیت په اړه عصري لید، او د عصري نړۍ د لاسته راوړنو هرکلی کول.

مکتب قرآن (د قرآن مدرسه): د قرآن غورځنګ دفتر د ایران په معاصر تاریخ کې یوله لویو سني غورځنګونو څخه دی، چې په عمده توګه د هیواد په لویډیځه سیمه (کردستان ولایتونو) کې راڅرګندیدي. دا غورځنګ په قرآن، سنت، اجماع، او د علامه احمد مفتي زاده او د تیرو او اوسنیو نورو ژمنو عالمانو او مفکرینو په نظرونو او افکارو تکیه کوي چې د پوهې سرچینې دي. هغه څه چې د قرآن مکتب تعلیمات او بنسټونه بلل کېږي په لویه کچه د اسلام د دین په اړه د علامه احمد مفتي زاده ورته نظرونه، تفسیرونه او نظرونه دي، چې په اسلامي نړۍ او لویډیځ کې د مختلفو تاریخي او معاصرو فکري غورځنګونو تر اغیز لاندې ترتیب او تشریح شوي دي. پداسې حال کې چې د مکتب عقیده اساس اسلام دی، دا اساس دودیز اسلام نه دی، بلکې یو تفسیر دی چې هڅه کوي د نورو غورځنګونو عناصر یوځای کړي او ددوی سره مطابقت ولري. پایله یې یو اسلام دی چې د دودیز اسلام برعکس، د اسلام او سیاست په یووالي باور لري او مشورتی حکومت د حکومتداری د مستند ماډل او د اسلامي ټولنې د ناروغیو د درملنې په توګه یې تعریفوي. که څه هم دا په کلکه د لویډیځ سیکولریزم ردوي، دا زغم، کثرتیت او ډیموکراسي بڼې، د هغه مشورتی حکومت سره سم چې ښوونځی یې غواړي..

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلی حالت

په پای کې، هغه د فرقو او عرفانیانو د شاهدی او د عقلانیت ردولو په اړه د ټینګ ټینګار دروغ اعلانوي، پداسې حال کې چې شاهدي د حقیقت د پوهیدو لپاره د یوې وسیلې په توګه پرې ټینګار کوي، او مینه د مومنانو د خدای او یوبل سره د نښلولو لپاره د اړینو عناصرو په توګه ښیي. د علامه مفتي زاده له مړینې وروسته، قرآني مکتب په دریو څانګو ویشل شو چې مختلفې طریقې لري: د سید سعدي قریشي په مشرۍ د حکومت شورا (اکثریت طیف)؛ د کاکا حسن امیني په مشرۍ د کردستان قرآني مکتب؛ او د سید رضاګیر امیني په مشرۍ د اخوان المسلمین ډله.

په ایران کې د سنیا نو په راتلونکي اغیزه کونکي عوامل:

-د راتلونکي د ټاکلو لپاره لومړی ګام د مطالعې لاندې موضوع پورې اړوند اغیزمن او مؤثر عوامل او متغیرات پیژندل او تحلیل کول دي. په ایران کې د سنیا نو په اړه، د فعالینو او ګټه اخیستونکو ډله په څلورو کټګوریو ویشل شوې ده:

-لومړی: دولتي او محلي فعالین او ګټه اخیستونکي.

-دوهم: غیر دولتي فعالین او ګټه اخیستونکي.

-دریم: بهرني فعالین او ګټه اخیستونکي.

-څلورم: سني اتباع)

په عمومي توګه، رجحانات، پېښې، درک او کړنې څلور عوامل او برخې دي چې راتلونکی شکل تعریفوي. رجحان تاریخي او وختي تسلسل ته اشاره کوي، پداسې حال کې چې میګا ټرینډونه او ډرډمهاله بدلون پروسې دي چې پراخه ساحه او بنسټیزې اغیزې لري. یوه پېښه په تاریخي نا انډولۍ تمرکز کوي. رجحان د وخت په تیریدو سره په معلوماتو یا پېښو کې منظم بدلونونه ښیي، چې په تیرو وختونو کې پیل کېږي او راتلونکي ته دوام ورکوي. په هر صورت، د رجحاناتو برعکس، پېښې د حقایقو یا پېښو محصول دي چې په عمومي ډول رجحانات او راتلونکي اغیزمنوي. تصورات د راتلونکي په اړه د مختلفو اشخاصو او ډلو د غوښتنو محصول دي. په پای کې، عملونه د راتلونکي په اړه د مختلفو لوبغاړو د نظرونو لخوا شکل کېږي. میګا ټرینډونه ځواکمن او لوی رجحانات دي چې راتلونکی ته شکل ورکوي، او دلیل یې په کې ترټولو لوی نفوذ او رول لري.

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلی حالت

-د دې عواملو د مطالعې او تحلیل لپاره یو پیژندل شوی مثال د PESTEL تحلیل دی، کوم چې خپل نوم د سیاسي، اقتصادي، ټولنیز، کلتوري، ټیکنالوژیکي، چاپیریالي او قانوني عواملو له ابتدایي حروفو څخه اخلي. دا ماډل د هغولویو عواملو د ارزونې او تحلیل لپاره یو ستراتیژیک چوکاټ دی چې په ژوره توګه په فعالیت اغیزه کوي:

-سیاسي عوامل: په یوه ټولنه یا یوه ځانګړې ډله کې د حکومت د مداخلې طریقې او اندازې پورې اړه لري، چې د ټولني او د هغې د افرادو تعاملات اغیزمن کوي.

اقتصادي عوامل: د اقتصاد فعالیت منعکس کوي، کوم چې په ټولنه او د هغې په اشخاصو باندې د پام وړ اغیزه کوي.

ټولنیز کلتوري عوامل: یو عمومي اړخ چې د ډیموګرافیک ځانګړتیاوې، باورونه، ارزښتونه، نورمونه، دودونه، او نور ټولنیز متغیرات منعکس کوي چې ټولنه پکې فعالیت کوي.

ټیکنالوژیکي عوامل: پدې کې د نوښت او ټیکنالوژۍ پورې اړوند عوامل شامل دي چې د ټولني فعالیت، لید، باورونه، چلندونه مثبت یا منفي اغیزه پرې کوي.

-د چاپیریال او ځمکې عوامل: پدې کې د ایکولوژیکي او چاپیریالي اړخونو پورې اړوند عوامل شامل دي لکه د چاپیریال مسلې، د اقلیم بدلون، او د ځمکې سرچینې، محدودیتونه، او فرصتونه چې ټولنه او د هغې افراد اغیزمنوي.

-دا ممکن د سیاسي عواملو سره ورته وګڼل شي، مګر دوی ځانګړو قوانینو او مقرر اتو ته اشاره کوي چې په روښانه او څرګنده توګه په ټولنه اغیزه کوي.

-دا ویل کېدی شي چې په ایران کې د سني اسلام راتلونکي د څلورو لویو لوبغاړو د تعامل، اړیکو او متقابل نفوذ محصول دی چې د PESTEL عواملو په چوکاټ کې فعالیت کوي، چې د راتلونکي تعریف کولو اجزاو د جوړولو لامل کېږي. په همدې اساس، او د بشپړو شویو مطالعاتو له مخې، د PESTEL شپږ عوامل، چې د لویو لوبغاړو د تعامل او نفوذ محصول دي، په ایران کې د سنیانو راتلونکي جوړوي او لارښوونه کوي، د

د مشهد سفر او د سنيانوغم خپلې حالت

څلور تعريف كووونكو اجزاو په چوكاټ كې څرگنديږي. د تحليل اسانتيا لپاره، او د پورته ذكر شويو عواملو ترمنځ نسبي تداخل ته په پام سره، دا عوامل په پنځو كټگوريو ویشل شوي دي:

1. سياسي-قانوني، 2. اقتصادي، 3. ټولنيز-كلتوري، 4. ټيكنالوژي او پوهه، او 5. چاپيريالي-سيمه ايز. 1-د ايران په شمال لويديځ كې د كرمانشاه د امام شافعي جومات (څيړونكي)

الف) سياسي او قانوني تغيرات:

- ډير سياسي او قانوني تغيرات په ايران كې په سني ټولني اغيزه كوي، چې تر ټولو مهم يې عبارت دي له: د حكومت او ملتپالووسله والو ډلو، په ځانگړي توگه د كردانو، او د هيواد په جنوب ختيځ كې د مذهبي وسله والو ډلو ترمنځ سياسي او نظامي كړكچونه؛ د مذهب رسمي تفسير او په ټولنه كې د هغه د پلي كولو هڅې؛ د حكومت دننه او د هيواد د سياسي ډلو ترمنځ سياسي كړكچونه؛ د آزادۍ، ډيموكراسۍ، د اتباعو د حقونو د خپرو اترو او د قانون د حاكميت په لور د رجحاناتو خپرېدل؛ د بيلتون غوښتنې په لور مخ په زياتيدونكي تمايلات او د مركزي او استبدادي ماډلونو بې كفايتي؛ د سنيانو په وړاندې سياسي او اداري تبعيض او محدوديتونه؛ محدود او تبعيض كوونكي قوانين؛ او د ټولني په ځينو برخو كې د سيكولريزم په لور تمايل.

ب) اقتصادي تغيرات:

نا مناسب اقتصادي شرايط او د سوداگري نامناسب چاپيريال، د تقاعد فنډونو، بانكي سيستم او مالي سيستم كې د لويو بحرانونو سره يوځای؛ پراخه او دوامداره انفلاسيون؛ او ډيره بې كاري، د خلكو لپاره د ژوند شرايط ستونزمن كوي. دې كار د ټولني اكثريت دې ته اړ ايستلی چې باور وكړي چې دا ناکامي د موجوده فقهي او مذهبي بنسټونو له امله ده.

ج) ټولنيز-كلتوري تغيرات:

- د نويو ټولنيزو ډلو لکه ځوانانو، ښځو او روڼ اندو وده؛ د نويو ځوانو ډلو جوړول؛ د ټولني متقابل تړاو او متقابل انحصار؛ د عقلا نيت او انتقادي فکرو وده؛ د مدني فعاليتونو زياتوالی او په ټولنيزو، كلتوري او مصرفي فعاليتونو كې د خلكو زياته برخه اخیستنه؛ د ژوند په طرز كې بدلون؛ د كورنۍ جوړښت او ارزښتونو كې ژور بدلونونه؛ نسلي تشې؛ د عصري جلاوالی او گډوډي چې هويتونه پکې ټوټې ټوټې كېږي؛ د ټولنيز ارزښت

د مشهد سفر او د سنیا نوغم خپلی حالت

سیستم کمزوری کول؛ د فیمینیسټ غورځنگونو وده؛ د اقلیتونو او ماشومانو حقونه؛ او د ټولنیزې پانګې کمزوری کول په عمومي توګه د ایران په ټولنه کې او په ځانګړي ډول د هیواد په سني ټولنه کې تر ټولو مهم کلتوري او ټولنیز متغیرات دي. د "بځو غورځنگ" جوړول* ژوند، آزادي" په ایراني ټولنه او د مذهب دودیز تفسیر کې ژور او پراخ بدلونونه راوستي دي، چې په طبیعي ډول به په ایران کې هم په سني اسلام اغیزه وکړي.

(د) د ټیکنالوژۍ او پوهې متغیر:

-د رسنیو مخ په زیاتیدونکي اندازې او رول، د عصري اړیکو وسیلو پراختیا، د معلوماتو او مخابراتو ټیکنالوژۍ انقلابی پراختیا، او د ټولنیزو شبکو پراختیایي اړیکې، ژوند طرز او کاري بدل کړی دی، او زده کړه یې اسانه کړې او پراخه کړې ده. د لوستو خلکو زیاتیدونکي شمیر، د معلوماتو اتلول، او د غیرپروسس شوو لویو معلوماتو حجم په ټولنه کې ډیر باورونه او ارزښتونه اغیزمن کړي دي. سربیره پردې، د نوي ټیکنالوژۍ لخوا فعال شوي د داخلي او بین الثقافتی اړیکو اسانتیا او زیاتوالی د سني ټولنې په خبرو اترو او لید اغیزه کړې ده.

(f) د سیمه ایز چاپیریال متغیر کیدل:

-د دوامداره پراختیا بحث وده او پراختیا، د چاپیریال حرکتونه، د سرچینو غیر موثر مدیریت، او سیمه ایز ګواښونه د تیر په پرتله د ټولنې لید بدل کړی دی.

-د پورته ذکر شویو عواملو سربیره، دا باید په پام کې ونیول شي چې د نړیوال کیدو پروسه، د څو اړخیزه پدیدې په توګه چې د خلکو په ژوند، فکرونو او چلندونو یې ژوره اغیزه کړې، په عمومي توګه د ټولنو او په ځانګړي ډول د نړیوالې ټولنې په جوړولو کې بنسټیز رول لوبوي. په ځانګړي ډول سني ټولنه ډیر راتلونکي کارپوهان پدې باور دي چې نړیوال کیدل تر ټولو مهمه پروسه ده چې په راتلونکي اغیزه کوي. د نورو پروسو رامینځته کولو سربیره، نړیوال کیدل په دريو ابعادو کې بنسټیز بدلونونه راوړي.

- په سیاسي اړخ کې، دا به د ملي حکومتولۍ جوړښت او همدارنګه په نړیوالو اړیکو کې د بدلونونو لامل شي.

- په ټولنیز کلتوري اړخ کې، دا به د یو متحد نړیوال کلتور رامینځته کیدو لامل شوی، کوم چې به تریوې اندازې پورې فرعي کلتورونه ځنګ ته کړي. دا په ټوله نړۍ کې د همجنسي نورمونو او متحد ټولنیزو

د مشهد سفر او د سنيانو غم خپلی حالت

خوځښتونو رامینځته کولو لپاره یې چاپیریال هم رامینځته کړی، لکه د بنځو، اقلیتونو او بشري حقونو. مسایل .

په اقتصادي اړخ کې، نړیوال کیدل د هیوادونو ترمنځ د اقتصادي اړیکو پراختیا او په ټولو هیوادونو کې د یو متحد مصرف کوونکي کلتور رامینځته کیدو لامل شوی. که څه هم په منځني ختیځ کې د نړیوال کیدو له امله رامینځته شوي فشارونه تردې دمه د نورو سیمو په پرتله خورا کم دي، دا باور کول گران دي چې د دې سیمې هیوادونه به په راتلونکې لسيزه کې په ورته ډول د دې پروسې په وړاندې مقاومت ته دوام ورکړي. د بهرنیو ارزښتونو او ژوند طرز العملونو، بهرنیو ایدپالوژيو او متضادو نورمونو فشارونه په ایران باندې له پامه غورځول کیدی نشي، لکه څنگه چې د بهرنیو فابریکو څخه راغلی توکي له پامه غورځول کیدی نشي .

-په ایران کې د سني اسلام راتلونکی:

په ایران کې د سنيانو وضعیت د نړۍ عمومي واقعیت، او نړیوال مسایل او چاپیریال منعکس کوي. اسلام او په هیواد کې موجوده وضعیت، که څه هم دا خپل ځانگړي شرایط لري. د دین حالت، په ځانگړې توگه په ایران کې د سني اسلام راتلونکی، یو متضاد دوه گونی دی. له یوې خوا، لکه څنگه چې جغرافیه پوه او انټروپولوژیست ډیویډ هاروی باور لري، د وخت او ځای راتولیدل داسې نړۍ ته یې لاره هواره کړې چې هره ورځ او هره شیبه د نړیوال مخابراتي سیستم دننه د نړۍ لویه برخه گرځي. دا حالت د تیرو، دودونو، ډلو ایزو هویتونو سره د اړیکو د پرې کولو لامل کیږي، چې د پانگوالی یا عصري کولو دوامداره پروسې او د مذهب کمزوري کیدو لامل کیږي. په ژوند کې د مذهب کمیدل او په مذهب کې د ټولنیز باور کچه راتیتیدل د ښکته کیدو په حال کې دي. له بلې خوا، لکه څنگه چې ماسیو وایي، د مذهب راتلونکی، په ځانگړې توگه نوی مذهب، په راتلونکو شلو کلونو کې، که منظم وي یا غیر منظم، به د لوړیدو په حال کې وي. په رسنیو کې مذهب به د اوس په پرتله پیاوړی وي. که څه هم ځینې مذهبونه ممکن خپل پیروان له لاسه ورکړي، دا سلنه به د ټول نفوس په پرتله کوچنی وي، او نور مذهبونه به راڅرگند شي. ټولنپوه کاسټیلز هم په دې باور دی چې د کاتولیکزم او نړیوال اسلام اصول ممکن حتمي گټونکي وي. د دې نظر پربنسټ، د مذهب رول به پیاوړی شي او موږ به په ژوند او ټولنیزو تعاملاتو کې د هغې د لوی شتون شاهدان شو.

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلی حالت

له بلې خوا، په معاصر ایران کې مذهب خورا اغیزمن ټولنیز رول لوبولی دی، او پدې وروستیو کې، په حکومت کې د مستقیم بنسټګریتیا له امله، د مذهب لپاره پایلې شتون لري. که څه هم مذهبي عقیدې او عملونه د مومنانو د ورځني ژوند سره دومره تړلي دي چې دوی د دوی د هويت برخه ګرځیدلي دي. د هويت دا اړخونه نه یوازې نه حل کیدونکي دي، بلکې د دې اشخاصو چلند او تعاملات هم جوړوي. په هر صورت، په اوسني عصر کې، هغه څه چې د مذهب سره پیدېږي په لویه کچه د مذهب د با دارانو او استازو (مومنانو) لخوا ترسره شوي انتخابونو پورې اړه لري).

په هیواد کې ترسره شوې څیړنې ښيي چې په تیرو پنځو کلونو کې په پادریانو کې د ځوان نسل د باور کچه راتپته شوې ده، د انقلاب دریم نسل هم د دود او عصري کولونو ترکیب غواړي، یا په بل عبارت، د نن ورځې نړۍ کې د دود نوي تعبیر، چې په هغو پخوا نیو ترکیبونو کې رېښې لري. په هر صورت، هغه څه چې دا نسل د دې هدف او ترکیب په ترلاسه کولو کې مغشوش کوي، له یوې خوا، د رښو لکه سپورمکیو او انټرنیټ له لارې په نړیواله کچه د لاسوهنې شوو معلوماتو جریان دی. له بلې خوا، د مفکرینو نشتوالی چې د دې ترکیب د جذبولو توان لري. د نن ورځې د انقلاب دریم نسل هڅه کوي چې د خپلو دودونو دقیق تفسیر او نړیوال پوهاوی چمتو کړي، ترڅو دوی د نړیوالو رښو په شرایطو کې هم درک شي. له همدې امله، دا ویل کیدی شي چې د نن ورځې تنګي ځوانان او ځوان نسل د تیرو نسلونو څخه توپیر لري؛ د دوی خبرې اترې، ژوند طرز، ارزښتونه، او د حوالې سیتونه د پام وړ متنوع او څو اړخیز دي. د ټولني د غړو، په ځانګړې توګه د ځوان نسل د حوالې په سیت کې بدلون د دوی د ارزښتونو، نورمونو، دودونو او د لویدیځ چلند تقلید کې د بدلونونو له لارې لیدل کیدی شي. د هیواد د سني ټولني په دریم نسل کې دا بدلون هم تریوې اندازې پورې لیدل کیدی شي)

که څه هم په اسلام او مذهب باور د ډیرو سنیا نو په منځ کې ثابت پاتې دی، او د دوی یوه لویه برخه په خدای او اسلام باور لري او مذهبي مراسمو او عبادت ته غاړه اړدي، ځوانان د مذهبي عقیدې او مذهب مختلف ماډلونه لري. شواهد ښيي چې د منځني طبقې او پورته اکثریت په ایران کې سني ټولنه په دودیز ډول مذهبي مراسمو او عبادتونو ته غاړه اړدي، خو د مذهب په نمونو کې بدلون او تنوع، په ځانګړې توګه د ځوانانو په منځ کې، په دوامداره توګه مخ په زیاتیدو ده. د مذهبي لید څخه د سني ټولني دننه کثرتیت او تنوع

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلی حالت

ورځ په ورځ زیاتېږي، چې د مذهب، بې دیني، رسمي مذهبیت، بنسټپاله مذهبیت، او صوفي مذهبیت سره د مخالفت پراخه لړۍ پکې شامله ده. له بلې خوا، په هیواد کې د لویو رجحاناتو سره سم، مور د مخ په زیاتیدونکي عمومي احساس شاهدان یو چې مذهبیت کمېږي، او د حکومتداری د منلو وړ لار به سیکولریزم وي. دا ټولنه به د مذهب او سیکولریزم ترمنځ د دوه گونیتوب سره مخ شي، مگر داسې ډلې شتون لري چې د شرعي قانون سره د دوی د اطاعت لپاره پیژندل کېږي چې دا بحث به سیالي وکړي. دا کولی شي په ټولنه کې شخړې او تضاد رامینځته کړي، او په پایله کې، د نسل ویشرا منځ ته شي ..

په هر صورت، د مذهبي ژمنو اشخاصو ترمنځ، مور به د بدلونونو شاهدان هم شو. په عمومي طبقه بندی کې، په ایران کې سني ټولنه په څلورو مذهبي جبهتونو ویشل کېدی شي، او بیا په ایران کې د سني اسلام راتلونکي د دې جبهتونو د نفوذ او خپریدو پر بنسټ تحلیل کېدی شي. دا رجحانات دا دي: تصوف، روښانتیا، سلفیزم، او منځلاری متوسطیت.

د- کردانو په منځ کې د صوفي احکامو نفوذ د پام وړ کم شوی دی. د صوفیانو د استوګنځایونو او خانقاوو احصایې، او همدارنگه د درویشانو او د هغوی دننه فعالو صوفیانو شمیر، په کرد سیمو کې د دوی د پخواني حالت سره د پرتلې وړ ندي. په ټولو کرد سیمو کې د فعالو درویشانو شمیر په چټکۍ سره کم شوی، او د دوی ټولني په تیرو څو لسیزو کې په ځانګړو ښارونو او کلیو پورې محدودې شوې دي ترډیرو کوچنیو ډلو پورې. د دې کوچنیو ډلو شمیر هم مخ په کمیدو دی، او دا امکان نلري چې د دې ټولنو کومه نېنه به په راتلونکو کلونو کې د کردانو په منځ کې پاتې شي. په ورته وخت کې، د هیواد په جنوب کې د سنیا نو په منځ کې تصوف د پام وړ شتون نلري. په ختیځ او جنوب ختیځ کې د دیوبندیانو د خپریدو او د اهل حدیثو د نفوذ سره، تصوف د پام وړ کم شوی، او ډیر صوفي زیارتونه ویجاړ شوي دي. په دې وروستیو کې، په ټولنه کې د دودیزې طبقې د یوې برخې ملاتړ او په سني سیمو کې د ځینو جمعې د لمانځه د مشرانو او واعظانو د ټاکلو له امله، مور د طریقې رجحاناتو کې نسبي وده لیدلې ده، که څه هم د دوی ټولنیز نفوذ پراخ نه دی.

په هر صورت، سلفي فکر عموماً په دوو کټګوریو ویشل شوی: سلفي-دعوت او تکفيري-جهادي سلفیت. جهادي او تکفيري سلفیت په ایران کې د سنیا نو په منځ کې ژورې رینې نلري. دوی په تدریجي ډول شتون لري، د اسلامي نړۍ شاوخوا چاپیریال څخه اغیزمن شوي، او په عمومي توګه د سنیا نو په منځ کې پراخه شهرت

دمشهد سفر او د سنيانو غم خپلی حالت

نه لري. په ورته وخت کې، سلفي-دعوت يا تکفيري سلفيت، چې تاوتريخوالي ته لاره نه هواروي مگر سخت نظر لري، د سنيانو په منځ کې نسبتاً فعال شتون لري. سره له دې چې غريټوب يې لږ دی، خو تو انبدلی چې خپل شتون د هیواد څخه بهر په انټرنیټ او سپورمکي چينلونو کې د پراخ شتون له امله د پام وړ احساس کړي. البته، د هیواد په جنوب کې ځینې شافعي سنيان د سلفيزم سره تړاو لري او د منځلارو سلفيانو په توګه پیژندل کېږي. په هر صورت، سلفيزم، په خپله تخنیکي معنی کې، د هیواد په جنوب کې د سنيانو له مذهبي تمایل سره توپیر لري، او د سني مذهبي څرګندونو اهمیت باید د سلفيزم په توګه تعبیر نشي.

د عصري کولو سره د تړلې روښانتیا تګلاره د سنيانو په منځ کې پراخه نه ده؛ محدود شمیر تعليم یافته اشخاص په هیواد کې د روښانتیا د موجوده فضا څخه اغیزمن دي او پدې برخه کې په انفرادي فعالیتونو کې ښکېل دي، مګر دا د سني نفوس په منځ کې پراخه منل شوې نظریه نه ده. د مذهب په اړه معتدل او متوازن چلند، د اسلامي بیدارۍ څخه ډیر اغیزمن شوی، سره له دې چې د خپل لنډ عمر سره سره، په هیواد کې د سنيانو په منځ کې نسبتاً ښه ترلاسه شوی او د تعليم یافته او ټولنیز پلوه اغیزمنو اشخاصو او شخصیتونو د لوی شمیر لخوا تعقیب کېږي. په سني ټولنه کې د دې چلند نفوذ مخ په زیاتیدو دی، او د ځوانانو د یوې برخې پام یې د خپلو عقلي او عصري نظرونو له امله ځانته اړولی دی، که څه هم د هغې لاسرسی او نفوذ نړیوال نه شي ګڼل کېدی.

یورته ذکر شویو ټکو ته په پام سره، تمه کېږي چې په ایران کې د سني اسلام راتلونکی به د نړیوال کیدو، د معلوماتي او مخابراتي ټیکنالوژۍ انقلاب، او ملي او نړیوالو کلتوري او ټولنیزو خوځښتونو څخه رامینځته شوو ننگونو سره مخ شي. د مذهبي حکومت تر اغیز لاندې د ژوند تجربه او د هغې ناکامی، د سیکولر او مذهبي ضد غورځنگونو د ودې سربیره، په لنډمهاله کې د مذهبي عقایدو کمښت او د مذهبي مراسمو په تعقیب کې یې د پام وړ کمښت لامل شوی. د ځینو منځلارو اسلامي غورځنگونو او اصلاح غوښتونکو هڅې چې دین عصري کړي او د نن ورځې دنړیوال چاپیریال سره یې تطابق وکړي ممکن د ټولنې د یوې برخې پام ځانته راجلب کړي او د بدلون لپاره لاره هواره کړي. په هر صورت، هغه څه چې روښانه دي دا دي چې په نږدې راتلونکي کې، د ایران سني اسلام به د دود او عصري کیدو دوه ګونی حالت ته راشي. له دې څخه د راپورته کیدو لپاره، دا باید وکولی شي یو نوی تعبیر وړاندې کړي چې د اوسني واقعیت سره سم وي. د

د مشهد سفر او د سنیا نوغم خپلی حالت

سنیا نو ترمنځ د مذهبي گواښ احساس ته په پام سره، د ایران د ټولني د دې برخې د ټولنيز شتون لپاره لومړنی انگېزه د پرمختگ پر بنسټ همکارۍ کې د رېښتيني گډون پر ځای د تبعيض څخه د تېښتې په څېر انگېزو له امله پاتې ده.¹⁷

ددې فصل حوالې:

- هوشمند، احسان، ۱۳۹۶، په ایران کې سنیا، شرح ورځپاڼه، ۲۹۵۳ گڼه.
 - د مولوي عبدالحميد په وينا، د جمعي لمونځ په زاهدان کې.
 - داودي، عليرضا، سيد وحيد اغلي، او محمد رضا رسولي، په خوزستان کې د اتباعو ترمنځ د مذهبي فرقو په بدلولو کې د وصال سپورمکي شبکې په اړه د نظرياتي پروگرامونو د رول مطالعه، د ټولنيزو او کلتوري ستراتيژيودرې مياشتنۍ ژورنال، لسم کال، ۳۷ گڼه، ۱۳۹۹ هجري، مخونه ۳۱-۵.
 - سلطاني، عبدالظاهر، په ایران کې سني: فرصتونه اوننگونې (پيرانشهر: ارس خپرونې)، لومړۍ گڼه، ۱۳۹۵ هجري لمريز، مخونه ۵۳-۵۱.
 - هوشمند، احسان، کتاب.
 - خواجه، نصرالله، د جماعت غورځنگ: په جنوب ختيځ ایران کې دعوت او تبليغ، د ماسټري تيزس، علامه طباطبائي پوهنتون، تهران، ۱۳۹۱ هجري لمريز.
 - فريش، الف نور: په لويديځ پاپوا (ایران) کې د تبليغي جماعت راتگ او خپریدل
- , 2010S. Ranjaratnam School of International Studies Singapore, (ian Jaya)
(لاسرسی: 18 نومبر [https://www.rsis.edu.sg/wp-content/uploads/rsis-2024](https://www.rsis.edu.sg/wp-content/uploads/rsis-2024.pdf) .pdf191pubs/WP

¹⁷ - ادریس پیر صاحب د ایران پوهنتون پروفیسور او فعال، د جماعت الدعوة والاصلاح (تبليغ او اصلاح) غړی

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلی حالت

-قاسمي، محمد طيب، ژباړه عبدالرحيم سالارزي، د تبليغي جماعت او اصلاح اصلاح، (خراسان رضوي، توربت جام: شيخ الاسلام احمد جام مطبعه)، ۱۳۹۵ هـ.ش.

-جهان طاغوت، حسين، د تبليغي جماعت په غورځنگ کې سياسي پديده، د بسج ستراتيژيکو مطالعاتو مجله، ۱۷ کال، پرله پسې ۶۳، ۱۳۹۳ هـ.ش. طريقي او حل لارې، www.Islahweb.com

-انبارمو، منصور، ۱۳۹۹، په ايران کې د سلفيانو د پوهې تيوري: يوه قضيه مطالعه: د سني مذهبي ډلود طريقي مطالعه، د اسلام او ايران د تاريخ علمي ژورنال، الزهرا پوهنتون، دريم کال، گڼه ۴۷، گڼه ۱۳۷، مخونه ۱۹۸-۱۷۳.

www.Maktabquran.blogfa.com

-شريعتي مازناني، سارا او سمن ابراهيم زاده، مکتب القرآن؛ مومناني د "ملت" په یاد کې: په ايران کې د کردانو يوه قضيه مطالعه، د ايران کلتوري څيړنيز ژورنال، ۱۳۹۶، ۱۰ (۳)، مخونه ۹۹-۷۹.

-زندي، امير، محمد رحيم زندي، مهدي احمديان او حسين موسوي. ۱۴۰۱. د ملي امنيت په لورولو کې د مذهبي اقليتونو د نفوذ لپاره راتلونکي سناريوگانې: د سنیا نو يوه قضيه مطالعه، په اسلامي نړۍ کې د اساسي او تطبيقي مطالعاتو ژورنال، څلورم کال، ۱۴ گڼه.

-نصره اصفهاني، علی رضا او احمد کوهي اصفهاني، د اووم پراختيايي پروگرام لپاره د ايران لپاره د لويو نړيوالو رجحاناتو او راتلونکي رجحاناتو تحليل، د اسلامي مشورتي مجلس څيړنيز مرکز، ۱۴۰۱ هجري.

-سياسي، اقتصادي، ټولنيز، ټيکنالوژيکي، چاپيريالي، حقوقي.

-حافظيان، محمد حسين، په منځني ختيځ کې ايران: د سيمې راتلونکي رجحانات، د مرکزي يوريشيا مطالعات، دوهم کال، ۱۳۸۸ هجري.

-ويبسټر، آر. کې. فرانک، د اسماعيل قديمي لخوا ژباړل شوی، د معلوماتو ټولني تيوري، (تهران، قصيده سارا، ۱۳۸۳)، دوهم چاپ، مخ. ۳۰۴.

دمشهد سفر اودسنیانوغم خپلی حالت

-خان محمدي، کریم، په نړیوال افق کې د مذهبونو راتلونکې، ۱۳۸۶ هجري، ژمنه شوې انتظار وپاڼه،
www.Entizar.ir پایه، علي، په عصري نړۍ کې د مذهب راتلونکې، مذهبي فکر درې میاشتې، شیراز
پوهنتون، ۱۳۸۵ هجري، گڼه ۱۹، مخونه ۱-۲۴.

-حاتمي، محمد رضا، قادري عمي، او عشي عمي، ۱۳۹۵ هجري، د حوالې ډلو په ساحه کې د دریم نسل د
چلندونو د پراختیا مطالعه، ۱۳۹۵ هجري، په اسلامي نړۍ کې سیاسي څېړنه، مخونه ۲۵-۴۲.

-شکري، عظیم، او نور، په تعلیمي او مذهبي حوالې ډلو کې د نسلونو ترمنځ بدلونونو ټولنیزه مطالعه او
تحلیل: د کرمانشاه یوه قضیه مطالعه. د ټولنیز-کلتوري ستراتیژۍ درې میاشتې، ۱۳۹۹ هجري، لسم کال،
۳۷ گڼه، مخونه ۳۳-۶۲.

-هزار جریبي، جعفر، اورضا صفاري شالي، ۱۳۹۵ هجري، د زده کونکو په منځ کې د حوالې ډلو کې د بدلونونو
د لاملونو مطالعه، د اسلامي پوهنتون کلتور درې میاشتې، ۱۳۹۵ هجري، مخونه ۱۷-۴۴.

-فراستخواه، مقصود، "په ایران کې مذهبي سناریوگانې په آینده کې" (په راتلونکي کې په ایران کې څلور
مذهبي سناریوگانې)، د ایران فردا مجله، گڼه ۱۳، ۱۳۹۴ هجري، مخونه ۶۶-۶۹.

-مصالي، مهدي، د ایران د سنت خلکو یوه تشریحي اتلس: د ایران د سنت خلکو جغرافیه او فرقه ایز تاریخ
(تهران، امریکایي څېړندویه اداره، ۱۴۰۱)، مخونه ۱۱۸-۱۱۹.

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلی حالت

- په ایران کې د سني مذهب تاریخ او واقعیت:

- دا د هیخ خپرونکي یا کتونکي لپاره پته نه ده چې ایران، یا هغه څه چې پخوا د فارس په نوم پیژندل کیدل، د اسماعیل اول تر راتګ پورې د سني فرقي پیروي کوله، چې ځان یې د اووم امام موسی الکاظم لمسی اعلان کړ. اسماعیل اول، د صفویانو، په ۹۰۶ هجري (۱۵۰۰ میلادي کال) کې د شیعه امامي دولت لومړنی حکومت تاسیس کړ.

- د خميني انقلاب د صفویانو د دولت له تاسیس وروسته د فارس د دولت په تاریخ کې دوهم مهم بدلون ګڼل کیږي. سنيان د خميني په انقلاب کې شریکان وو او د شاه په نسکورولو کې یې ونډه درلوده. دوی د شیخ احمد مفتي زاده په مشرۍ د سني شورا لخوا رهبري کیدل. په هر صورت، د انقلاب له بریالیتوب وروسته، خميني دوی رد کړل، له خپلو حقونو څخه یې محروم کړل، او مفتي زاده یې زنداني کړ. دا د خميني په وړاندې د سنيانو د سخت غبرګون لامل شو. د سني ځوانانو د راټولولو لپاره یو سازمان جوړ شو. دا سازمان په دوامداره توګه پراختیا وموندله، نږدې ۲۱۰۰۰ غړو ته ورسید. دا پراخ شو ترڅو ټولې سني کرد، ترکمن، عرب، فارسي او بلوچ سیمې پکې شاملې شي، تر هغه چې دا د سني ځوانانو سازمان د ټولو سنيانو لپاره ریښتیني سیاسي، ټولنیز او فکري مشرتابه مقام شو، د خميني د پلان غندنه یې وکړه چې دوی یې له پامه وغورځول. نن ورځ، په ایران کې سني نفوس د ټول ایران د نفوس شاوخوا ۲۸٪ استازیتوب کوي، او دا سلنه په دوامداره توګه مخ په زیاتیدو ده، تردې چې دا مسله د ایراني اکاډمیکو لپاره د اندیښنې سرچینه ګرځیدلې ده. د المصطفی نړیوال پوهنتون د اکاډمیک بورډ یو مهم غړی، ډاکټر ناصر رفیعي، د "فاطمیه او د دعوت فرصتونه" تر سرلیک لاندې د یوې غونډې په پرانیسته کې وویل چې په ایران کې سني نفوس په چټکۍ سره مخ په زیاتیدو دی، پداسې حال کې چې شیعه نفوس کمیږي. هغه اشاره وکړه چې د سني لومړني بسونځي زده کوونکو شمیر په ایران کې د ټولوزده کونکو ۵۰٪ سره مساوي دی، پدې معنی چې د دوی شمیرد شیعه ګانو سره مساوي شوی دی.

د مشهد سفر او د سنيانو غم خپلی حالت

آيت الله مکارم شیرازی (یوله مشهورو شیعه عالمانو او په قم کې د شیعه مدرسې یوله مشهورو استادانو څخه) په ایران کې د سنيانو د زیاتوالي په اړه خبرداری ورکړی و، او په عامه توګه یې د "امام سجاد نړیوال کنفرانس" کې خپله ژوره اندیښنه څرګنده کړه.

په ایران کې سنيان تقریبا یوه بشپړه حلقه جوړوي چې د ایران د ټولو ګاونډیو سره د پولو په اوږدو کې غځېږي، پداسې حال کې چې شیعه ګان په مرکز کې متمرکز دي. ډیرې په وروستیو کلونو کې سني مذهب ته اړولي دي. د دې سیمو شمال ته، د کردانوسیمه د ایران په لویدیځه پوله عراق سره پیل کېږي. ډیرې د دې سیمو شافعیان دي، که څه هم ځینې یې افراطي شیعه ګان دي. د ایران د شمالي پولې سره د ترکیې سره،

-د سني ترکمنانو ډله شتون لري. نور شمال ته، د اذربایجان او سمندري ساحل سره په پوله کې، د تولیث په نوم یوه سني قبیلې شتون لري. د تهران شمال ته، د سمندریه اوږدو کې، د شیعه ګانو سیمه شتون لري. په هرصورت، په شمال ختیځ کې، چې د ترکمن صحرا په نوم یادېږي، سني حنفي ترکمنان شتون لري. په جنوب کې، د ایران په ختیځو سیمو کې، اصلي خراسانیان شتون لري، چې سني حنفي ترکمن دي. نور جنوب ته، د پاکستان پولې ته، د سني بلوچ قبیلې شتون لري. په دې توګه، د سنيانو حلقه، چې د ایران د نفوس ۲۸٪ جوړوي، د مرکزي شیعه سیمو شاوخوا ګرځي، کوم چې د سني جیبونو پرته نه دي، لکه شیراز سیمه، یا هغه شیعه ډلې چې سني مذهب ته بدل شوي دي، په شمول د اصفهان یوه ډله. د ایران حکومت په ایران کې د سنيانو په وړاندې د ظلم پراخه کمپاینونه پرمخ وړي، پشمول د عالمانو او واعظانو له منځه وړل، د بې ځایه کیدو او میشتیدو پالیسی، د سیاسي او اداري پوستونو څخه یې محرومول، او د شیعه اکثریت سیمو کې د جوماتونو، مرکزونو او ښوونځیو جوړولو څخه د سنيانو مخنیوی. د مثال په توګه، نږدې یو ملیون سنيان په تهران کې ژوند کوي، مګر دوی یو جومات یا مرکز نلري چې پکې لمونځ وکړي یا راټول شي. په هرصورت، د عیسویانو او یهودیانو لپاره کلیساګانې او د زرتشتیانو لپاره معبدونه شتون لري.

د یادونې وړ ده چې د ایران رژیم د شیعه فرقي څخه د سیاسي پوښتنې په توګه کار اخلي، او دا پراخه فرصت ورکوي چې په ایران کې او بهر کې د شیعه ګانو د مشهور ملاتړ ترلاسه کولو لپاره کار وکړي. د پیغمبرد کورنۍ د هغو غړو لپاره چې په فرقه ایزو جګړو کې شهیدان شوي وو، د دوی مبالغه شوې مینه د نورو سره د دوی

دمشهد سفر اودسنیانوغم خپلی حالت

د مینې څخه ډیره ده. هدف دا دی چې خلک وهڅوي او د دوی احساسات د خالص سیاسي موخو لپاره وکاروي.¹⁸

- شاه اسماعیل صفوی چې کله قدرت ترلاسه کړ خپله مور یې سني او حنفي مذهب ورته وپیل وپیل: یا شيعه دين قبول کړه یا هم مرگ ته ځان برابر کړه هغی د شيعه مذهب قبلولو څخه انکار وکړ پدې سره یې په شهادت ورسوله .

- په مشهد کې دامام رضا زیارت ته یې زیاته توجه وکړه چې بالاخره یې د خلکو څخه وغوښتل چې د مکې مکرمې په عوض خلک د حج لپاره باید مشهد ته راشي .¹⁹

18 - مسلم وپپ پانه / یحیی صهیب د اکتوبر په ۲، ۲۰۱۵ .

19 - عالم آرای شاه اسماعیل، چاپ ۱۳۸۴، مخونه ۳۴۶-۳۴۷

دمشهد سفر او دسنیانوغم خپلی حالت

په ایران کې ځینې ناروا او حرام کارونه :

پدې سفر کې مې ځینې دا سې څیزونه ولیدل چې صریحا ناروا او حرام دي:

1-دعلی بن موسی زیارت ته دحرم نوم ورکول: دغه پدې باندې ناروا او حرام دی چې دحرم حدود د الله جل جلاله لخوا ټاکل شوی لکه څنگه چې رسول صلی الله علیه وسلم پخپل مبارک حدیث شریف کې د مکی او مدنی حرم حدود داسې ښولي دي :

دلومړي ځل لپاره د مکی مکرمې حدود ابراهیم علیه السلام د الله جل جلاله په امر او وحی سره ټاکلي دي ، امام نووی رحمت الله علیه وایي : امام ازرقی رحمت الله علیه او نورو امامانو پخپلو اسانیدو سره ذکر کړي دي چې : ابراهیم علیه السلام ښودلي دي او نښې یې پرې لگولې دي او جبریل علیه السلام دغه ځایونه ابراهیم علیه السلام ته ښودلي وه بیا یې زموږ خور نبی محمد صلی الله علیه وسلم ته امر وکړ چې دغه نښې تازه کړي بیا داکار عمر رضی الله عنه وکړ بیا عثمان رضی الله عنه داکار وکړ بیا معاویه رضی الله عنه تر دې دمه دا نښې واضحې دي ولله الحمد ، امام ازرقی رحمت الله په آخر دخپل کتاب مکه کې ویلي دي : دحرم شریف هغه نښې او حدود چې دثبیه نومی ځای په سرمخی خواته شته هغه حرم دی او کومې نښې چې شاوخوا ته یې دي هغه حل دی یعنې دحرم د باندې دي ...

دحضرت ابن عباس رضی الله عنهما څخه روایت دی چې پیغمبر صلی الله علیه وسلم تمیم بن اسد الخزاعی رضی الله عنه د حرم شریف د حدودو د بیا نوی کیدو په خاطر ولیږه چې حضرت ابراهیم علیه السلام دغه نښې ایښي وې او ده ته حضرت جبریل علیه السلام وربښودلې وي .

فقهای کرامو مکه مکرمه او چاپیره یې حرام بللی دی ځکه چې دا حرمت الله جل جلاله په قرآن کریم کې بیان کړی دی فرمایي : **أُولَٰئِكَ يَرَوْنَ أَنَّا جَعَلْنَا حَرَمًا آمِنًا وَيُتَخَطَّفُ النَّاسُ مِنْ حَوْلِهِمْ أَفَبِالْبَاطِلِ**

يُؤْمِنُونَ وَيَنْعَمَ اللَّهُ بِكُفْرُونَ 67 20

دمشهد سفر او دسنیانوغم خپلی حالت

ژباړه: "آیا هغوی نه دي لېدلي چې مور هغوی ته یو امن حرم ورکړی دی، حال دا چې خلک د هغوی له شاوخوا څخه نیول کېږي (تبتول کېږي، وژل کېږي)؟ نو ایا دوی په باطل ایمان راوړي او د الله نعمت نه مني (کفر پرې کوي)؟"

امام قرطبي رحمت الله عليه و ابي: ددوی لپاره یې حرم دامن خای وگرځاوه چې د ددبسمن دحملې او اسیر کیدو څخه وژغورل شول .

-رسول الله صلی الله مبارک حدیث شریف دی چې فرمائي: : عن عبد الله بن عباس رضی الله عنهما قال قال الرسول صلی الله عليه وسلم {إنّ هذا البلد حرّمه الله تعالی يوم خلق السّماوات والأرض} أخرجه البخاري (1834)، ومسلم (1353) واللفظ له .²¹

ژباړه: دغه سیمه (مکه مکرمه) د خدای تعالی له خوا په هغه ورځ مقدسه شوی کله چې الله جل جلاله اسمانونه او ځمکه پیدا کړل.

-وقوله صلی الله عليه وسلم: {إنّ الله حرّم مکه فلم تحلّ لأحد قبلي ولا تحلّ لأحد بعدي، وإنّما أحلت لي - ساعة من نهار، فهو حرام بحرمة الله إلى يوم القيامة}. متفق عليه .²²

ژباړه: " رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمایلي دي: بېشکه دا ښار (مکه) الله هغه ورځ حرامه کړی ده چې اسمانونه او ځمکه یې پیدا کړل، نو دا د الله په حرمت سره ترقیامته حرامه ده. ما نه مخکې هېچا ته پکې جنگ روا نه و، او ترما وروسته به هم هېچا ته روا نه وي. ما ته هم دا یوازې د ورځې یوه شېبه روا شوه، بیا هم دا د الله په حرمت سره ترقیامته حرامه ده."

-امام زرکشی رحمت الله عليه ددې په حکمت کې ډیر وجوهات ذکر کړي دي له دې څخه: په ثابت شوو احکامو باندې التزام ، دهغو برکاتو ظاهریدل چې دغه حرم ته ځانگړی شوی دي .

د مکې د حرم اندازه:

21 - أخرجه البخاري (1834)، ومسلم (1353) واللفظ له .
22 - صحيح البخاري , كتاب الحج، باب فضل مكة وبنائها رقم الحديث 1353 : صحيح مسلم: كتاب الحج، باب تحريم مكة وصيدها وخلاها وشجرها ولقطتها إلا لمنشد رقم الحديث: 1833

دمشهد سفر او دسنیانوغم خپلی حالت

-دمدینې منورې له لوري: د تنعیم څخه درې میله اندازه ، د مالکي مذهب په کتابونو کې 4 یا 5 میله مسافه ده ، اوس د عائشې رضی الله عنها په جومات یادیري چې دکعبې شریفې او تنعیم ترمنځ مسافه حرم دی او تنعیم حل دی .

-دیمن له لوري 7 میله دی .

-د جدې له لوري 10 میله د حدیبی تر آخره پورې .

-د جعراني له لوري 9 میله د عبدالله بن خالد تر شعب پورې .

-د عراق له لوري 7 میله دی په مالکي کتابونو کې 8 میله دی .

-د طائف له لوري د عرفات دنمرې د نیمائی څخه 7 میله دی .

2- د حجاب نشتوالی: دا چې ایران اسلامي جمهوریت یادیري ، خو حجاب یو واجب او لازمي امر دی

۱- د حجاب نشتوالی د اسلام په مبارک دین کې ډیرې بدې پایلې لري ، په اسلام کې حجاب د ښځې د عفت او پاکۍ نښه ده. قرآن کریم او نبوي سنت ښځو ته د خپل بدن ساتنه او سترگو پټولو توصیه کوي .

-د حجاب نشتوالی د ځینو اسلامي مفسرینو او علماء له نظره د الله امر نه اطاعت کول گنبل کېږي

-ممکنه ده چې د حجاب نه مراعات کول لویه گناه ده .

۲- اجتماعي او اخلاقي اړخ :-

- حجاب د ښځو د شخصیت او وقار نښه گنبل کېږي ، او د ټولني په کچه د عزت او درناوي سبب کېږي .

- د حجاب نشتوالی ځینې وخت د ناوړه نظرونو ، بدفهمیو او احتمالي ناامنیو لامل کېدای شي .

- په ځینې کلتورونو او ټولنو کې د اخلاقي بحران یا بې احتیاطۍ ښکارندوي هم گنبل کېږي .

۳. رواني او فکري اغېزې:

-د حجاب درلودل ډېرې ښځې ته د اعتماد او ځان ساتنې احساس ورکوي .-

دمشهد سفر اودسنيانوغم خپلي حالت

-دحجاب نشتوالی کېدای شي ځينې وخت د ځان په اړه د فشار، اضطراب يا د ټولنيز قضاوت سره مخامخ کړي. .

-البته:

-ځينې (آزاد خياله) ښځې حجاب د خپل شخصي انتخاب او خپلواکۍ نښه گڼي، اود حجاب په اړه پرېکړه د دوی د عقيدې او احساساتو پورې تړلې بولي.

- او ځينې نورې (سکولر انې) بيا حجاب د تخلف او وروسته والي نښه هم بولي .

-د حجاب حکم د قرآن کریم په رڼا کې :

الله جل جلاله فرمایلي دي : **يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَمَهُنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ ۗ ذَٰلِكَ أَدْنَىٰ أَنْ يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ .**²³

ژباړه: ای نبی! خپلو مېرمنو، لورنو او د مؤمنانو ښځو ته وو ایه، چې خپل چادري (جلابیب) پر ځان راکش کړي؛ دا ډېره مناسبه ده چې وپېژندل شي (چې باحیا دي) او آزار ور ونه رسېږي.

تفسیر: -جلابیب: اوږده چادري ده چې ټول بدن پوښي

-دا آیت د دې لپاره نازل شو چې ښځې وپېژندل شي چې پاکدامنه دي، او څوک یې ونه رېروي

الله **وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا .**²⁴

ژباړه: او مؤمنو ښځو ته وو ایه، چې خپل نظرونه تپت کړي او خپل عفت وساتي، او خپل زینت (ښکلا) ښکاره نه کړي، پرته له هغې چې طبیعي ښکاره وي .

-تفسیر(ابن کثیر، قرطبي)

-زینت د بدن ښکلي برخې دي، لکه ویښتان، غاړه، لاسونه، اونور؛ ښودل یې د فتني سبب دی -

23 - سورت الاحزاب آیت ۵۹ .

24 - سورت النور آیت ۳۱ .

دمشهد سفر اودسنيانوغم خپلي حالت

-د حجاب په اړه احاديث :

رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دى المرأة عورة، فإذا خرجت استشرفها الشيطان. ²⁵

ژباړه: بنځه پرده ده (سترده) ، کله چې له کوره ووځي، شيطان هغې ته گوري (يعني د فتني سبب گرځي).

مطلب داچې : دلته د بنځې سترته اشاره شوې، اودا چې بيرون وتل يې که حجاب ونه لري د فتني باعث گرځي،

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : صنفان من أهل النار لم أرهما بعد: ... ونساء كاسيات عاريات، مائلات مميلات، رؤوسهن كأسنمة البخت المائلة، لا يدخلن الجنة ولا يجدن ريحها وإن ريحها ليوجد من مسيرة كذا وكذا». ²⁶

-ژباړه: د دوزخ دوه ډلې دي چې ما لا نه دي ليدلي: ... او بنځې چې کالي اغوندي، خوداسې ښکاري (لکه) لوڅې چې وي، (بدن ښکاره کوي)، ميلان لري اونور هم ور اړوي (بد اخلاقي وي) ، د دوى سرونه به د اوبنې د کوهان په څېروي (يعني ويښتان يې لوڅ کړي وي يا يې لور تړي وي)، دوى به جنت ته نه ننوځي اود جنت بوى به ورته نه رسېږي ، او بېشکه د جنت خوشبويي له ډېرې ډېرې فاصلي نه احساسېږي."

-يادونه :

د "کذا وكذا" معنى دا ده چې د جنت بوى له ډېرو اوږدو فاصلونو (مثلاً له پنځوس يا سل کلومتره) څخه احساسېږي، خورسول الله ﷺ دا اندازه په مشخص ډول نه ده ذکرکړې، بلکې په مهم ډول يې فرمايلي، چې مطلب يې لويه او لرې فاصله ده.

دا جمله د دې لپاره راغلې چې دا گناهکاران به دومره محروم وي چې حتی د جنت بوى به هم نه شي احساسولى، سره له دې چې د جنت بوى له ډېره لرې ځايه ترمشام رسېږي

د دين له نظره)د حجاب دنشتوالي بدې پايلې:

²⁵ - رواه الترمذي (1173)، وقال: حسن صحيح .

²⁶ - رواه مسلم (2128).

دمشهد سفر اودسنيانوغم خپلي حالت

- د الله د امر مخالفت دی. ځکه چې حجاب فرض دی؛ نشتوالی یې د معصیت لامل دی .
- د حجاب په نشتوالي فتنه خپرېږي او حجاب د ټولني د عفت ساتنه کوي .
- د حجاب نشتوالی د عزت کمښت دی ، بې حجابو ښځه د بدو نظرونو هدف ګرځي.
- د حجب نشتوالی د عذاب، او وعید لامل کېږي "کاسیات عاریات" ته د جنت نه ننوتو خبرداری ورکړل شوی .

مهم یادښت :

اسلامي تعليمات حجاب ته د عفت، وقار او د ټولنيز امن د ساتنې په نظر ګوري، نه د ښځې بندګۍ په نظر. حجاب د کرامت ساتنه ده، نه محرومیت .

د حجاب په اړه د معاصرو اسلامي شخصیتونو نظرونه :

شېخ عبدالعزیز بن باز (رحمه الله)-د سعودي عربستان پخوانی لوی مفتي :

شېخ ابن باز حجاب فرض ګڼلی دی او ویلې یې دي چې ښځې باید د خپلې شرعي اړتیا له مخې حجاب وساتي، ځکه چې حجاب د ښځې د عزت او د ټولني د پاکوالي ساتنه کوي .

حجاب په هره بالغه مسلمانې ښځه فرض دی، او د دین له ضرورتو څخه دی، نه شي کېدای پرېښودل چې شي .

شېخ محمد صالح المنجد-مشهور عالم او مفتي :

-د حجاب نشتوالی د دیني فساد او د ټولنيزو ستونزو لامل ګرځي. حجاب د ښځې د شخصیت محافظت کوي .²⁷

-مسلمانې ښځې ته حکم شوی چې شرعي حجاب ولري، ځکه دا هغه د فتنې او خطرونو څخه ساتي

²⁷ -الموقع الرسمي للشيخ محمد صالح المنجد .

دمشهد سفر او دسنیانوغم خپلی حالت

- شیخ یوسف القرضاوي:

د معاصر اسلامي فقیه او مفکر مشهور عالم قول :

حجاب یوازې د سترگو پټول نه دي، بلکې ټول بدن باید د نامحرمو سترگو څخه پټ وي، پرته له هغه څه چې طبیعت یې ښيي .

حجاب هغه شرعي جامه ده چې مسلمانې ښځې له نورو جلا کوي او په ټولنه کې یې عزت ساتي.²⁸

-علامه محمد بن صالح العثيمين (رحمه الله):

یوله لویو سعودی علماء څخه دی وایي :

-حجاب فرض دی، او د ښځې لپاره د دیني اطاعت او د الله د رضا د ترلاسه کولو وسیله ده .

-هغه څوک چې خپله سر او هغه برخې نه پټوي چې پټول یې لازم دي، نو په خپل ځان او دین یې حق نه دی ادا کړی²⁹

-شیخ محمد ناصر الدین الألباني (رحمه الله)، چې یوله مشهورو معاصرو محدثینو څخه و، د حجاب

په اړه :

شیخ الألباني رحمه الله حجاب فرض گڼي، او دا د ښځې د بدن پوره پوښښ لازمي گڼي. خو یو مهم بحث چې د هغه نظریه ځانگړی کوي، دا دی :

هغه د مخ پټول (نقاب) فرض نه، بلکې مستحب یې گڼي .³⁰

-د هغه څرگند نظر (لنډ اقتباس) :

28 - برنامج "الحجاب بين الدين والتقاليد" على قناة الجزيرة، .

29 - رسالة الحجاب" التي نشرها مركز الشيخ محمد بن صالح العثيمين.

al-amen.com

30 - حجاب المرأة المسلمة في الكتاب والسنة ص 49-ليکوال: ** شيخ محمد ناصر الدين الألباني طبعه: دار المعارف، بيروت.

دمشهد سفر اودسنيانوغم خپلي حالت

-فان سترالوجه والكفين ليس فرضا، وإنما هو من الفضائل والمكرمات التي يستحب للمرأة أن تتحلّى بها، وليس من الواجبات التي يَأثم تاركها .

-ژباړه :

د مخ اولاسونو پټول فرض نه دي، بلکې له هغو فضيلتونو او بسايستونو څخه دي چې بسځې ته مناسبه " ده چې ځان پرې بسکلی کړي؛ خودا له واجباتو نه دي چې پرېسودونکي به پرې گناهگار شي

-مهم ټکي د شيخ الألباني له نظره :

-د بدن پوښ فرض دی (بدن، ويښتان، غاړه، اونور)

-د مخ اولاسونو پټول مستحب دی، نه فرض.

-د حجاب ترک کول او د بدن د حجاب پرېسودل گناه ده؛ خود مخ ناپتي گناه نه گڼي.

- دليولونه د قرآني آيتونو او صحيح احاديثو پراساس خپل نظر ثابتوي.

يادونه:-

-د الألباني رحمه الله نظريه دې موضوع کې له ځينو نورو علماوو (لکه ابن باز او ابن عثيمين) سره توپير لري، ځکه هغوی د مخ پټول هم فرض گڼي، خو الألباني رحمه الله د شريعت له متونو مستند استدلال کوي چې نقاب مستحب دی، نه واجب .

-د مخ پټولو د اختلاف تفصيل:

د بسځو د مخ پټولو په اړه د اسلامي شريعت په رڼا کې مختلف فقهي نظرونه شتون لري، چې د قرآن کریم، نبوي احاديثو، صحابه کرامو اقوالو او د معاصرو علماوو د فتوو پراساس استنباط شوي دي³¹.

-د قرآن کریم لارښوونې : الله جل جلاله فرمايې :

31 - کلیمه • نیت .

دمشهد سفر او دسنيانوغم خپلي حالت

« يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكُمْ وَبَنَاتِكُمْ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَمِينَ مِّنْ جَلَابِيبِهِنَّ ذَلِكَ أَذُنِي أَنْ يُعْرِفَنَ فَلَا يُؤْذِينَ » وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا «³²

پښتو ژباړه: اې نبي! خپلو مېرمنو، لورنو او د مؤمنانو ښځو ته وو ايه چې خپل جلابابونه (لوی څادرونه) پر ځان راکش کړي؛ دا کار تر دې غوره دی چې وپېژندل شي (چې پاک لمنې دي) نونه به ځورول کېږي، او بېشکه الله ډېر بښونکی، ډېر رحم کوونکی دی .

تفسیر لنډیز (له تفسیر ابن کثیر او تفسیر قرطبي څخه)

-جَلَابِيبِهِنَّ": دا جمع ده د "جلباب" چې مطلب یې لوی څادردی چې ښځه پرې خپل ټول بدن پوښي، حتی مخ او سینه هم.

-يُدْنِينَ": مطلب دا چې هغه څادرونه دې راکښ کړي (يعني پر بدن دې راچاپېره کړي) څو بدن پټ شي.

-يُعْرِفَنَ فَلَا يُؤْذِينَ": يعنې دا لباس به سبب شي چې خلک وپېژني چې دا پاک لمنې مؤمنې ښځې دي، نو څوک به دوی نه ځوروي، نه به پرې بد نظر اچوي.

- دا آیت د ښځو د حجاب او ټول بدن د پټوالي د مشروعیت (بلکې وجوب) لپاره یو بنسټیز دلیل گڼل کېږي.

-استنباط د علماوو له نظره :

-امام ابن کثیر وایي چې دا آیت د دې لپاره نازل شو چې مؤمنې ښځې د جاهلیت له ډول ډول اذیتونو خوندي وساتل شي، او هغوی ته امر وشو چې د خپلو بدنونو او زینتونو څخه پرده وکړي.

-علامه ابن تیمیه، امام قرطبي، او ابن عباس رضی الله عنه فرمایي: د جلاباب هدف دا دی چې ښځې باید خپل مخونه هم پټ کړي.

-د ځینو حنفي علماوو له نظره مخ ښکاره پرېښودل روا دي، خو که د فتني وېره وي نو بیا مخ پټول واجب دي.

32 - الاحزاب ۵۹ آیت .

دمشهد سفر او دسنیانوغم خپلی حالت

دغه آیت د بنځود سترو لولپاره د جلباب یا لوی څاډرد اغوستلو امر کوي، چې د عفت او عزت ساتنې لپاره اړین گڼل شوی دی .

د مخ پټولو په اړه د علماوو نظرونه :

-د مخ پټولو په اړه د علماوو ترمنځ دوه اصلي نظرونه شتون لري

د مخ پټول فرض گڼل: ځینې علماوو لکه امام مالک، امام شافعي، امام احمد بن حنبل او د هغوی پیرو انود مخ پټول فرض گڼلې دي .

د مخ پټول مستحب گڼل: ځینې نور علماوو لکه امام ابو حنیفه او د هغوی پیرو انود مخ پټول مستحب - گڼلې دي، خود فتې د وېرو په صورت کې یې پټول فرض گڼلې دي

د دې اختلاف اصلي لامل د "إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا" (مگر هغه څه چې څرگندیږي) په تعبیر کې توپیر دی

-نړیواله تجربه :

په ځینو هېوادونو کې د مخ پټولو په اړه محدودیتونه وضع شوي دي :

-هالنډ: په ۲۰۱۹ کال کې په عمومي ودانیو کې د مخ پټولو محدودیت ولگول شو، چې د حجاب، سګي خولۍ او نورو مخ پټوونکو توکو په اړه وه .³³

-افغانستان: د اسلامي امارت د بیا واکمنېدو سره، د بنځود مخ پټولو حکم عملي شو، چې په ټلويزیوني خپرونو کې د بنځینه ویاندویانو لپاره ماسک اغوستل اړین شول³⁴

دغه اقدامات د بشري حقونو سازمانونو او نړیوالو ټولنو له لوري د بنځود حقونو د محدودولو په توګه وبلل شول (که سرې و اقعیت ته څیر شي نو دغه ټولني داسلام په ضد او غیر مسلمانو په خدمت کې دي)³⁵.

³³ - bbc.com .

³⁴ - tolonews.com .

³⁵ - [tolonews.co] .

دمشهد سفر او دسنيانوغم خپلي حالت

-پايله :

د بنځود مخ پټولو په اړه د اسلامي شريعت په رڼا كې مختلف نظرونه شتون لري، چې د علماوو د تعبيراتو او د فقهي د مذهبونو پراساس استنباط شوي دي. په دې اړه د قرآن كريم آيتونه او نبوي احاديثو د بنځو د سترلپاره لارښوونې كوي، خود مخ پټولو په اړه د فرضيت يا مستحبيت په اړه اختلاف موجود دي.³⁶

۳- مؤقته نكاح :

په ايران كې دخورا بدو او ناوړو عادتونو څخه يوه هم متعه يا مؤقته نكاح ده چې په شيعه مذهب كې جواز لري پدې سره يې ايراني ټولنه ككړه كړې ، ټول هوټلونه پدې مصيبت كې ښكيل دي ، دهوټلونو كاركوونكي د هلكانو په څير ښكاري چې دا په اصل كې زنا ده او ددې څخه ښايي ډير كم خلك په امن كې پاتې شوي وي ، والله المستعان وعليه التكلان ، مؤقته نكاح چې په فارسي كې ورته متعه ويل كېږي ،

نكاح المتعه، يا :مؤقته نكاح د اهل سنت فقهاوو له نظره حرام (ناجايزه) گڼل كېږي.

-د اهل سنت نظر:

نكاح متعه -د اهل سنت جمهور (څلور واړه مذاهب: حنفي، مالكي، شافعي، حنبلي) پردې اتفاق لري چې متعه نكاح منسوخه او حرامه ده .

-د حرمت دلايل يې په لاندې ډول دي :

قرآن كريم دلايل :

-د موقتي نكاح (متعه) پر حرمت د قرآن كريم دليل-

-د اهل سنتو علماو پردې متفق دي چې متعه (موقتي نكاح) حرامه ده،

قوله تعالى "وَالَّذِينَ هُمْ يُفْرُوهُمْ حَافِظُونَ. إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ" ³⁷

[36 - [kalemaatpa.net][7wasiweb.com] ,

[37 - (سورة المؤمنون: 5-6).

دمشهد سفر او دسنیانوغم خپلی حالت

-ژباړه: او هغه کسان چې خپلې شرمگاوي (له ناروا اړیکو) ساتي، پرته له خپلو مېرمنو او هغه ښځونه چې د دوی په ملکیت کې وي، نو په دوی باندې ملامتي نشته .

-استدلال: په دې آیت کې یواځې دوي لارې د جنسي اړیکې لپاره روا ښودل شوې دي.

1- دايمي نکاح (ازدواج) .

2- د ملک الیمین ښځې (وینزه).

..نو موقتي نکاح یا متعه پدې دواړو کې نه راځي، اوله همدې امله ناروا بلل شوې ده .

د رسول الله ﷺ دمبارکو احادیثو څخه--:

علي بن أبي طالب رضي الله عنه :

قَالَ: إن النبي ﷺ نهى عن المتعة وعن لحوم الحمر الأهلية يوم خيبر.³⁸

-د عمر بن الخطاب رضي الله عنه موقف:

-حضرت عمر رضي الله عنه پرمنبروويل:-

متعتان كانتا على عهد رسول الله ﷺ، وأنا أنهى عنهما وأعاقب عليهما: متعة النساء، ومتعة الحج .³⁹

-علماء کرام و ابي چې عمر بن الخطاب د متعې تحريم نه دی اختراع کړی، بلکې دا هغه څه دی چې رسول الله ﷺ حرام کړي وه، او عمر رضي الله عنه يې اعلان کړی و، ځکه چې خلکو بيا هم پرې عمل کاوه .

- د متعې نکاح فقهي حکم:

1- په حنفي مذهب کې متعه حرامه ده .

2- په مالکي مذهب کې متعه حرامه ده.

³⁸ - (صحيح البخاري، رقم: 4216

³⁹ - (مصنف ابن أبي شيبة، ج 3، ص 254)

دمشهد سفر اودسنیانوغم خپلی حالت

3- په شافعی مذهب کې متعه حرامه ده .

4- په حنبلي مذهب کې متعه حرامه ده .

-تول اهل سنت علماء پدې اتفاق لري چې دمتعې نکاح حرامه ده، او که څوک دانکاح وکړي، زنا بلل کېږي، او شرعي نکاح نه ده.⁴⁰

نتیجه :

-متعه نکاح منسوخه، مردوده او حرامه ده .

-دا د اسلامي اخلاقو، د بنحو کرامت، او د نکاح د دایمي تړون سره مخالف گڼل کېږي.

-متعه په اسلامي فقهي نظام کې د زنا سره ورته عمل بلل کېږي که د اسلامي اصولو مطابق نه وي-

-په ایران کې د مؤقتي نکاح (چې په فارسي کې ورته صیغه ویل کېږي) د ځینو ټولنیزو، اخلاقي او حقوقي ستونزو سبب شوې ده. که څه هم د اهل تشیع له نظره دا نکاح مشروع ده، خو په ټولنه کې یې زیاتې منفي اغیزې مشاهده کېږي .

په ایران کې د مؤقتي نکاح منفي اغیزې:

-د بنحو د حقوقو تر پښو لاندې کول :

-مؤقتي نکاح د بنحو لپاره د "یک بار مصرف" په څېر گڼل کېږي، چې هغوی ته د انسانیت او کرامت له مخې زیان رسوي. د دې ډول اړیکو په پایله کې بنسټي جنسي اړیکو لپاره د وسیلې په توگه کارول کېږي، پرته له دې چې د اوږدمهاله اړیکو او د کورنۍ جوړولو حق ولري. ډېرې بنسټي د صیغې په نکاح کې له قانوني او مالي ملاتړ څخه محرومې پاتې کېږي .

40 - صحيح مسلم، باب نکاح المتعة - حديث: 1406 صحيح البخاري، حديث: 4216 سنن النسائي، كتاب النكاح ، موطأ مالك، باب النهي عن نكاح المتعة، مصنف ابن أبي شيبة، ج 3، ص 254 ، تفسير ابن كثير (النساء: 24) ، تفسير القرطبي (النساء: 24)، الفتاوى الهندية (الحنفية) ، المدونة الكبرى (المالكية) المجموع للنووي (الشافعية) المغني لابن قدامة (الحنابلة) .

دمشهد سفر اودسنیانوغم خپلی حالت

-د بشري حقونو فعالين، او ځينې اکادميک شخصيتونه په ايران کې د صيغې پراخوالی د بنځود شخصيت او کرامت خلاف بولي ..

-دوی وایي چې صيغه بنځه په "جنسي توکي" بدله کړې، چې يو ځل کارېږي او بيا پرېښودل کېږي. اکثر وخت دا نکاح گاني نه ثبتېږي، نو بنځې له ميراث، نفقې يا طلاق وروسته د حقوقو دعوا نشي کولای. ځوانان زياتره د تلپاتې کورنۍ د بنسټ پر ځای، موقتي اړيکې غوره کوي-⁴¹

-د ټولنيز باورونو او اخلاقو زوال:

په ايران کې د مؤقتې نکاح د دود پراختيا د اسلامي اخلاقو او ټولنيزو ارزښتونو سره په ټکر کې ده. دا ډول اړيکې د کورنۍ جوړولو اصلي ارزښتونو ته زيان رسوي او د ټولنيزو باورونو د زوال سبب کېږي.

-د ماشومانو د حقوقو ستونزې:

په مؤقتې نکاح کې د ماشومانو د حقوقو په اړه ستونزې راپورته کېږي، ځکه چې دا اړيکې د اوږدمهاله او ثابتې کورنۍ جوړولو لپاره نه دي، چې په پايله کې ماشومانو ته د پلار او مور له خوا د ملاتړ او پالنې کافي فرصت نه ورکوي .

-په موقتي نکاح کې زيږېدلي ماشومان که ثبت نه شي، له هويت او مشروعيت محروم پاتې کېږي-

پلار اکثر وخت له مسؤليتہ تبنتي، او ماشوم یتيم يا بې نام پاتې کېږي-

-په ځينو ښارونو کې د صيغې له امله غیر رسمي صیغه خو انې يا د موقتي نکاح لپاره مرکزونه رامنځته شوي چې د فحشا سره ورته والی لري .

ځينې شتمن کسان يا روحانيون د دې نکاح له لارې له بې وزله يا یتيمو بنځو ناوړه استفاده کوي.⁴²

⁴¹ - archive.taand.net

⁴² - د شيعه گانو مهمی مراجع : قانون مدنی ايران**، ماده 1075، تفسير الميزان**، علامه طباطبایي، تفسير النساء: 24 رپورتونه د صيغې د ټولنيزو اغيزو په اړه 3BBC Persian, IranWire, Radio Zamaneh. ** کتاب "ازدواج موقت" از آیت الله مکارم شیرازی مطالعه جامعه شناسی ازدواج موقت در ایران**، د ايران د علومو اکادميک ژورنالونه

دمشهد سفر او دسنیانوغم خپلی حالت

په اسلام کې اختلاط، یعنی د غیر محرم نارینه او ښځې فزیکي، پوهنیز او تفریحی کپه شتون:

۱. - تعریف او کد عملي چاپیریال (Context):

- اختلاط: هغه حالت ته وایي چې نارینه او ښځې، پرته له محرم په اړیکو، کد فضا (ښوونځی، دفتر، پارک) کې سره یوځای شي .

- د جاهلیت او لومړني اسلامي دورې حکایتونه ښيي چې په اسلام کې دغه وضعیت بدل شوی د اخترانو، عبادتونو او تجارتي فضا کې اصول راغلل چې اختلاط یې محدود کړو .

۲. د قرآن کریم او نبوي احادیثو بنسټیز دلایل :

- د ښځو تبرج او ظاهر کېدو پر ضد حکمونه لکه: الله جل جلاله فرمائي :

وَلَا تَبْرُجْنَ تَبْرُجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْاُولَى .

دغه حکم له اختلاط سره تړاو لري او ښيي چې ښځې باید په نامحرمه فضا کې حاضرې نه شي.

- حدیثونه :

- پیغمبر ﷺ ځانګړې لارښوونې لرلې، لکه د ښځو او نارینه وو لپاره په جوماتونو کې د جلا دروازو جوړول او په کوڅو کې د هغوی تفکیک.

۳- فقهي نظرونه او قانون:

- ټولې څلورګوني فقهي مذاهب (حنفي، شافعي، مالکي، حنبلي) او حتی دمجازاتو اسلامي قانون، -اختلاط غیر محرم- په ټولنه کې د وحشي نامشروع اعمالو په کتار کې راځي، ویره او شرم د ځان د حفاظت لپاره لازمي ګڼي .

-دمجازاتو اسلامي قانون یې هم د " زنا څخه لږ کمو" رو ابطو څارندويي کوي او په اختلاط کې شمول جرم ګڼي چې مجازات کېدای شي .

-د اسلام حقوق او مقاصد :

دمشهد سفر اودسنيانوغم خپلي حالت

خپړنه شوی چې اختلاط د ناوړه اغیزو، اخلاقي سقوط، کورنۍ نظام ته زیان او د تربیتي فساد لامل ګرځي .
-د اسلامي فقهي مقاصد همدا دي چې عفاف، شرافت، او سلامتیا وساتي ، هم په فردي او هم ټولنيز ژوند کې.

۵- د عصري بحث مينځپانګه :

-معاصر اسلامي ليکوالان لکه د افغانستان محب الله حازم د اختلاط په اړه ليکلي چې دا پدیده د فشار، اقتصادي اړتیا او ناسم برداشتونو له امله معمول شوې .

-د مطبوعاتو د رول لپاره خپرنې بنيې چې انتقالي شرايط او عصري قوانين کولی شي د احتياط او اندازو ساتلو لپاره بياکتې ته ضرورت ولري.

پایله او سپارښتې :

1 .د اسلام بنسټيز اصول قرآن کریم، سنت او فقه اختلاط محدودوي او هدف يې د ټولني اخلاقي سلامتۍ ساتل دي .

2 .د اسلامي فقهي او قانوني دريځ له متوازنو تدابيرو څخه واده، تعليم، عبادت او تجارت ته د جلا کولو اړتیا لري .

3 .معنوي اقتصادي ساتنې چې د عفاف، آرامښت او کورنۍ پالنې لپاره ضروري دي .

4 .عصري بدلونونه بايد د اسلامي حدود، اړتياوو او مقاصدو د ساتنې په چوکاټ کې تجديد شي.⁴³

- 43 -

-حازم، محب الله او نذري، عبدالعزيز IJRAH... The Negative Consequences of Gender Mixing...، ۲۰۲۳ [5]

-اختلاط زن و مرد نامحرم... ژورنال علوم انسانی و اجتماعی، ۱۳۹۴ [4]

-اختلاط مردان و زنان... فصلنامه سفینه، ۱۳۹۸ [1]

- Islam and gender segregation (Wikipedia) [7]

-آسيب شناسی اشتغال زنان [3] Manaviyat.ir ...

دمشهد سفر او دسنیانوغم خپلی حالت

۴- لمانځه ته توجه نه کول :

-لمونځ داسلام په مبارک دین کې ټینګ او اساسي اهمیت لري ، ځکه چې دا داسلام د مبارک دین رکن دي که څوک قصداً دپته توجه ونه کړي داسلام دمبارک دین څخه وځي او که دسستی له امله وي او انکار ترې و نکړي ، نو دا د دین له نظره جدي ستونزې او عواقب لري.

۱- لمانځه ته توجه نه کول :

د اسلام له نظره ستونزې:

-لمونځ د دین اساس دی: رسول الله ﷺ وفرمایل: عن جابر بن عبدالله (رضی الله عنه) عن النبی صلی الله علیه وسلم قال : «إِنَّ بَيْنَ الرَّجُلِ وَبَيْنَ الشِّرْكِ وَالْكَفْرِ تَرْكُ الصَّلَاةِ»⁴⁴

عن بُرَيْدِ بْنِ الْحُسَيْبِ الْإِسْلَمِيِّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ :

«الْعَهْدُ الَّذِي بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمُ الصَّلَاةُ، فَمَنْ تَرَكَهَا فَقَدْ كَفَرَ.»⁴⁵

د پیغمبر اکرم ﷺ په اصلي روایت کې (مسلم ۸۲)، واضحه ده چې د لمونځ ترک کولوله کبله انسان د کفر ته نږدې کیږي .

د سنن ترمذی حدیث کې هم دا څرګند اشاره شوې ده چې د مسلمان او کفار ترمنځ یوازینی توپیر لمونځ - دی .

-د قرآن کریم په څو آیتونو کې د لمونځ اهمیت ډېر جدي یاد شوی:

قال : إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ .⁴⁶

ژباړه : لمونځ مسلمان له بدو او منکره کارونو منع کوي .

44 - صحيح مسلم، كتاب «العقائد» يا «ایمان»، حدیث شمېره ۸۲

45 -- صحيح الترمذی، حدیث شمېره *۲۶۲۱

46 - سورة العنکبوت، آیت 45

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلی حالت

- د لمونځ پرېښودل د اسلام له رکنونو یې پرو ایې گڼل کېږي او دا د بندګۍ څخه ستره غفلت دی.
- د علماوو په فتواوو کې که څوک لمونځ قصداً او مسلسل پرېږدي، نو کفر ته نږدې کېږي.
- نو لمونځ د مسلمانانو یو مهم مذهبي عبادت دی چې د ورځې پنځه وخته ادا کېږي. لمونځ د اسلام په مبارک دین کې د ایمان ستنه گڼل کېږي او د مسلمانانو د ژوند د روحاني بنسټ جوړوي.
- معاصرو عالمانو او مفتیانو نظرونه :
- شیخ ابن باز (رحمه الله):
- د لمونځ ترک کول د کفر نښه ده او څوک چې لمونځ نه کوي، هغه باید د اسلام لارې ته راگرځول شي".
- شیخ ابن عثيمين (رحمه الله):
- روژه د اسلام رکن دی، که قصداً ونه نیول شي، بیا یې توبې ته اړتیا شته".
- نو: لمونځ او روژه د هر مسلمان لپاره فرض دي، او د دې عباداتو له پرېښودلو جدي ستونزې پیدا کېږي. د قصدي ترک کولو څخه یې باید کلک ډډه وشي، که څوک یې پرېږدي، نو د توبې او استغفار لپاره یې باید سمدستي هڅه وکړي .
- د لمانځه ارزښت :
- لمونځ د مسلمانانو د ورځني ژوند نظم او ترتیب ښيي .
- لمونځ د الله تعالی سره مستقیمه اړیکه جوړوي .
- لمونځ د گناهونو څخه د توبې کولو لار ده .
- لمونځ مسلمانان د خپل نفس کنټرول او د خدای رضا ته ژمنوي-
- د لمانځه شرایط :
- پاکوالی (وضو) .

دمشهد سفر اودسنيانوغم خپلي حالت

-مخ د کعبې خوا ته کول .

-د لمانځه د وخت پابندي .

-د لمانځه نيت کول .

-د لمانځه اوقات مراعاتول .

-د لمانځه ډولونه :

-فرض لمونځ: لکه پنځه وخته لمونځ (فجر، ظهر، عصر، مغرب، عشاء) .

-نفل لمونځ: اضافي لمونځ چې د فرضو څخه وروسته او مخکې ادا کېږي .

-سنت لمونځ: هغه لمونځ چې پيغمبر (صلى الله عليه وسلم) کولو خو فرض نه دی .

۵- روژې (صوم) ته توجه نه کول :

د اسلام له نظره دروې د ترک کول بدی او ستونزې:

- روژه د اسلام پنځم رکن دی، ترک يې لوی گناه ده.

الله جل جلاله فرمایي : **وَكُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ** .⁴⁷

-ابوهريره رضی الله عنه ویلی رسول الله ﷺ وفرمایي : من لم يصم رمضان متعمداً من غير عذر فلا صلاه له

48 .

- يعني : چې څوک روژه په قصد او پرته له کوم عذر څخه ونه نيسي، د هغه لمونځ هم نه قبلېږي . امام

:احمد بن حنبل په خپل مسند کې روایت کړی،

-روژه د اسلام دوهم ستر عبادت دی چې د رمضان په میاشت کې ترسره کېږي. روژه د ورځې له لمرختو

څخه تر لمر لوبدو پورې د خوراک، څښاک او جنسي اړیکو څخه ځان ساتل دي .

47 - سورة البقرة، آیت 183 .
48 -- ص: ۳۸۶ - جلد: ۲ - مسند الإمام أحمد

دمشهد سفر اودسنيانوغم خپلي حالت

-د روژي اهميت :

-تقوا او ځان کنترول ته وده ورکوي .

-د الله تعالی د قربت لامل گرځي .

-د غريبو او بېوزلو سره د همدردی احساس رامنځته کوي .

-د نفس د اصلاح لپاره زمينه برابروي .

-د روژي شرايط :

-بالغ او عاقل اوسېدل .

-د روژي توان لرل (روژه نيول مکلفيت دی خو بې وسه کس مستثنی دی) .

-د رمضان مياشت وي .

-د روژي افطاري اوسحر :

-روژه د لمر لوېدو سره پوره کيږي (افطار) .

-سحر د روژي د پيل وخت دی چې تر لمر ختو مخکې وي .⁴⁹

- ،سورة طه، آيت 14،سورة النساء، آيت 103،سورة البقرة 2:183-187 قرآن مجيد/ چې د لمانځه او روژي احکام په 49
islamweb.net ، islamqa.infoکې بيان شوي ، لکه:

منبع	مؤلف	حکم	جلد ، صفحه ، حديث نمبر
صحيح البخاري	امام بخاری	روژه	حديث نمبر 1891 — تقريباً په 4 ټوک، صفحه 147
صحيح البخاري	امام بخاری	لمونځ	حديث نمبر 520، 528، 529 په 1 ټوک، صفحه 320-330
صحيح مسلم	امام مسلم	روژه	حديث 1135 (روژه) — ټوک 3، صفحه 120-125
صحيح مسلم	امام مسلم	لمونځ	حديث 259 (لمونځ) — ټوک 1، صفحه 45-50
الفقه الاسلامي وأدلته	الزحيلي	روژه	جلد 1، صفحات 370 تر 420
الفقه الاسلامي وأدلته	وهبه الزحيلي	لمونځ	جلد 1، صفحات 90 تر 140

دمشهد سفر او دسنیانوغم خپلی حالت

۶- د ایران د حکومت لخوا د سنیانو جوماتونو ته بې توجهی:

-ایران یو شیعه اکثریتی هیواد دی چې حکومت یې د شیعه دیني مذهب پر اساس جوړ شوی. په دې هیواد کې سني مسلمانان اقلیت گڼل کېږي چې په ځانگړي ډول په سیستان او بلوچستان، کردستان، کرمانشاه، او نورو سیمو کې ژوند کوي. د سنیانو د جوماتونو د ودانولو، ساتنې، او د مذهبي فعالیتونو په برخه کې د ایران د حکومت لخوا بې توجهی او محدودیتونه په ښکاره ډول لیدل شوي.

د سني جوماتونو د وضعیت او بې توجهی نښې:

- د سنیانو د جوماتونو د ودانولو لپاره رسمي اجازې نه ورکول کېږي.
- د ځینو سني جوماتونو ودانۍ تړل کېږي یا یې فعالیت محدود شوی.
- په سیستان او بلوچستان کې د سني جوماتونو زیاتره ودانۍ تخریب شوې یا د حکومت لخوا کنټرول شوې دي.

- د سني علماوو او مذهبي مشرانو فعالیتونه محدود شوي او ځینې یې نیول شوي دي.
- د سنیانو لپاره مذهبي زده کړې او فرهنگي پروگرامونه په رسمي توگه ملاتړی نه کېږي.

-مثالونه او پېښې:

- په ۲۰۱۸ کال کې، په زاهدان ښار کې د سني جوماتونو ځینې ودانۍ تړل شوې.
- په کردستان کې ځینې سني جوماتونه د حکومت لخوا کنټرول شوي او د مذهبي مراسمو لپاره محدود شوي دي.

اول جلد ، صفحات 20 تر 70	لمونځ او روژه	سید سابق	فقه السنه
ټوک 1، صفحات 430 تر 480	روژه	ابن قدامه	المغنی
ټوک 1، صفحات 300 تر 360	لمونځ	ابن قدامه	المغنی

د مشهد سفر او د سنیا نوغم خپلی حالت

- په سیستان او بلوچستان کې د سني جوماتونو په اړه د نړیوالو بشري حقونو سازمانونو راپورونه ورکړي چې حکومت یې پر فعالیتونو بندیزونه لگولي.

- د نړیوالو بشري حقونو سازمانونو راپورونه او نیوکې:

- د هیومن رایټس واچ (HRW) راپورونه:

HRW په خپل راپور کې ویلي چې ایران د سني اقلیت د مذهبي حقونو په برخه کې د بې عدالتیو او محدودیتونو لامل شوی.⁵⁰

- د ملګرو ملتونو مذهبي ازاديو راپورونه:

- د ملګرو ملتونو د بشري حقونو شورا په راپورونو کې د ایران د حکومت لخوا د مذهبي ازاديو د محدودولو موضوع راپور شوې ده.

- پایله او وړ اندیزونه:

- ایران باید د خپلو ټولو اتباعو مذهبي حقونه په مساوي توګه رعایت کړي، د سنیا نو جوماتونو ودانولو او فعالیتونو ته اجازه ورکړي.

- نړیوالې ټولنې او د بشري حقونو سازمانونه باید په دې اړه څارنه زیاته کړي.

- د سنیا نو مذهبي مشران باید د خپلو عبادتونو لپاره ازادانه فعالیتونه ولري.

- د سني جوماتونو جوړولو محدودیتونه:

- په ایران کې د سني مسلمانانو لپاره په لویو ښارونو کې د جوماتونو جوړول منع دي. په تېرو کلونو کې، د سني جوماتونو جوړولو لپاره غوښتنې رد شوي او ځینې موجود جوماتونه هم تخریب شوي دي.

- د سني جوماتونو تخریب:

50 - Human Rights Watch - Iran](https://www.hrw.org/middle-east/n]africa/iran)).

دمشهد سفر او د سنیا نوغم خپلی حالت

- په ۲۰۱۵ کال کې، د تهران په پوناک سیمه کې د سنیا نو جومات تخریب شو. د دې عمل پر وړاندې د سني مشرانو او ټولني غبرگونونه راپورته شول .

- په تهران کې ۳۰۰ کلیساگانې شته خو د سنیا نو لپاره یو جومات هم نشته ترڅو د جمعي لمونځ په کې اداء کړي .⁵¹

په ایران کې د سني مسلمانانو پر ضد محدودیتونه او جوماتونو ویجاړېدل یو جدي بشري حقونو اندېښني راپارولي دي. لاندې د خو پېښو لنډ معلومات دي.

۱- د بم په ښار کې د سني جومات ویجاړول:

- د کرمان ولایت بم ښار کې د سني مسلمانانو وروستی جومات امنیتي ځواکونو ویجاړ کړ، چې د محلي حقونو د یوې ډلې (Haalvsh) له خوا یې ویديو خپره شوې ده. په راپور کې راغلي، چې دا یو ساده سرای و، نوموړو خلکو ته یې اجازه ورکړل شوې نه چې مسجد جوړ کړي .

۲. د تهران د پُنک استوګنې د سني جومات ویجاړول :

- په تهران کې، په پُنک سیمه کې چې یو جومات د سنیا نو د لمانځه لپاره کارول کیده ، د ۲۰۱۵ کال د جولای په ۲۹ امنیتي او ښاروالی ځواکونو له پولیسو سره ګډ عملیات ترسره کړل او یوه برخه یې ویجاړه کړه .

۳. په مشهد کې د شیخ محمد فیض د مسجد ویجاړول :

- تاریخي شالید او ویجاړول :

- د دغه مسجد د جوړېدو مهال دقیق تاریخ معلوم نه دی، خو په مشهد کې د سني مسلمانانو له پاره یوله مهمو مذهبي ځایونه وو .

- حکومت په ۱۹۹۳ ز کال کې دا جومات نړاوه، چې وایي د اسلامي انقلاب د ساتونکو ځواکونو د مشرۍ لاندې ترسره شوی وو .

51 - فیسوک رشید رشید .

د مشهد سفر او د سنیا نوغم خپلی حالت

- په راغلوراپورونو کې ویل شوي دي ویجاړېدل د ایران له روحاني مشر آیت الله خامنه ای شخصي امر په توګه ترسره شوی وه، چې د حکومت لخوا یې مخنیوي په نوم وویل شول .

- یادګارونو څخه دا ویجاړنه وروسته له هغې وشوه چې حکومت د هند د بمبي بابرې مسجد د ویجاړېدلو په اړه د احتجاجونو سره مخ شو، او د مشهد د شیخ فیض مسجد ویجاړول یې د سني ځایونو د فشار نمونه وګڼله .

- همدارنګه، له ګاونډي ودانۍ سره تړلي کوربه خانه او د قرآن حفظ مرکز هم له منځه یوړل شول

د مشهد شیخ فیض سني مسجد په ۱۹۹۳ کال کې د ایران د امنیتی ځواکونو په امر ویجاړ شو، چې دا پدېسه د سني اقلیت پر وړاندې د مذهبي آزار او حقوقي محدودیتونو یوه مهمه نمونه ده.

- په ۱۹۹۴ کې د مشهد ښار د شیخ محمد فیض سني مسجد د برید لاندې راغی، د پولیسو او امنیتی ځواکونو له خوا په شپه کې له خاورو سره یو ځای کړای شو. کله چې دا تاریخي اوروحاني ځای ویجاړ شو، بیاد پارک په توګه بدل شو⁵².

52 - دلته هغه معتبر منابع دي چې د مشهد ښار د *شیخ محمد فیض سني جومات* د ویجاړولو په اړه معلومات وړاندې کوي،

1. *ویکی پیډیا (Wikipedia):* د شیخ فیض جومات پیژندنه او د ویجاړېدو تاریخي معلومات. سرچینه: en.wikipedia.org/wiki/Sheikh_Fayz_Mosque
2. * DBpedia:* یوه علمي معلوماتي پایگاه چې د جومات جزیات او ویجاړېدو کال (۱۹۹۳) بیانوي. سرچینه: dbpedia.org/page/Sheikh_Fayz_Mosque
3. * Diyaruna* خبری ویبپاڼه: د ایران د سني مسلمانانو د جوماتونو د بندېدو او ویجاړېدو راپورونه. سرچینه: diyaruna.com
4. * (Al-Mashareqالمشارق):* د سني اقلیت پر وړاندې د ایران د فشار په اړه راپورونه وړاندې کوي. سرچینه: almashareq.com
5. * Medium – د کاوه طاهري مقالې: د لیکوال راپور ورکړی چې د ایران د حکومت له خوا تر ۲۴ زیات سني جوماتونه او مدرسې تړل شوي دي. سرچینه: medium.com/@TaheriKaveh
6. * En-Academic:* د ویکی پیډیا یوه غونډې پاڼه، چې د جومات د ویجاړېدو تفصیلات وړاندې کوي. سرچینه: en-academic.com/dic.nsf/enwiki/5134704
7. * Iran Human Rights Documentation Center:* د سني مسلمانانو پر وړاندې د ایران د فشارونو مستند راپورونه خپروي. سرچینه: iranhrdc.org

د مشهد سفر او د سنیا نوغم خپلی حالت

۴. د ایرانشهر، سیستان او بلوچستان، د سني مسجدو بنسټونو تخریب :

-د ۲۰۲۱ کال جنورۍ کې د ایرانشهر ښار د یوجومات بنسټ هم تخریب شو، سره له دې چې رسمي جواز یې درلود. سیمه ایزو فعالینو وویل چې دا د سني اقلیت په وړاندې د فشاریوه برخه ده د بلوچستان (زاهدان، راسک) په جوماتونو بریدونه .

-د سني جوماتونو پر وړاندې بندیزونه :

-په ۲۰۱۳ کال کې، د تهران په سادېگي سیمه کې د سني مسلمانانو د عید قربان لمنځ منع شو. د بشري حقونو سازمان (HRW) د دې عمل په اړه اندېښنې څرگندې کړې.

-د سني مذهبي مشران او د هغوی فعالیتونه .

- سني مذهبي مشران، لکه مولانا عبدالحمید، د حکومت له لوري د سني مسلمانانو پر وړاندې د بې عدالتیو په اړه څرگندونې کړې دي. هغه د سني جوماتونو د تخریب او د مذهبي فعالیتونو پر وړاندې د محدودیتونو په اړه اندېښنې څرگندې کړې دي .

-د سني مسلمانانو د مذهبي ازادۍ پر وړاندې خنډونه :

-د بشري حقونو سازمان (HRW) -په خپلوراپورونو کې ویلي چې د سني مسلمانانو مذهبي ازادۍ په ایران کې محدوده شوې ده. د جوماتونو بندول، د عبادتونو پر وړاندې بندیزونه او د مذهبي مشرانو نیول د دې محدودیتونو ځینې بېلگې دي.⁵³

-په سني مذهبي مشرانو مولانا عبدالحمید محدودیتونه :

مولانا عبدالحمید د ایران د سني مسلمانانو یو مشهوره عالم دی چې د حکومت له خوا یې د مذهبي فعالیتونو د محدودولو راپورونه دي⁵⁴ .

Amnesty] restrictions-religious-freedom-sunni-muslims-⁵³ International]([https://www.bbc.com/persian/iran-36413045](https://www.amnesty.org/en/latest/news/2013/10/iran-BBC Persian](<a href=) -⁵⁴

دمشهد سفر او دسنیانوغم خپلی حالت

پایله :

الحمد لله والصلاة والسلام على نبينا محمد صلى الله عليه وسلم وعلى آله وصحابه ومن تبعهم الى يوم الدين .

وبعد : سفر د انسان د فکر پراخولو، نوو کلتورونو، ژبو او خلکو سره د آشنایي لپاره مهم دی. دا د ذهني ارامتیا، تجربو ترلاسه کولو او د ژوند لید پراخولو وسیله ده. سرپرته پردې، سفر د تعلیم، تفریح او روحي ودې یوه غوره لاره ده.

داچې زما سفر هم دایران مشهد خواته دغه ټکي مې په ذهن کې ښه راغلل تاسو گرانو دوستانو ته یې وړ اندې کوم :

-دمشهد د ښار جغرافیه، تاریخي شالید، تفریحي ځایونه، د امام رضا د حرم تاریخ، نقشه، صحنونه او رو اقونه بیانوي. له دې وروسته، د شیعه مذهبي عقایدو، بنسټ ایښودونکو شخصیتونو، فکري ریښو، او د صفوي دولت له لوري د دولتي مذهب جوړېدو ته اشاره کوي. همداراز، د سني مسلمانانو پر حال، تاریخ، او په ایران کې مذهبي محدودیتونو تمرکز لري، او پایله یې د دیني همغږۍ او متقابل درناوي ارزښت ته اشاره کوي.

دا لاندې ماخوځونه د ایران د سني مسلمانانو پر جوماتونو د فشار، ویجاړولو او بندېدو راپورونه تاییدوي.

1. *اسلامي افقونه (Islamic Horizons)*
- موضوع: د ایران په ښار کې د سني لمانځي ځای ویجاړول
- وېبپاڼه: islamichorizons.net
 2. *ایران انټرنیشنل (Iran International)*
- موضوع: د ایران امنیتي ځواکونو د سني مذهبي ځایونو بندول
- وېبپاڼه: www.iranintl.com
 3. *ایران د بشري حقونو د اسنادو مرکز (Iran Human Rights Documentation Center – IHRDC)*
- موضوع: د تهران، مشهد او نورو سیمو کې د سني جوماتونو ویجاړېدل
- وېبپاڼه: www.iranhrdc.org
 4. *کردپا نیوز (Kurdpa News)*
- موضوع: د سني مسلمانانو د جوماتونو ویجاړولو په غبرگون د نړیوالو سازمانونو غندنه
- وېبپاڼه: www.kurdpa.net
 5. * FMAT د ایران د مذهبي اقلیتونو څارنه*
- موضوع: د بلوچستان د سني جوماتونو بنسټونه تخریب شوي
- وېبپاڼه: www.ifmat.org
 6. * IranWire ایران وایر*
- موضوع: په زاهدان او راسک کې د سني جوماتونو چاپې او نیونې
- وېبپاڼه: www.iranwire.com
- دا ماخوځونه د نړیوالو حقونو، رسنیو او څارونکو بنسټونو له لوري خپاره شوي او د سني مسلمانانو د دیني آزادیو محدودیتونه څرگندوي.

د مشهد سفر او د سنيانو غم ځپلی حالت

- د ايران د مذهبي تاريخ، په ځانگړي ډول د سني مسلمانانو ستونزې، ته اشاره کوي. چې:
- ايران نږدې نهه پېړۍ سني پاتې شوی و، خوشاه اسماعيل صفوي د قزلباش ځواکونو په مرسته، د شيعه مذهب د خپرولو په موخه په مختلفو ښارونو کې د سنيانو پر ضد سخت قتل عامونه وکړل؛ په شمول د بغداد، اهواز، باکو، شکی او نورو سيمو کې.
- د اهل سنتو مشران، قبرونه او ديني شخصيتونه توهين او ويجاړ شول.
- نن ورځ، سره له دې چې په تهران کې نږدې يو ميليون سنيان ژوند کوي، دوی د لمونځ يا راټولېدو لپاره رسمي جومات نه لري، خو نورو دينونو ته مذهبي ځايونه ورکړل شوي.
- په پای کې، ليکنه د ديني همغږۍ، درناوي او متقابل تفاهم ارزښت ته اشاره کوي، تر څو اسلامي امت يووالی وساتي.
- دغه ليکنه د ايران د مذهبي بدلونونو، د صفوي دولت له خوا د سني مسلمانانو د ځپلو، او نن ورځ د سني اقليت د وضعيت په اړه بحث. همداراز، د امام رضا حرم ته اشاره، د سني مذهب ستونزې، مي يادي. کړې دي .

والسلام

محمد بشير مدني

دمشهد سفر او دسنيانوغم خپلي حالت

مصادر و او منابعو فهرست

- قرآن كريم .

كتابونه او علي آثار :

1. R.J. Abisaab – *Converting Persia: Religion and Power in the Safavid Empire*, I.B. Tauris, 2004.

○ فصل ۲) "State and Shi'ism" ص: 45–78

2. Onur Yıldız – *The Nature of the Shi'ite-Imamiyyah Sect in the Shah Ismail Era*, 2023 – [Dergipark.org.tr]

3. ابن الاثير – *الكامل في التاريخ*، عز الدين أبي الحسن علي بن محمد بن أبي الكرابن الاثير العنوان: الكامل في التاريخ، الناشر: دار الكتاب العربي، بيروت الطبعة الثانية، ۱۳۸۷ هـ / ۱۹۶۷ م.

4. وهبه الزحيلي – *تاريخ الدول الإسلامية*،

○ همداراز: *الفقه الاسلامي وأدلته*، طبع (۲) بيروت لبنان .

5. رسول جعفریان

○ *تاريخ تشيع در ايران*، جلد ۱، ص ۲۲۱–۲۸۰

○ مقاله "صفويه"، *دائرة المعارف بزرگ اسلامي*، جلد ۹

6. Dwight M. Donaldson – *The Shi'ite Religion*, 1933

7، فقه السنة المؤلف: سيد سابق (ت ۱۴۲۰ هـ) الناشر: دار الكتاب العربي، بيروت – لبنان الطبعة: الثالثة، ۱۳۹۷ هـ - ۱۹۷۷ م

8- الزحيلي، وهبه – *الفقه الاسلامي وأدلته* . بيروت لبنان .

8- آلباني، محمد ناصر الدين – *حجاب المرأة المسلمة في الكتاب والسنة*، دار المعارف، بيروت،

اسلامي منابع (، حديث، فقه) :

1. صحيح البخاري المؤلف: أبو عبد الله، محمد بن إسماعيل بن إبراهيم بن المغيرة ابن بردزبه البخاري الجعفي تحقيق: جماعة من العلماء الطبعة: السلطانية، بالمطبعة الكبرى الأميرية،

دمشهد سفر او دسنیانوغم خپلی حالت

- ببولاق مصر، ۱۳۱۱ هـ، بأمر السلطان عبد الحميد الثاني ثم صَوَّرَهَا بعنايته: د. محمد زهير الناصر، وطبعها الطبعة الأولى ۱۴۲۲ هـ لدى دار طوق النجاة - بيروت.
2. صحيح مسلم الكتاب: صحيح مسلم، المؤلف: أبو الحسين مسلم بن الحجاج القشيري النيسابوري (۲۰۶ - ۲۶۱ هـ المحقق: محمد فؤاد عبد الباقي [ت ۱۳۸۸ هـ] الناشر: مطبعة عيسى البابي الحلبي وشركاه، القاهرة) ثم صورته دار إحياء التراث العربي ببيروت، وغيرها
3. عام النشر: ۱۳۷۴ هـ - ۱۹۵۵ م
4. سنن الترمذي - سنن الترمذي المؤلف: الإمام محمد بن عيسى الترمذي (توفي ۲۷۰ هـ) بيروت لبنان، طبعة محققة (تحقيق أحمد محمد شاكر): الأربعة مجلدات، ۲۰۰۸ م، ۲۰۸۰.

فقي كتب او تفسيرونه :

- تفسير القرآن العظيم، المؤلف: عماد الدين أبو الفداء إسماعيل بن عمر بن كثير الدمشقي (ت ۷۷۴ هـ) وضع حواشيه وعلق عليه: محمد حسين شمس الدين الناشر: دار الكتب العلمية، بيروت - لبنان الطبعة: الأولى، ۱۴۱۹ هـ - ۱۹۹۸ م عدد الأجزاء: ۹ (۸ والفهارس).
- تفسير القرطبي الجامع لأحكام القرآن المؤلف: أبو عبد الله، محمد بن أحمد الأنصاري القرطبي تحقيق: أحمد البردوني وإبراهيم أطفيش الناشر: دار الكتب المصرية - القاهرة الطبعة: الثانية، ۱۳۸۴ هـ - ۱۹۶۴ م عدد الأجزاء: ۲۰ جزء (في ۱۰ مجلدات).
- الفتاوى الهندية (حنفيه) الفتاوى العالمية المعروفة بالفتاوى الهندية المؤلف: جماعة من العلماء برئاسة الشيخ: نظام الدين البرنهابوري البلخي بأمر السلطان: محمد أورنگ زيب عالمكير الطبعة: الثانية، ۱۳۱۰ هـ الناشر: المطبعة الكبرى الأميرية ببولاق مصر (وصورتها دار الفكر بيروت وغيرها) عدد الأجزاء: ۶.
- المجموع - النووي (شافعيه) المجموع شرح المهذب المؤلف: أبو زكريا محيي الدين بن شرف النووي (ت ۶۷۶ هـ) باشر تصحيحه: لجنة من العلماء الناشر: (إدارة الطباعة المنيرية، مطبعة التضامن الأخوي) - عام النشر: ۱۳۴۴ - ۱۳۴۷ هـ عدد الأجزاء: ۹ (أصل النووي فقط) وصورتها: دار الفكر بيروت في ۲۰ مجلدًا: مشتملا على مجموع النووي وتكملة السبكي وتكملة المطيعي .

دمشهد سفر اودسنیانوغم خپلی حالت

-/مدونة الكبرى) مالکيه : الطبقات الكبرى المؤلف: محمد بن سعد بن منيع الهاشمي البصري المعروف بابن سعد دراسة وتحقيق: محمد عبد القادر عطا الناشر: دارالكتب العلمية - بيروت

الطبعة: الأولى، ١٤١٠ هـ - ١٩٩٠ م عدد الأجزاء: ٩ (٨ والفهارس).

- المغني لابن قدامة المؤلف: أبو محمد عبد الله بن أحمد بن محمد بن قدامة (٥٤١ - ٦٢٠ هـ على مختصر: أبي القاسم عمر بن حسين بن عبد الله بن أحمد الخرقى (المتوفى ٣٣٤ هـ) تحقيق: طه الزيني - ومحمود عبد الوهاب فايد - وعبد القادر عطا [ت ١٤٠٣ هـ] - ومحمود غانم غيث الناشر: مكتبة القاهرة الطبعة: الأولى، (١٣٨٨ هـ = ١٩٦٨ م) - (١٣٨٩ هـ = ١٩٦٩ م) عدد الأجزاء: ١٠ .

-مصنف ابن أبي شيبة - المؤلف: أبو بكر عبد الله بن محمد بن أبي شيبة العبسي الكوفي (ت ٢٣٥ هـ

المحقق: سعد بن ناصر بن عبد العزيز أبو حبيب الشثري تقديم: ناصر بن عبد العزيز أبو حبيب الشثري الناشر: دار كنوز إشبيليا للنشر والتوزيع، الرياض - السعودي الطبعة: الأولى، ١٤٣٦ هـ - ٢٠١٥ م عدد الأجزاء: ٢٥ (آخر ٤ فهارس).

--الموطأ المؤلف: مالك بن أنس صححه ورقمه وخرج أحاديثه وعلق عليه: محمد فؤاد عبد الباقي [ت ١٣٨٨ هـ] الناشر: دار إحياء التراث العربي، بيروت - لبنان عام النشر: ١٤٠٦ هـ - ١٩٨٥ م.

ويب سايتهونه او ژورناليستي سرچيني :

1. (Wikipedia – en.wikipedia.org صفويه، اسلام، حجاب، صيغه، نور موضوعات)

2. BBC Persian / BBC.com

3. ISNA.ir

4. Tolonews.com

5. IranWire, Radio Zamaneh – اپورونه د صيغه او تولنيز اغېز

6. Muslim websites – islamqa.info, islamweb.net

7. al-amen.com, salameno.com, wasiweb.com, kalemaatpa.net

علمي مقالې اور اپورونه :

دمشهد سفر اودسنیانوغم خپلی حالت

1. *The Negative Consequences of Gender Mixing... IJRAH* ، ۲۰۲۳
2. اختلاط زن و مرد نامحرم... ژورنال علوم انسانی و اجتماعی، ۱۳۹۴
3. اختلاط مردان و زنان... فصلنامه سفینه، ۱۳۹۸
4. آسیب شناسی اشتغال زنان Manaviyat.ir ...
5. د ایران د علوموژورنالونه – د صیغه ټولنیز تحلیل .
6. ازدواج موقت – آیت الله مکارم شیرازی .

راپورونه، خپروني او نورې ليکنې :

- الجزیره – د طه العاني ليکنه، سپتمبر ۱۳، ۲۰۲۰
- د ایران د ولسمشرۍ ويبپاڼه – خالد محمدي ژباړه، نومبر ۲۵، ۲۰۲۴
- ادریس پیرصاحب – د ایران پوهنتون استاد .
- برنامه "الحجاب بين الدين والتقاليد – "الجزیره نیت ویب .
- رسالة الحجاب – مرکز العثيمين .
- د جماعت الدعوة والاصلاح فعالين .

زیارت او سیاحت اړوند منابع :

- فلاي تودی – مجله درمورد زیارت امام رضا
- ایران هتل آنلاین
- kojaro.com

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**